

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП

**Правен факултет
Штип**

Тања Петрова

ПОВЕЌЕКРАТНА ДИСКРИМИНАЦИЈА - ПРИНЦИПИ И ПРАКТИКИ

Штип, Септември, 2016

Тања Петрова

ПОВЕЌЕКРАТНА ДИСКРИМИНАЦИЈА- ПРИНЦИПИ И ПРАКТИКИ

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП

Комисија за оценка и одбрана:

1. Проф. Д-р Игор Камбовски – претседател;
2. Проф. Д-р Јован Ананиев – ментор;
3. Доц. Д-р Димитар Апасиев – член.

АПСТРАКТ

Во современото општество во кое сите слободи и права во голема мера се загарантирани и регулирани со законски регулативи, сепак постојат активности кои на одреден начин тие права се прекршуваат или, пак, се врши одредена дискриминација. Дискриминацијата се појавува како резултат на неееднаквиот третман на лицата кои на било кој основ се разликуваат. За спречување на оваа појава потребно е истата добро да се познава и да се пристапи соодветно за да може степенот на дискриминација да биде намален. Постојат различни дефиниции за „основа за дискриминација“. Една од најчесто цитираните дефиниции е онаа на Европскиот суд за човекови права, според која тоа е „лична карактеристика според која лицата или групите на лица се разликуваат едни од други“. Според друга дефиниција, основа за дискриминација е карактеристика на еден поединец што не треба да се смета за релевантна во однос на различен третман или при уживање на одредени бенефиции. Повеќекратна дискриминација, интерсекциска дискриминација, збирна (кумулятивна) дискриминација: Доколку едно лице трпи нееднаков третман на повеќе основи за дискриминација, при што дискриминацијата се случува во различни интервали за секоја основа за дискриминација станува збор за повеќекратна дискриминација. Доколку дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време тогаш станува збор за збирна (кумулятивна) дискриминација. Ако, пак, дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време, при што постоела заемна поврзаност и неделливост помеѓу основите, тогаш станува збор за интерсекциска дискриминација.

Клучни зборови: дискриминација, нееднаков третман, пол, етникум, хендикеп, религија.

ABSTRAKT

In modern society in which all rights and freedoms is largely guaranteed and regulated by legislation, but constant activity in a way that those same rights are violated or performed a certain discrimination. Discrimination occurs as a result of disability treatment of persons on different basis. To prevent this phenomenon, it is necessary to know the access and appropriate to the degree of discrimination may be reduced. There are various definitions of "grounds for discrimination." One of the most commonly cited definition is that of the European Court of Human Rights, according to which it is a "personal characteristic by which persons or groups of persons differ from each other." According to another definition, the basis for discrimination is characteristic of an individual that should not be considered relevant in terms of differential treatment or enjoyment of certain benefits. Multiple discrimination, discrimination intersection, aggregate (cumulative) discrimination: If a person suffers unequal treatment of multiple grounds of discrimination, where discrimination occurs at different intervals for each ground of discrimination it comes to multiple discrimination. If discrimination has occurred on several grounds at the same time then it is cumulative (cumulative) discrimination. If, however, discrimination occurred on several grounds at the same time, where there correlations between fundamentals and impartiality, then it comes to the intersection discrimination.

Keywords: discrimination, unequal treatment, gender, ethnicity, disability, religion.

СОДРЖИНА

1. Дефинирање на дискриминацијата.....	8
1.1 Основи за утврдување на дискриминацијата.....	8
1.2 Видови на дискриминација.....	11
1.3 Основи за дискриминација.....	24
1.4 Терминолошкото значење на поимот – повеќекратна дискриминација.....	27
1. Принципи и практики на дискриминација.....	35
2.1 Принципи на дискриминација.....	35
2.1.1 Принцип на еднаквост.....	36
2.1.2 Принцип на спроведливост.....	40
2.1.3 Принцип на независност.....	43
2.2 Практики на дискриминација врз различни основи.....	44
2. Правна рамка за регулација на дискриминацијата.....	49
2.1 Законски регулативи за спречување и заштита од дискриминација во Република Македонија.....	49
2.1.1 Институционална рамка.....	51
2.2 Правна рамка на Советот на Европа.....	55
2.2.1 Европска социјална повелба.....	57
2.3 Улогата на Комисијата за заштита од дискриминација.....	58
2.3.1 Примери од практики на Комисијата за заштита од дискриминација.....	64
2.4 Правна постапка за дискриминација.....	66
2.5 Тужби и жалби врз основа на дискриминација.....	67
2.6 Фази на правната постапка.....	67
2.6.1 Поднесување на тужба.....	67
2.6.2 Одговор на тужба.....	68
2.6.3 Докази и изведување на докази.....	69
2.7 Докажување на дискриминацијата.....	69
2.7.1 Законски модели и пристапи кон анализирањето на преминувањето на товарот на докажување.....	71
2.7.2 Споделен товар на докажување.....	72

3.7.3 Фактори што не треба да се докажуваат.....	74
4. Сузбивање на дискриминацијата.....	76
4.1 Улогата на невалдините организации.....	76
4.2 Улогата на медиумите.....	77
4.3 Народен правобранител.....	80
5. Емпириско истражување.....	86
5.1 Цел и важност на истражувањето.....	86
5.2 Предмет на истражувањето.....	86
5.3 Хипотетичка рамка.....	86
5.4 Методи на истражување.....	87
5.5 Дискусија на резултати.....	90
5.6 Докажување на хипотези.....	100
6. Заклучок	
7. Користена литература	
8. Прилог	

1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

1.1 Основи за утврдување на дискриминацијата

Постојат различни дефиниции за тоа што претставува „основа за дискриминација“. Една од најчесто цитираните дефиниции е онаа на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), според која тоа е „лична карактеристика (статус) според која лицата или групите на лица се разликуваат едни од други“.¹ Според друга дефиниција, основа за дискриминација е карактеристика на еден поединец што не треба да се смета за релевантна во однос на различен третман или при уживање на одредени бенефиции.²

Дискриминацијата претставува:³

- Повреда на основните човекови права и слободи;
- Правење разлика меѓу луѓето кога не постои значителна разлика меѓу нив;
- Различен третман во иста или слична ситуација, освен ако ваквиот третман не е законски оправдан;

Постојат различни термини кои се користат за „основа за дискриминација“. Покрај овој термин, се користат и: заштитена основа, заштитена карактеристика, беџ за разликување, основа за заштита, дискриминациска основа, итн. Тие го имаат истото значење со терминот кој се користи во членот 3 на Законот за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД), а тоа е „основа за дискриминација“. Според Законот, заштитата од дискриминација и забраната за вршење дискриминација се однесуваат на сите физички и правни лица.

Пример за дискриминација е различно наградување на вработена жена или лице со хендикеп на исто работно место. Невработување на одредено лице со изговор за машка професија на пр.: возач на автобус. Различен третман на пациенти, муштерии, клиенти во зависност од етничката припадност и слично.

---

¹ Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen против Данска (App. 5095/71, 5920/71, 5929/72), 7. декември 1976 г., Серија А бр.23 (1979-90), 1 EHRR 711 §56. Во Wagner and J.M.W.L. против Луксембург ЕСЧП појаснил дека нееднаквиот третман не мора да биде врзан со основа која поттикнува предрасуди и стереотипи и ужива висок степен на заштита, туку и за кое било произволно постапување што резултирало со нееднаков третман. Извор: Wagner and J.M.W.L. v Luxembourg, App.No.76240/01, 28.06.2007. како во: O'Connell R, Cinderella comes to the Ball: Art 14 and the right to non-discrimination in the ECHR, 29 Legal Studies 2 (2009) pp 211 - 223

² Handbook on European Non-discrimination Law, EU FRA and CoE, 2010, p. 97

³ Еднаквоста како основно право - со посебен осврт на практиката на Европскиот суд за човекови права во однос на заштита од дискриминација, Фондација Институт отворено општество - Македонија, 2011

Основни елементи на дискриминацијата се:⁴

- Постапка која е дискриминаторна и тоа: исклучување, разликување, ограничување и фаворизирање;
- Причини за дискриминација – лични карактеристики како: раса, пол, возраст, етничка припадност, политичка припадност, образование и сл.;
- Цел или последица – спречување на поединец да го оствари своето загарантирано човеково право и слобода.

Основа за дискриминација е заштитно обележје врз кое не треба да се темели недозволениот различен третман, а кое може да биде лична карактеристика или статус, или, пак, претпоставена или сродна лична карактеристика или статус преку која едно лице или група на лица се идентификува(ат) со одредена раса, боја на кожа, етничка припадност, јазик, државјанство, пол, род, сексуална ориентација, религија, уверување, образование, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, здравствена состојба итн.

Оние законодавства, кои основите за дискриминација ги утврдуваат во форма на листи на основи, најчесто не навлегуваат во дефинирање на тоа што е основа за дискриминација, туку истото го решаваат или преку набројување на личните карактеристики или статус на кои не смее да се темели недозволениот различен третман или оставаат истите да бидат одредени преку практиката. Но, не секоја лична карактеристика или статус може да биде и основа за дискриминација.

Во согласност со директивите на ЕУ, дадена е можноста поединци и организации да учествуваат во постапките во врска со дискриминација (како вмешувачи на страна на лицето што тврди дека е дискриминирано). Единствен проблем претставува што за ова вмешување одлука донесува судот. Здруженија и фондации, установи или други организации од граѓанското општество, кои имаат оправдан интерес за заштита на колективните интереси на одредена група или во рамките на својата дејност се занимаваат со заштита на правата на еднакво постапување, можат да поднесат тужба и во постапката пред судот да настапат како сопарничари против лицето што го повредило правото на еднакво постапување, ако направат веројатно дека со постапувањето на тужениот е повредено правото на еднакво постапување на поголем број лица.

Човековите права се законски права затоа што:⁵

- се дел од меѓународното и национално право;

---

⁴ *Non-Discrimination in International Law: A Handbook for Practitioners –IN-TERIGHTS*, јануари 2005.

⁵ *Прирачник за отстранување на дискриминацијата врз основа на етничка припадност* објавено од страна на ФИОМ.

- постои систем што ги гарантира;
- постојат механизми на контрола; и
- постојат санкции кога правото е повредено или не може да се практикува.

Според Уставот: „Граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и во правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување; имотната и општествената положба.

Истото се гарантира и со Законот за спречување и заштита од дискриминација („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2010) кој е усвоен на 8.4.2010 година, влезе во сила на 21.4.2010 година, а се применува од 1.1.2011 година.

Според Законот: Заштитата и забраната за дискриминација се однесуваат на сите физички и правни лица во процесот на остварување на правата и на слободите гарантирани со Уставот и со законите на Република Македонија.⁶

Ова значи дека Законот се однесува на сите луѓе на територијата на Република Македонија независно од нивното државјанство, што е пошироко важење од тоа што е дадено во Уставот.

Според Законот: Се забранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување дискриминација и помагање во дискриминаторско постапување врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна спреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа што е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор (во натамошниот текст: дискриминаторска основа). Основа што недостига во споредба со директивите на ЕУ е сексуалната ориентација.

Основи што ја надминуваат регулативата на ЕУ се: род, припадност на маргинализирана група, образование, семејна или брачна и здравствена состојба.

Дискриминацијата се препознаа преку секое⁷:

- разликување;
- исклучување;

⁶ http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/diskriminacija_zakon.pdf

⁷ Judge Loukis Loucaides: *an alternative view on the jurisprudence of the Euro-pean Court of Human Rights: a collection of separate opinions* (1998-2007), 2008.p.37.

- ограничување;
- нееднакво постапување или непостапување.

Дискриминацијата е мотивирана од⁸: однапред предвидени основи (пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна спреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа што е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор (во натамошниот текст: дискриминаторска основа), кое има за цел или доведува до: оневозможување или отежнување на признавањето, практикувањето на сите права и слободи, односно до понеповолен третман на едно лице во однос на друго во слична ситуација.

1.2 Видови на дискриминација

Дискриминација претставува секое постапување што предизвикува нееднаков третман, кое не е легитимно и пропорционално основано, на начин што одредено лице или пак одредена група се исклучува, ограничува или пак се дава предност во уживање на основните права и слободни засновани врз одредени лични обележја (дискриминаторски основи).

Дискриминацијата според сторител се дели на:⁹

- Поединечна – однесување на поединци што има влијание врз остварувањето на правата и на слободите на одреден број луѓе. Пример: Полицаец постапува понижувачки кон сексуална работничка.
- Институционална – политика на институциите и однесување на поединци што ги контролираат тие институции. Пример: Министерот/министерката за внатрешни работи наредува лишување од слобода на сите сексуални работнички и нивно присилно тестирање за сида.
- Структурна – рутина, вообичаени постапки, општественоприфатливо однесување во институциите, кое спречува одредени групи луѓе да ги остварат своите права. Пример: Полицајците не прифаќаат пријава за

⁸ Karen Reid: A Practitioner's Guide to the European Convention on humanrights, 3 rd editions, Thomson.p,72

⁹ Non-discrimination: a human right - Proceedings, Seminar marking the entry into force of Protocol No. 12 to the European Convention on Human Rights, Strasbourg, October 2005 (2006).p.116

силување во случај кога станува збор за платена сексуална услуга. Најпроблематичен вид е структурната дискриминација. Овој вид дискриминација не го надминува вообичаеното, општоприфатено однесување, кое е во рамките на тоа што претставува традиција и култура на пошироката заедница и не е осудувано од потесното и од поширокото опкружување на сторителот.

Слика 1 Структурна дискриминација

Извор: *Медиумите и дискриминацијата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010, стр. 13

Структурната дискриминација е специфичен вид на дискриминацијата. Вообичаено се манифестира низ, или се затскрива зад рутина, вообичаено однесување, општествено прифатливи постапки. Структурната дискриминација се повикува на правилата, нормите, рутините, моделите на однесување... Настапува во моментот кога последиците (резултатите) од примената на одредени правила на однесување, рутина, традиции, вообичаени практики и друго, создаваат услови во кои одредени луѓе (припадници на ранливи групи) не можат на еднаков начин со другите да ги остварат основните права и слободи. Жртвите на структурната дискриминација многу тешко можат да ѝ се спротивстават или да се изборат за своите права. Во услови на постоење структурна дискриминација потребна е активна улога на државата, која презема специфични мерки за да ги заштити жртвите, да ги обесштети и, пред сè, да создаде услови во кои луѓето ќе можат да ги практикуваат своите права и

слободи независно од личните карактеристики.

Медиумите можат да имаат повеќекратна улога во однос на структурната дискриминација (негативна или позитивна)¹⁰:

- Можат да паднат во нејзината стапица затоа што таа многу тешко се следи како намера за дискриминирање и да станат (свесно или несвесно) промотори на дискриминација;
- Можат да ја идентификуваат и посочат со што ќе го одземат најмоќниот елемент на структурната дискриминација – невидливоста на дискриминаторскиот акт;
- Можат да ја разобличат и директно да се вклучат во борбата со истата, односно, да им помогнат на жртвите.

Иако звучи апсурдно, еднаквиот третман на лица со различен статус да претставува или да води кон дискриминација, сепак токму тоа е најпроблематичната компонента на структурната дискриминација од аспект на нејзиното идентификување и изложување пред јавноста. Со други зборови кажано, примената на еднакви правила може да доведе до продлабочување на веќе постоечка дискриминираност на одредена група.

Ова се случува тогаш кога во однос на луѓе, кои се веќе поставени во понеповолна положба (заради историски / традиционално присутна дискриминација, или како резултат на општо прифатено однесување базирано на долготрајно постоечки стереотипи и предрасуди), се применуваат неутрални норми (еднакви за сите). Во таква ситуација многу тешко може да се надмине веќе постоечкиот јаз создаден со претходната дискриминација. Уште повеќе, последиците на одредени правила, норми или однесување (кои не значат и прекршување на законите) можат да имаат поголем негативен ефект врз одредени групи, отколку за други.

На пример, новите законски промени во Законот за патните исправи на државјаните на Република Македонија имаат видливо поголемо влијание врз припадниците на ромската заедница отколку врз припадниците на другите заедници. Во медиумите се дава врската меѓу оваа промена и поставеноста на припадниците на ромската заедница, меѓутоа промената не се адресира како можен извор на структурна дискриминација. На пример, под насловот - Ромите одат во Германија на азилантско „зимување“, е дадена изјавата на Министерката за внатрешни работи според која:

---

¹⁰ <http://mediumi.vistinomer.mk/strukturna-diskriminacija-koga-drzhavata-e-na-pogreshnata-strana-1/>

- Одземање издаден пасош, одбивање за издавање пасош или виза во рок од една година и други мерки се предвидени во измените на Законот за патни исправи за да се спречи злоупотребата на визната либерализација – изјави Јанкуловска на оваа средба. По зачестените контроли, изјави таа, бил утврден профилот на т.н. „лажни“ баратели на азил.

Во медиумите не е направена анализа што значи во пракса примената на оваа нова одредба за припадниците на различни етнички заедници (и посебно на Ромите) и дури и не се поставува прашањето за еднаква заштита на сите граѓани на Република Македонија од можна дискриминација на која се изложени во некоја друга држава. Напротив, судејќи по насловот, очигледно создадениот „профил“ значи дека одредбата, пред сè, се однесува на Ромите и дека се создава ситуација во која секој Ром потешко ќе добие излез од државата (ќе биде изложен на поголем број проверки, полесно ќе му биде одземена патната исправа, односно, полесно ќе му биде изречена мерка забрана за излез од државата), отколку припадник на друга етничка заедница.

Уште поспецифична е ситуацијата кога навидум позитивни мерки, насочени кон конкретна ранлива група, можат да резултираат во продлабочување на структурната дискриминација.

На пример, иницираната мерка со која на мајките би им се овозможило користење на три месеци неплатено отсуство за неа на дете (до тригодишна возраст), може да претставува мерка која поддржува структурна дискриминација, меѓутоа, многу мал број медиуми ја адресираат како таква. Во најголем број од медиумите едноставно е пренесена иницијативата на Министерот за труд и социјална политика, без натамошна анализа од аспект на влијанието кое една ваква мерка (на начинот на кој е презентирана) може да го има врз остварувањето на родовата рамноправност. Имено, замената на родителското право, со право на мајката, без друго образложение освен тоа дека... на мајките децата им се приоритет... создава услови за натамошно продлабочување на разликите во вработеност меѓу мажите и жените, разлики во висината на примањата и разлики во можноста за кариерно напредување.

Интересен облик на структурна дискриминација претставува селективното прикажување на информациите поврзани со примената на одредени правила (што оневозможува споредување на нанесената штета, а води кон дезавуирање на борбата против одреден вид дискриминација). Таков е примерот со веста под наслов „Хомосексуалци, феминистки и про-абортус активисти нападнаа црква и

христијански верници“ дадена од Сител ТВ: Со навреди, плукања и физичко насилство спрема верниците толпата реагираше против ставот на црквата по прашањето за абортусот и истополовите бракови.

Видеото е сосема коректно пренесено и информацијата се однесува на конкретниот настан, дури е и директно копирана од странски известувачи. Меѓутоа, извадена од еден поширок општествен контекст на случувања, оваа информација промовира и поддржува структурна дискриминација.

Имено, од веста е испуштена информацијата дека веќе подолго време се води борба за декриминализација на абортусот во Аргентина (кој е забранет, освен кога станува збор за здравјето на жената и, со последните измени, доколку бременоста е резултат на силување). Според одредени извори во исто време, бројот на абортуси е многу висок. Со над 500.000 абортуси годишно, аргентинскиот закон секојдневно претвора илјадници жени во криминалци.

Според истите извори, самата аргентинска власт претпоставува дека над 30% од смртните случаи кај мајките се поврзани со илегалните абортуси (што е трипати поголема смртност од светскиот просек од 10%). Уште повеќе, дел од ултра-католичките групи за живот бараат менување на легислативата која овозможува бесплатна контрацепција и давање на пилула утрото после сексуален однос.

Прикажувањето само на едната страна од приказната ја подгрева структурната дискриминација кон луѓето со нехетеросексуална определба, феминистките и сите оние кои го застапуваат правото на жената да решава за сопственото тело. Ако се погледнат двете страни на „приказната“, не станува веќе збор за од ништо неиспровоциран акт на насилство од страна на една група врз друга, туку за жежок проблем кој зад себе има реални жртви (стотици мртви жени).

Кога индивидуа или институција постапува согласно со прифатените норми на одредена заедница во однос на конкретни групи (етнички, религиозни, возрасни, родови) со негативни последици за членовите на овие групи, може да претпоставиме дека станува збор за структурна дискриминација.

Вообичаеното однесување е составен дел на структурната дискриминација. Таа се базира на традиција, религија и социјална прифатливост на одреден вид однесување. Клучен аргумент зад кој се крие структурната дискриминација е дека тоа е начинот на кој секогаш се постапувало (од века), начинот кој е прифатен од мнозинството, начинот на кој сите се однесуваат.

Македонското историско наследство, поткрепено од гласот на мнозинството, го затвора кругот на дискриминацијата базирана на вообичаено однесување.

Неказнивоста е тесно поврзана со структурната дискриминација – тогаш кога го правам она што го правеле моите родители, тоа што е зададено со мојата религија или постапувам како мнозинството, тогаш јас не правам ништо лошо и нема да бидам обвинета за ништо.

Како резултат на ова, на пример, голем број граѓани не го перципираат како дискриминирачки јавно искажаниот став на архиепископот Стефан под наслов „Истополовите бракови се вовед во распаѓање на семејството“, објавен на порталот Азбуката на градот: - Озаконувањето на истополовите бракови е вовед и предуслов за распаѓање на семејството како основна клетка на секоја цивилизација и општество, порачува Поглаварот на Македонска Православна Црква - Охридска Архиепископија (МПЦ-ОА), Архиепископот Охридски и Македонски, г.г. Стефан во своето Божиќно послание.

Архиепископот г.г. Стефан порачува дека морална обврска на секој христијанин е да потсетува и да се обиде да ја спречи ерозијата на моралот и обесчестувањето на бракот и семејството.

Медиумот не посочува дека традиционалното семејство, религиозните норми и вообичаениот начин на однесување се ставени во функција не само на ограничување на одредени права на луѓето, туку и во функција на директно поттикнување на натамошна дискриминација (како морална обврска на секој прав верник).

Дискриминацијата според дејството се јавува во облик на:¹¹

- Директна
- Индиректна
- Вознемирување
- Сексуално вознемирување
- Виктимизација

Директна дискриминација врз дискриминаторска основа е секое неповолно постапување, разликување, исклучување или ограничување, кое како последица има или би можело да има одземање, нарушување или ограничување на еднаквото признавање или уживање на човековите права и основни слободи, споредено со третманот што го има или би можело да го има друго лице во исти или слични услови.

Директна дискриминација постои кога едно лице се третира, било третирано или

---

¹¹ *Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the EU member states. Part I, Legal analysis*, European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).p.85

би било третирано понеповолно од друго, во слична ситуација, врз основа на етничко или расно потекло. Директна дискриминација постои кога едно лице или лица што се или за кои се претпоставува дека се заедно со такво лице се третира понеповолно од друго во слична ситуација, врз основа на еден или на повеќе од основите на дискриминација.

Во дефиницијата во македонскиот закон недостига:¹²

- времето (минато, сегашно, идно);
- асоцијативната дискриминација (поврзана со претпоставката дека некој има одредена карактеристика).

Во практика ова значи дека според македонскиот закон во случај на поведување постапка поради дискриминација судијата може да бара од жртвата на дискриминацијата да докаже дека, навистина, припаѓа на одредена група (на пример Роми) што, според правото на ЕУ, воопшто не е важно. Според правото на ЕУ, важно е дека тој што дискриминирал мислел дека пред себе има човек што припаѓа на одредена група (на пример, Роми) и поради тоа го дискриминирал.

Според директивите на ЕУ: не треба странката да докажува дека припаѓа на одредена група (има одредена религиозна определба, конкретна физичка или ментална спреченост, возраст или сексуална ориентација) за да станува збор за дискриминација врз дадена основа. Доволно е да се направи извесно дека тој што дискриминирал го направил тоа поради одредена карактеристика (која мислел дека ја има или ја припишува на лицето што го дискриминира).

Во Европска конвенција за човекови права (ЕКЧП) и во правото на ЕУ, директната дискриминација се дефинира на сличен начин. Конкретно, членот 2(2) од Директивата за расна еднаквост пропишува дека директна дискриминација „се смета дека се случила кога едно лице се третира на понеповолен начин од третманот што го добива, го добило или би го добило некое друго лице во слична ситуација, и тоа врз основа на расна или етничка припадност“.¹³

ЕСЧП користи формулација според која мора да постои „разлика во третманот на лица кои се во аналогни или релевантно слични ситуации“, и која се „заснова

---

¹² *Медиумите и дискриминацијата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010, стр.91.

¹³ Директивата за еднаквост при вработување; членот 2(1)(а) од Директивата за родова еднаквост (последна консолидирана верзија); членот 2(а) од Директивата за родово-рамноправен пристап до стоки и услуги.стр.53

на карактеристика што може да се идентификува“.¹⁴

Неповолниот третман е релевантен во однос на утврдувањето на дискриминација кога тој е неповолен во споредба со третманот што го добива некој друг во слична ситуација. Поплаката за „ниска“ плата не претставува жалбен навод за дискриминација, освен доколку не се покаже дека платата е пониска од онаа на друго лице вработено кај истиот работодавач кое извршува слични работни задачи. Оттука и потребата од компаратор, односно постоење на друго лице во материјално слични околности, каде главната разлика меѓу двете лица е „основата за заштита“.

Пример за директна дискриминација е во предметот *Мустахим* (Moustaquim), еден марокански државјанин бил осуден за неколку кривични дела и, како резултат на тоа, требало да биде депортиран.¹⁵ Мароканскиот државјанин се пожалил дека одлуката за негова депортација претставува дискриминаторски третман. Тој изнел наводи за дискриминација врз основа на државјанството, велејќи дека белгиските државјани не се соочени со депортација по осуда за кривични дела. ЕСЧП сметал дека жалителот не бил во слична ситуација со онаа на белгиските државјани, затоа што според ЕКЧП, државите немаат право да ги протеруваат сопствените државјани. Оттука, неговото депортирање не претставува дискриминаторски третман. Иако ЕСЧП прифатил дека жалителот е во ситуација споредлива со онаа на лицата кои не се белгиски државјани, но се државјани на други држави-членки на ЕУ (а кои не можат да бидат подложени на депортација поради правото на ЕУ за слободата на движење), тој утврдил дека разликата во третманот е оправдана.

Друг пример за директна дискриминација е предметот *Алонби* (Allonby), договорот за работа на жалителката која работела како предавач на колеџ не бил обновен од страна на колеџот.¹⁶ По овој настан, таа заминала да работи за фирма што обезбедува предавачи за образовни институции. Фирмата ја испратила жалителката да работи на истиот колеџ, каде таа ги извршувала истите должности како и претходно, но добивала помала плата. Таа изнела наводи за дискриминација врз основа на полот, велејќи дека машките предавачи

---

¹⁴ ЕСЧП, *Carson and Others v. UK* (голем судски совет) (бр. 42184/05), 16 март 2010 год.; параграф 61. Исто така, ЕСЧП, *D.H. and Others v. the Czech Republic* [голем судски совет] (бр. 57325/00), 13. ноември 2007 год., параграф 175; ЕСЧП, *Burden v. UK* [голем судски совет] (бр. 13378/05), 29. април 2008 год., параграф 60.

¹⁵ ЕСЧП, *Moustaquim v. Belgium* (бр. 12313/86), 18 февруари 1991 год.

¹⁶ ЕСП, *Allonby v. Accrington and Rossendale College*, предмет C-256/01 [2004] ECR I-873, 13 јануари 2004 год.

кои работеле на колеџот добиваат повисока плата. Европскиот суд на правдата (ЕСП) сметал дека машките предавачи вработени на колеџот не биле во споредлива ситуација. Ова се должи на фактот дека колеџот не е одговорен за утврдување на нивото на платите на машкиот предавач кој бил директно вработен од колеџот и на жалителката која е вработена преку надворешна фирма. Оттука, тие двајца не се во доволно слична ситуација.

Пример за директна дискриминација е и предметот *Лучак* (Luczak), еден француски земјоделец, кој живеел и работел во Полска, се пожалил дека не му бил дозволен пристап до специјализираниот систем за социјално осигурување на Полска, воспоставен со конкретна цел да ги поддржи полските фармери, затоа што системот не бил отворен за странски државјани.¹⁷ ЕСЧП се согласил дека жалителот е во споредлива ситуација со полските фармери кои го користеле системот, бидејќи тој бил постојан жител, плаќал даноци исто како и државјаните на Полска и со тоа придонесувал во финансирањето на системот за социјално осигурување, а претходно бил дел од општиот систем за социјално осигурување.

Предметот *Ричардс* (Richards) е пример за директна дискриминација, каде жалителката се подложила на операција за менување на полот (од маж во жена). Кога наполнила 60 години, таа сакала да поднесе барање за пензија, со оглед на тоа дека на таа возраст жените во Обединетото Кралство имаат право на пензија. Владата одбила да ѝ додели пензија, велејќи дека тужителката не добила неповолен третман во споредба со другите кои се во слична ситуација. Властите тврделе дека соодветниот компаратор во случајот треба да бидат „мажи“, затоа што жалителката својот живот го живеела како маж. ЕСП одлучил дека поради тоа што националните закони дозволуваат поединец да го смени полот, соодветниот компаратор во овој случај треба да бидат „жени“. Следствено на тоа, жалителката била подложена на неповолен третман за разлика од другите жени со тоа што ѝ се наметнува повисока возраст за заминување во пензија.¹⁸

Пример за директна дискриминација има и во предметот *Бурден:БВ* (Burden v. UK), две сестри живееле заедно во период од 31 година.¹⁹ Тие поседувале

---

¹⁷ ЕСЧП, Luczak v. Poland (бр. 77782/01), 27. ноември 2007 год; види исто ЕСЧП, Gaygusuz v. Austria (бр. 17371/90), 16 септември 1996 год.

¹⁸ ЕСП, Richards v. Secretary of State for Work and Pensions, предмет C-423/04 [2004] ECR I-3585, 27 април 2006 год.

¹⁹ ЕСЧП, Burden v. UK [голем судски совет] (бр. 133378/05), 29 април 2008 год.

заеднички имот и секоја од нив во својот тестамент сопствениот дел од имотот ѝ го оставила на другата сестра.

Жалителките дале наводи поради тоа што вредноста на имотот надминува извесен праг, по смртта на едната, другата сестра треба да плати данок на наследство. Тие се жалеле дека ова претставува дискриминаторско мешање во нивното право на сопственост, токму поради фактот дека брачните парови и паровите што стапиле во граѓанска заедница се изземени од плаќање данок на наследство. Сепак, ЕСЧП сметал дека како сестри, жалителките не може да се споредат со паровите што живеат во брак или во граѓанска заедница. Бракот и граѓанските заедници претставуваат посебни односи во кои се влегува слободно и намерно, со цел да се создадат договорни права и обврски. За разлика од ваквите заедници, односот меѓу жалителките се заснова на крвно сродство и е суштински различен.

Дефиницијата на **индиректната дискриминација** од Законот во голема мера соодветствува со дефинициите во директивите: индиректна дискриминација врз дискриминаторска основа е секое ставање на некое лице или група во неповолна положба во споредба со други лица со донесување очигледно неутрални одредби, критериуми или со преземање определена практика, освен кога таквите одредби, критериуми или практика произлегуваат од оправдана цел, а средствата за постигнување на таа цел се соодветни и неопходни.

ЕКЧП и правото на ЕУ признаваат дека дискриминацијата може да биде резултат не само на различниот третман на луѓе во слични ситуации, туку и на нудењето ист третман на луѓе во различни ситуации. Вториот случај се нарекува „индиректна“ дискриминација, бидејќи не станува збор за различен третман, туку за различни ефекти што третманот создава за луѓе со различни карактеристики. Членот 2(2)(б) од Директивата за расна еднаквост наведува дека „индиректна дискриминација се смета дека се случила кога една навидум неутрална одредба, критериум или практика ги става лицата од различно расно или етничко потекло во конкретна неповолна положба, во споредба со други лица“.²⁰ Во неколку одлуки донесени во последниот период, ЕСЧП се повикува на оваа дефиниција за индиректна дискриминација и при тоа наведува дека „разликата во третманот може да има форма на непропорционално предрасудувачки ефекти врз општа политика или мерка којашто, иако почива на неутрални услови, дискриминира

---

²⁰ Директивата за еднаквост при вработувањето; членот 2(1)(б) од Директивата за родова еднаквост (последна консолидирана верзија); членот 2(б) од Директивата за родово-рамноправен пристап до стоки и услуги.

една група“.²¹

Елементите на индиректната дискриминација вклучуваат: неутрално правило, критериум или практика коишто на значаен негативен начин засегаат една група што ја дефинира „основа за заштита“, во споредба со други групи коишто се во слична ситуација.

Првиот услов за индиректна дискриминација е постоење на навидум неутрално правило, критериум или практика. Со други зборови, мора да постои некаква форма на барање коешто се однесува на сите. Пример за индиректна дискриминација е предметот Шунхеит (Schönheit), пензиите на вработените со скратено работно време се пресметувале според различна стапка во споредба со онаа што се применува за вработените со полно работно време.²² Примената на различна стапка не се засновала на разликите во времето што се минува на работа. Оттука, вработените со скратено работно време добивале пониска пензија од вработените со полно работно време, дури и кога ќе се земе предвид различното време минато на работа, што во суштина значи дека вработените со скратено работно време добивале помали пензии. Неутралното правило за пресметка на пензиите било еднакво применето за сите вработени со скратено работно време. Сепак, бидејќи околу 88% од вработените со скратено работно време биле жени, ефектот на ова правило бил непропорционално негативен за жените во споредба со мажите.

Друг пример за индиректна дискриминација е предметот (Д. Х. и другите против република Чешка) (D.H. and Others v. the Czech Republic), биле организирани серија тестови за утврдување на интелигенцијата и способноста на учениците, со цел да се донесат одлуки за нивно распоредување од редовно образование во специјални училишта.²³ Специјалните училишта биле воспоставени за ученици со пречки во интелектуалниот развој и други извори на тешкотии во учењето. Истиот тест бил користен за сите ученици за кои се размислувало дали да бидат распоредени во специјални училишта.

Сепак, во практика, тестот бил изготвен според просечните чешки ученици, како последица на што голема била веројатноста дека децата Роми ќе покажат лоши

---

²¹ ЕСЧП, D.H. and Others v. the Czech Republic [голем судски совет] (бр. 57235/00), 13. ноември 2007 год, параграф 184; ЕСЧП, Opuz v. Turkey (бр. 33401/02), 9. јуни 2009 год, параграф 183; ЕСЧП, Zarb Adami v. Malta (бр. 17209/02), 20. јуни 2006 год, параграф 80.

²² ЕСП, Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main and Silvia Becker v. Land Hessen, споени предмети C-4/02 и C-5/02 [2003] ECR I-12575, 23. октомври 2003 год.

²³ ЕСЧП, D.H. and Others v. the Czech Republic [голем судски совет] (бр. 57325/00), 13. ноември 2007 год, параграф 79.

результати на тестот. Тоа и се случило, а како последицата меѓу 50% и 90% од децата Роми своето образование го стекнале надвор од редовниот образовен систем. ЕСЧП утврдил дека ова е случај на индиректна дискриминација.

Вознемирувањето претставува однесување со кое се сака да се наруши достоинството на одредено лице, да се заплаши, да се деградира, понижи или навреди.

Тоа може да биде:²⁴

- Намерно малтретирање кое е очигледно или насилно, но може да биде и
- Ненамерно, подмолно или суптилно однесување.

Се манифестира преку: исмејување, користење на погрдни имиња, чија што почетна намера не била да се наштети некому, ниту злобно однесување.

Сексуално вознемирување претставува било каква форма на непожелно физичко, вербално или невербално однесување од сексуална природа, со цел да се наруши достоинството на одредено лице.

Пример за вознемирување е кога некој колега за време на забава организирана од фирмата во работните простории се однесува недолично, се додворува на својата колешка и покрај нејзината опомена да не го прави тоа.

Ваквото однесување е недозволено. (Треба да се прави разлика од вознемирувањето врз основа на пол, при кое одредено лице е понеповолно третирано само затоа што е маж или жена).

Во согласност со директивите вознемирувањето (член 2(3)) се смета за форма на дискриминација во случаите кога несаканото однесување поврзано со која било забранета основа е со цел или резултат - повреда на достоинството на лицето (Б) и за создавање заплашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина.

- При одредувањето дали дошло до вознемирување, нема потреба од идентификување на компаратор;
- „Несакано“ е во суштина исто што и „недобредојдено“ или „неодобрено“;
- Несаканото однесување може да вклучува секаков вид на однесување, вклучајќи изговори или пишани зборови или малтретирање, слики, графити, физички гестови, изрази на лице, мимики, шеги или физички контакт;
- Еден инцидент што е доволно сериозен може да претставува

---

²⁴ Waaldijk, Kees: *Sexual orientation discrimination in the European Union: national laws and the employment equality directive*: The Hague, TMC Asser Press, 2006.p.87

вознемирување;

- Однесувањето ќе биде поврзано со забранета основа, ако основата се применува на (Б) или ако има какво било врска со забранетата основа. (Б) можеби претрпел вознемирување бидејќи може погрешно да се смета за лице на кое се применува таа основа или поради неговата поврзаност со некое лице на кого се применува таа основа, како што е член на семејство или пријател или поради фактот што (Б) е познат по поддршката на лица врз кои таа основа се применува;
- Ако лицето (А) е вклучено во непожелно однесување со намера да го повреди достоинството на (Б) и да создаде заплашувачка, непријателска, деградирачка, понижувачка или навредлива средина, во тој случај се смета за вознемирување, без оглед на конкретните резултати врз (Б); и
- Дури и ако (А) не е со таа намера, несаканото однесување на (А) ќе се смета за вознемирување доколку го има тој резултат. При одредувањето дали однесувањето го имало тој резултат, судот најверојатно ќе ја земе предвид перцепцијата на (Б) и другите релевантни околности.

Виктимизација претставува облик на дискриминација при кој се става одредено лице во улога на жртва само затоа што побарало правна заштита од дискриминација или било подготвено да му помогне на друго лице кое било жртва на дискриминација.

Пример за виктимизација, работодавачот презема негативни мерки против лицето кое сакало да докаже дека постои дискриминација, или сведочело во полза на некој колега кој бил жртва на дискриминација, или пак пријавило постоење на дискриминација.

Европските директиви не ја дефинираат виктимизацијата како форма на дискриминација. Со Директивите (2000/43/ЕС член 9; 2000/78/ЕС член 11) се бара националните закони да вклучуваат мерки „што се неопходни за заштита на поединците од негативните последици или негативниот третман“, како последица на поднесување или поддржување претставка или постапка за усогласување со директивите или националните закони за антидискриминација.

Со цел усогласување со ова барање, голем број земји-членки ја вклучуваат и виктимизацијата заедно со другите форми на забрането однесување.

Во случаите кога виктимизацијата се смета за форма на забрането однесување, поднесувањето претставка или покренувањето или поддршката на постапки за усогласување со директивите или националните закони за антидискриминација,

често се нарекува „заштитено дејствување“. Заштитеното дејствување може да го стори кое било лице, не само лицето што ја поднесува претставката или ја покренува постапката, туку и лице што е подготвено да даде доказ или поддршка на случајот на жртвата пред суд.

Слично, виктимизацијата може да ја направи кое било лице, не само работодавачот или давателот на услуга против кого е поднесена претставката, туку на пример и можен иден работодавач. Нема потреба за идентификување на споредбен пример за да се докаже дека лицето било подложено на негативен третман, како последица на заштитено дејствување.

Виктимизацијата може да се случи кога се прекинува врската на која што се однесува заштитеното дејствување; на пример, во случаите кога одредено лице што поднело претставка за дискриминација на претходно работно место не добива препорака од претходниот работодавач и не го вработува новиот работодавач.²⁵

Ако земјите-членки не ја вклучуваат виктимизацијата како форма на забрането однесување, во тој случај треба да донесат во националното законодавство нови начини и постапки за обезбедување на потребната заштита.

1.3 Основи за дискриминација

Различни држави имаат различни модели на утврдување на основите за дискриминација. Може да се бараат унифицирани принципи според кои би се одредило како една држава се решава за конкретен модел на одредување на основите на дискриминација, но анализите покажуваат дека најчесто нивното одредување во националните законодавства е политичка одлука која го рефлектира јавното мислење во определено време.

Во зависност од тоа како се утврдени основите во законската рамка на една држава, постојат три модели на одредување на основите за дискриминација:²⁶

- Модел со генерална забрана: Главна карактеристика на овој модел е постоењето на генерална одредба за заштита на еднаквоста на сите пред законите. Во овие земји определувањето на тоа кои основи ќе бидат заштитени е оставено во целост на судовите. Ваков модел постои во САД и Канада.

---

²⁵ Donnelly, Jack: *Universal human rights in theory and practice 2nd ed.* London: Cornell University Press, 2003.

²⁶ Sandra Fredman, *Discrimination Law, 2nd edn*, 2011, p. 111

- Затворен модел: Дискриминацијата е забранета само на точно определени основи. Проширувањето на заштитата од дискриминација на други основи може да се направи само со законски измени, а не преку практиката на судовите и телата. Ваков модел постои во ЕУ (базирано на директивите), и во Велика Британија и Шведска.
- Отворен модел: Дискриминацијата се забранува така што се набројуваат неколку основи, а листата се остава отворена со додавање на „и друга основа или статус“, „основи како што се“, итн. Тука судовите и телата имаат одредена слобода при определувањето кои лични карактеристики или статуси ќе може да се сметаат за заштитени во тој отворен дел. Ваков модел има во ЕКЧП, во ЕУ Повелбата, и во Македонија. Важно е да се имаат предвид овие три модели за да се одреди важноста која ја имаат дефинициите на основите во определен систем на заштита од дискриминација, во зависност од моделот, но и за утврдување на степенот на слобода на интерпретацијата која, во зависност од моделот, ја имаат судовите, трибуналите или телата.

И покрај постоењето на овие три различни модели, може да се издвои²⁷ листа на обележја кои судовите или телата ги разгледуваат со цел да утврдат дали определена карактеристика или статус може да се смета за заштитена:

- Неменливост, избор и автономија: Дали лицата имаат можност да ја сменат карактеристиката или статусот на кој се должи нееднаквиот третман. Бидејќи ваквата карактеристика или статус често се вродени или непроменливи, прекршување на забраната за дискриминација треба да се смета за особено сериозна;
- Пристап до политичките процеси: Дали лицето или групата е или, пак, била маргинализирана во политичките процеси. Отсуството на овие лица или групи од процесите, каде се донесуваат законите со кои (помеѓу другото) се регулираат и нивните права и заштита, може да се смета како причина да им се даде заштита;
- Достоинство (третирање на лицата како помалку вредни членови на општеството): Дали нееднаквиот третман заснован на личната карактеристика или статус резултира со повреда на достоинството на тоа лице или, пак, значително повеќе ги повредува овие лица за разлика од

---

²⁷ Оваа листа ја составила Сандра Фредман, анализирајќи голем број на меѓународни и домашни системи на утврдување, толкување и применување на основите за дискриминација.

другите;

- Историја на нееднаков третман: Дали лицето е припадник на група која може да се смета дека во текот на подолго време била подложна на нееднаков третман или предрасуди.²⁸

Оваа листа може да им послужи на практичарите како листа за проверка при определувањето дали определена основа или статус кои не се експлицитно наведени како заштитени во законите, може да се сметаат за заштитени лични карактеристики или статус. При користењето на оваа листа не треба да се бара кумулативно исполнување на овие критериуми.

Во отсуство на дефиниции за основите за дискриминација, се препорачува истите да се применуваат со нивното општо, секојдневно значење на зборовите, а во случај на сомневање да се следат толкувањата дадени во домашното и меѓународното право и практика.²⁹ Па така, за секоја основа е дадена дефиниција, преглед на заштита во меѓународното право, преглед на заштита во меѓународната практика на судовите и телата,³⁰ примери на чести практики на недозволен третман, како и отворени прашања или предизвици при разгледувањето на истите. Бидејќи во меѓународните инструменти за човекови права ретки се дефинициите на основите, толкувањето на нивното значење и опсегот на заштита тука е направен преку практиката на овие тела.

Преглед на основите за дискриминација во главните (универзални и регионални европски) инструменти за човекови права, голем дел од кои се релевантни за Македонија. Покрај овие инструменти, треба да се имаат предвид и инструментите на Меѓународната организација на трудот (конвенциите бр.100 и бр.111), Препораките дадени од Европската комисија против расизам и нетолеранција (особено препораките бр.2 и бр.7), како и сите директиви на Европската Унија кои ја регулираат еднаквоста и недискриминацијата (76/207/ЕЗ, 2000/43/ЕЗ, 2000/78/ЕЗ, 2002/73/ЕЗ, 2004/113/ЕЗ, 2006/54/ЕЗ, нацрт-хоризонталната директива).

---

²⁸ Sandra Fredman, *Discrimination Law*, 2nd edn, 2011, pp. 130-139

²⁹ Фаркаш, Лила и Симеон Петровски: *Прирачник за обука на судии за антидискриминациското законодавство*, ОБСЕ, Скопје, 2012, стр.19

³⁰ Со оглед на скорошното усвојување на првиот општ закон за спречување и заштита од дискриминација

(2010 година, во сила е од 1. јануари 2011 година) и краткиот период за развој на правната практика, не зачудува отсуството на насоки во практиката за дефинирањето на основите за дискриминација. Поради тоа, можноста за користење на оваа практика за појаснувања и/или како примери во ова поглавје беше мала.

1.4 Терминолошкото значење на поимот – повеќекратна дискриминација

Повеќекратната дискриминација се појавува во случаи кога припадниците на една група (на пример етничка) се погодени и по некој друг основ на дискриминација. Овој потежок облик на дискриминација влијае на поголема изолација и маргинализација на припадниците на ваквите групи.

Во РМ повеќекратната дискриминација ги погодува особено припадниците на помалите етнички заедници, како албанската, турската, ромската. Така, жените од овие етнички заедници, покрај по основ на етничка дискриминација, се жртви и на дискриминација по основ на пол. Само како пример, во сферата на работните односи и образованието, со оглед на постоењето верски и културни пречки, жените припаднички на овие етнички заедници „немале еднаква можност за вработување и образование“. ³¹

Повеќекратната дискриминација припадниците на помалите етнички заедници ги погодува и по основ на политичка припадност. Имено, иако бројот на вработени во јавната администрација од помалите етнички заедници расте, се гледа дека пропорционално помалите етнички заедници, како турската и ромската, се понезастапени. ³² Ова може да биде и резултат на нивната помала политичка репрезентација во органите на власта. Поради оваа причина, Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор спроведува оглас за вработување на 250 припадници токму на помалите етнички заедници.

Повеќекратна дискриминација, интерсекциска дискриминација, збирна (кумулативна) дискриминација: Доколку едно лице трпи нееднаков третман на повеќе основи за дискриминација, при што дискриминацијата се случува во различни интервали за секоја основа за дискриминација станува збор за повеќекратна дискриминација.

Доколку дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време тогаш станува збор за збирна (кумулативна) дискриминација. Ако, пак, дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време, при што постоела заемна поврзаност и неделливост помеѓу основите, тогаш станува збор за

³¹ Американски Стејт департмент, Годишен извештај за РМ за почитување на слободите и правата за 2009 година, достапен на веб-страницата <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136044.htm>.

³² Комисија на европските заедници, Поранешна Југословенска Република Македонија, прогрес-извештај, Брисел, 14.10.2009, стр. 21. Извештајот е достапен на веб-страницата http://ec.europa.eu/en-largement/pdf/key_documents/2009/mk_rapport_2009_en.pdf.

интерсексиска дискриминација.³³ Дискриминација по асоцијација: Доколку нееднаквиот третман е врз едно лице се должи на неговата поврзаност со друго лице кое поседува некоја од заштитените лични карактеристики или статус, тогаш дискриминацијата врз тоа лице се смета за дискриминација по асоцијација.

Претпоставена карактеристика: Лицето не мора навистина да има определена карактеристика или статус за да биде дискриминирано врз основа на истата. Тука одлучувачка ќе биде перцепцијата на потенцијалниот дискриминатор, кој претпоставува дека лицето е припадник на определена група со таква карактеристика или статус, без разлика дали тоа навистина е така.

Степен / градација на заштита: судовите и телата кои решаваат по случаите на дискриминација често прават градација на заштитата на основите за дискриминација.

Градацијата се прави така што, откако ќе утврдат дека постои различен третман, за некои од основите, судовите и телата ќе бараат „многу сериозни причини“ или ќе применат построги критериуми при барањето на разумно оправдување за ваквото различно постапување. Додека, пак, за други предмети судовите и телата ќе применат поголема маргина на дозволеност (како што прави, на пример, Европскиот суд за човекови права) и со тоа ќе остават повеќе простор на државата или друг потенцијален дискриминатор за да докажат дека различниот третман е оправдан, пропорционален, и дека служи за легитимна цел.

Афирмативни мерки и позитивни мерки за акција: Овие мерки³⁴ се дефинираат во врска со определена основа за дискриминација, а со конкретна цел да промовираат материјална еднаквост, вклучително и преку квоти или други правила за застапеност на недоволно застапените или исклучените групи, кои се временски ограничени во својата природа и имаат за цел да ги поправат историските неправди направени спрема определена група. Вакви мерки може да бидат: фактички неутрални, но целно инклузивни политики³⁵; програми преку кои ќе може да се стигне/допре до дискриминираните групи; преференци при вработување и редефинирање на потребните квалификации, други конкретни

---

³³ Makkonen, Timo. „Multiple, Compound and Intersectional Discrimination: Bringing the Experiences of the Most Marginalized to the Fore“ Institute For Human Rights, Åbo Akademi University (April 2002). <<http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/01/02/2012/timo.pdf>>. Пристапено: 20.09.2013

³⁴ Порано за овие мерки се користел и терминот „позитивна дискриминација“.

³⁵ Синтетизирано од: Sandra Fredman, 'Reversing Discrimination' (1997) 113 LQR 575, 575; Kristin Henrard, 'Non-discrimination and Full and Effective Equality' in Marc Weller (ed) (OUP 2007) p.129

активности за искоренување на дискриминацијата. Не само што нема простор за да се тврди нееднаков третман во случаи на доследна примена³⁶ на овие мерки, туку и отсуството на воведување и применување на вакви мерки треба да се смета за дискриминација.

Разумно приспособување: Неопходно и соодветно приспособување, кое нема да предизвика непропорционален товар, во случаи каде истото е неопходно за да се осигура дека лицето ќе може на еднаква основа со сите други да ги уживаат основните човекови права и слободи.³⁷ Мерките преземени за разумно приспособување не може да се сметаат за неоправдан, нееднаков третман. Напротив, отсуството на вакви мерки може да се смета за дискриминација.

Иако Европскиот суд за човекови права не содржи одредби кои конкретно забрануваат вознемирување или повикување на поттикнување дискриминација, Конвенцијата содржи одредби за конкретни права коишто се однесуваат на таа област. Така, вознемирувањето може да се смета за дел од правото на почитување на приватниот и на семејниот живот, заштитено со членот 8 од Европскиот суд за човекови права, или правото на слобода од нехуман или деградирачки третман или казнување, заштитено со членот 3, додека повикувањето на и поттикнувањето дискриминација може да биде опфатено во други членови, како што се оние што се однесуваат на верската слобода или слободата на собирање и здружување, загарантирани со членовите 9 и 11 соодветно, во зависност од контекстот. Кога ваквите дејствија покажуваат дискриминаторски мотив, Европскиот суд за човекови права ги разгледува наводните прекршувања на релевантните членови во врска со членот 14 којшто забранува дискриминација. Подолу се дадени неколку примери што се однесуваат на предмети каде се изнесени факти слични на оние дискутирани погоре, и коишто биле разгледувани во контекст на Европскиот суд за човекови права.

Пример: во предметот Бончковски и другите против Полска (*Bączkowski and Others v. Poland*), градоначалникот на Варшава објавил соопштенија за јавноста со хомофобична природа каде се вели дека тој нема да дозволи одржување на протестен марш за подигнување на свеста за дискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација.³⁸ Кога надлежното административно тело требало да

---

³⁶ Christopher McCrudden, 'Rethinking Positive Action', 15 *Industrial Law Journal* 1 (1986) 220-221, 223-225

³⁷ Приспособено од: КПЛХ, член 2

³⁸ ЕСЧП, *Bączkowski and Others v. Poland* (бр. 1543/06), 3 мај 2007 год.

одлучува за овој случај, барањето за дозвола за организирање марш било одбиено од други причини, како што е потребата да се спречат можни судири меѓу демонстрантите. Европскиот суд за човекови права утврдил дека изјавите на Градоначалникот можеле да влијаат врз одлуката на надлежните органи и дека таа одлука се засновала на сексуалната ориентација, па затоа претставува повреда на правото на слободно собирање, во врска со правото за недискриминација.

Пример: во предметот Параскева Тодорова против Бугарија (Paraskeva Todorova v. Bulgaria), при изрекување казна за припадник на ромската заедница, националните судови изречно ја одбиле препораката на обвинителството за условна казна, тврдејќи дека меѓу ромското малцинство постои култура на неказнивост и имплицирајќи дека засегнатото лице во конкретниот случај треба да послужи како пример.³⁹ Европскиот суд за човекови права утврдил дека ваквата одлука на националните судови претставува повреда на правото на жалителката на правично судење, во врска со правото за недискриминација.

Како што беше наведено погоре, во случаи на индиректна дискриминација, причината зошто се смета дека се случила дискриминацијата се должи на фактот дека истото правило важи за сите, но притоа не се земаат предвид релевантните разлики. Со цел да понудат решение за и да спречат појава на вакви ситуации, владите, работодавачите и давателите на услуги мора да гарантираат дека преземаат чекори за да ги приспособат сопствените правила и практики во насока на земање предвид на ваквите разлики, односно, тие мора да сторат нешто за да ги приспособат тековните политики и мерки. Во контекст на ОН, овие мерки се нарекуваат „специјални мерки“, додека во контекст на правото на ЕУ на нив се упатува како на „посебни мерки“ или „позитивна акција“. Преку донесување и спроведување на посебни мерки, властите се во можност да обезбедат „суштинска еднаквост“, односно, еднакво уживање на можностите за пристап до поволностите што се на располагање во рамките на едно општество, наместо да гарантираат само „формална еднаквост“. Кога владите, работодавачите и давателите на услуги не ја согледуваат соодветноста на донесување и спроведување специјални мерки, тие го зголемуваат ризикот нивните правила и практики да можат да доведат до индиректна дискриминација.

---

³⁹ ЕСЧП, Paraskeva Todorova v. Bulgaria (бр. 37193/07), 25 март 2010 год.

Европскиот суд за човекови права наведува дека „правото на недискриминација при уживањето на правата загарантирани со Европскиот суд за човекови права се смета за повредено и тогаш кога државите... не ги третираат различно лицата кои се во значително поразлична ситуација“.⁴⁰ Слично, директивите за недискриминација на ЕУ изречно предвидуваат можност за позитивна акција, и наведуваат: „со цел да се обезбеди целосна еднаквост во практиката, начелото на еднаков третман нема да спречи ниедна држава-членка да поддржува или да усвојува посебни мерки со кои се спречуваат или се надоместуваат неповолностите поврзани со (некоја основа за заштита)“.⁴¹

Членот 5 од Директивата за еднаквост при вработувањето содржи конкретни формулации за општото правило за посебни мерки наменети за лицата со попреченост, преку кои од работодавачите се бара да направат „разумно приспособување“ со што би овозможиле лицата со физички или ментални попречености да добијат еднакви можности при вработувањето. Тоа се дефинира на следниов начин: „соодветни мерки, кога се сметаат за потребни во даден случај, со цел да се овозможи едно лице со попреченост да добие пристап до, да учествува во, или да напредува во работата или пак пристап до можности за обука, освен доколку таквите мерки не би наметнале несразмерен товар врз работодавачот“. Тоа може да вклучи мерки како што се поставување лифт, рампа или тоалет за лицата со попреченост на работното место, со цел на овие лица да им се овозможи пристап со количка.

Пример: во предметот Тилименос против Грција (Thilimmenos v. Greece), националните закони забранувале лица коишто претходно биле осудени за кривични дела да станат овластени сметководители, затоа што кривичната пресуда укажувала на недостиг на чесност и доверливост потребни за извршување на таа професија. Жалителот во овој предмет бил кривично осуден бидејќи одбил да носи војничка униформа додека го отслужувал воениот рок. Неговото одбивање се должи на фактот дека тој е член на Јеховините сведоци, религиозна група којашто се обврзала на пацифизам. Европскиот суд за човекови права одлучил дека не постои причина за забрана за извршување на професијата кога кривичната пресуда за засегнатите лица не се однесува на

⁴⁰ ЕСЧП, Thilimmenos v. Greece [голем судски совет] (бр. 34369/97), 6. април 2000 год., параграф. 44. Види исто: ЕСЧП, Pretty v. UK (бр. 2346/02), 29. април 2002, параграф 88.

⁴¹ Членот 5 од Директивата за расна еднаквост; членот 7 од Директивата за еднаквост при вработувањето; членот 6 од Директивата за родово-рамноправен пристап до стоки и услуги; а малку различна формулација има и во членот 3 од Директивата за родова еднаквост (последна консолидирана верзија).

прашањата за доверливост или чесност на поединецот. Владата го дискриминирала жалителот со тоа што не предвидела исклучоци од правилото за такви ситуации, и на тој начин го повредила правото на изразување на религиозни уверувања (пропишано со членот 9 од Европскиот суд за човекови права), во врска со забраната за дискриминација.

Пример: во предмет изнесен пред органот за еднаков третман во Кипар, жалителот кој имал оштетен вид се пријавил за квалификационен тест за влез во државната служба.⁴² Жалителот побарал дополнително време за да го заврши тестот и му биле дозволени дополнителни 30 минути, но тоа време му било одземено од паузата на којашто имале право сите учесници на тестот. Органот за еднаков третман утврдил дека не постои стандардизирана постапка за тестирање во случај на кандидати кои се карактеризираат со посебни околности, со цел да се овозможи разумно приспособување и дека, врз основа на фактите, не било сторено доволно за да се создадат фер услови во кои жалителот би можел на исто рамниште да се натпреварува со другите кандидати. Органот за еднаков третман ѝ препорачал на државата да формира тим од стручни лица, кој преку стандардизирана постапка ќе биде задолжен да разгледува случаи во кои има потреба од разумни приспособувања, и тоа врз основа од-случај-до-случај.

Пример: Пред француските судови, лице во количка поднело жалба против Министерството за образование затоа што не било назначено на конкретно работно место.⁴³ Апликацијата за работа поднесена од страна на жалителот била рангирана на трето место на листата на кандидати. Кога првите двајца кандидати од листата го одбиле понуденото работно место, истото му било понудено на четвртиот кандидат, наместо на жалителот. Наместо тоа, на жалителот му било понудено работно место во друг оддел каде работната средина веќе била приспособена за пристап со количка. Државата ја оправдала оваа одлука со фактот дека инвестирањето средства за да се приспособат работните простории не одело во прилог на јавниот интерес. Судот утврдил дека Министерството за образование не ја исполнило својата должност за разумно приспособување за лицата со попреченост, што не може да се оправда со

---

⁴² Орган за еднаков третман (Кипар), реф. бр. A.K.I. 37/2008, 8. октомври 2008 год. Резимето на англиски јазик е достапно кај European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field, 8 јули 2009 год., 'European Anti-Discrimination Law Review', стр. 43.

⁴³ Управен суд во Руен, Bouthellier v. Ministère de l'éducation, пресуда бр. 0500526-3, 24 јуни 2008 год. Резимето на англиски јазик е достапно кај European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field, 8 (July 2009), 'European Anti-Discrimination Law Review', стр. 46.

раководни причини. Понекогаш, терминот „посебни мерки“ подразбира и ситуации каде различниот третман фаворизира (наместо да создава недоволности за) поединци поради нивната основа за заштита (на пример, кога за едно работно место се избира жена наместо маж, токму поради фактот дека е жена, а работодавачот спроведува политика за надминување на проблемот со недоволна застапеност на жените меѓу вработените). Терминологијата што се користи за да се опише ваква ситуација, е различна и вклучува „позитивна“ или „обратна“ дискриминација, „преференцијален третман“, „привремени специјални мерки“ или „афирмативна акција“.⁴⁴ Токму ваквиот назив е одраз на прифаќањето на фактот дека мерката има краткорочна функција и претставува вонредно средство за борба против предрасудите за поединци кои обично се подложни на дискриминација, како и за давањето пример, со цел да се инспирираат другите кои ја делат таа карактеристика.

Допуштеноста на позитивните мерки кои одат во полза на групите во недоволна ситуација дополнително се зајакнува преку насоките дадени од страна на повеќе мониторинг тела одговорни за толкување на договорите за човековите права на ОН. Овие тела нагласуваат дека таквите мерки, по својата природа, треба да бидат привремени и нивното времетраење или опфат да не бидат продолжени или проширени повеќе од она што се смета за нужно за да се поправи конкретната нееднаквост.⁴⁵ Според Комитетот за елиминација на расната дискриминација при ОН, за да бидат допуштени, единствената цел на ваквите мерки треба да биде елиминација на постојните нееднаквости и превенција на несразмерност во иднина.⁴⁶ Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените при ОН образложи дека ваквите „времени специјални мерки“ можат да вклучат „преференцијален третман; таргетирано регрутирање, вработување и

---

⁴⁴ На пример, Комитет за елиминација на расната дискриминација при ОН, Генерална препорака бр. 32: значењето и опфатот на специјалните мерки во Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, Документ на ОН CERD/C/GC/32, 24. септември 2009 год.; Комитет за економски, социјални и културни права при ОН, Генерален коментар бр. 13: правото на образование, Документ на ОН E/C.12/1999/10, 8. декември 1999 год.; Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените при ОН, Генерална препорака бр. 25: членот 4(1) од Конвенцијата (времени специјални мерки), Документ на ОН A/59/38/(SUPP), 18. март 2004 год.; Комитет за човековите права при ОН, Генерален коментар бр. 18: недискриминација, Документ на ОН A/45/40(Vol. I)(SU), 10. ноември 1989 год.; Комитет за елиминација на расната дискриминација при ОН, Генерална препорака бр. 30 за дискриминацијата врз лица кои не се државјани, Документ на ОН HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 4. мај 2005 год.

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Комитет за елиминација на расната дискриминација при ОН, Генерална препорака бр. 32: значењето и опфатот на специјалните мерките во Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација, документ на ОН CERD/C/GC/32, 24. септември 2009 год., параграфи 21-26.

унапредување; нумерички цели поврзани со временски рамки; и системи на квоти.“⁴⁷ Според судската практика на ЕСП, којашто се разгледува подолу, сразмерноста на ваквите мерки е предмет на строго разгледување.

Обично, судовите не ја третираат дискриминацијата што се случува во ваков контекст како посебна категорија на дискриминација, туку како исклучок од забраната за дискриминација. Со други зборови, судовите го прифаќаат постоењето на различен третман, но сметаат дека тој е оправдан во интерес на коригирање одредена претходнонастаната обесправеност, како, на пример, недоволната застапеност на одредени групи на работното место.

Повремено, државите го унапредуваат ваквото оправдување на различниот третман. Ваквата практика може да се разбере од два аспекта: од аспект на корисникот, поволниот третман се дава врз основа на заштитената карактеристика, во споредба со некој во слична ситуација. Од аспект на жртвата, неповолниот третман се дозволува врз основа на фактот дека таа не поседува заштитена карактеристика. Типични примери за вакви ситуации вклучуваат резервирање работни места за жени во работни средини каде доминираат мажите, или пак резервирање работни места за етничките малцинства во државната служба, како што е полицијата, со цел овие средини подобро да го одразуваат составот на општеството. Ваквите практики понекогаш се нарекува „обратна“ дискриминација, затоа што се дозволува дискриминаторски третман со цел да се фаворизира поединец за кој би се очекувало да добие помалку поволен третман врз основа на социјалните трендови од минатото. Понекогаш, тоа се нарекува „позитивна“ акција бидејќи претставува конкретна акција што се презема со цел да се надмине некоја обесправеност од минатото преку промоција на учеството на традиционално обесправените групи. Во таа смисла, акцијата се заснова на добронамерна цел, а не на предрасуди за конкретни групи.

Овој концепт ретко се јавува во судската практика на Европскиот суд за човекови права, иако добива сè поголемо значење во контекст на правото на ЕУ, при што ЕСП одлучувал по предмети од областа на вработувањето. Посебните мерки се јавуваат како околности кои дозволуваат различен третман сами по себе, како во рамките на директивите за недискриминација и судската практика на ЕСП, така и

---

⁴⁷ Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените при ОН, Генерална препорака бр. 25: членот 1, ставот 1 од Конвенцијата (времени специјални мерки), документ на ОН A/59/38 (supp), 18. март 2004 год., параграф 22.

во рамките на специфичните околности поврзани со „реалниот професионален услов“.

2 ПРИНЦИПИ И ПРАКТИКИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА

2.1 Принципи на дискриминација

Дискриминацијата како феномен се појавува во секое општество. Дури и најразвиените демократии во Западна Европа имаат проблеми со постоењето на дискриминацијата. Се разбира, дискриминацијата не се појавува во иста форма во секое општество. Токму спротивно, постојат многу различни форми во кои се појавува дискриминацијата, па затоа во едно општество преовладуваат некои форми на дискриминација, додека други се помалку застапени. Според наоѓањата на Министерството за труд и социјална политика и другите чинители во општеството приоритетни основи за заштита од дискриминација се етничка припадност, возраст, ментална и телесна попреченост и пол, како хоризонтално прашање од причини што анализите покажуваат дека се едни од најранливите групи во општеството и многу често предмет на повеќекратна дискриминација.

Принципите за почитување на човековите права, еднаквост и недискриминација на граѓаните во Република Македонија, претставува едно од основните начела на демократијата и општествениот поредок, загаранитирани со Уставот и законите како едни од најважните вредности и приоритети на државата.

Работењето кон целта за постигнување на вистинско почитување на човековите права и унапредување на демократските процеси, како и справување со постојните нееднаквости и феноменот на дискриминацијата, многу често значи да се постапува различно со жените и/или мажите, со лицата со различна возраст, лицата со ментална и телесна попреченост, различни етнички заедници наспрема останатите. Ова гледиште се заснова на концептот на материјалната еднаквост, а не само формална еднаквост, односно еднаквоста пред законот. Во овој контекст, овие различни групи ќе постигнат еднаквост и недискриминација притоа обезбедувајќи нивните гледишта да бидат слушнати и земено предвид. Тоа значи, унапредување на вклученоста на овие категории на граѓани во консултациите и во донесувањето на одлуки на сите нивоа, посебно на оние политики и прашања кои директно ги засегаат.

Националната стратегија за еднаквост и недискриминација по основа на пол, возраст, етничка припадност, ментална и телесна попреченост, е стратешки

документ на Владата на Република Македонија, кој ги дефинира целите, мерките, индикаторите, клучните креатори на политиката за унапредување на еднаквите права и еднаквите можности во различните области од животот, одговорните чинители и сите засегнати страни во воспоставувањето на еднаквост и недискриминација во Република Македонија. Целосното овозможување на еднаквите можности за сите граѓани во Република Македонија, ќе овозможат исполнување на капацитетот и потенцијалот на секој поединец во сите сфери на општествениот живот, со што од друга страна, пак, ќе се обезбеди праведно, прогресивно и ефикасно општество.

2.1.1 Принцип на еднаквост

Еднаквоста е општоприфатен концепт на универзална примена на основните права и слободи без да постојат однапред утврдени нормативни стандарди на ограничување на овие права засновани врз дискриминаторски третман. Сепак, државата преку општествениот систем на норми, заснован врз принципот на еднаквост, има легитимно право да го контролира начинот на уживање на правата и на слободите. Во тој контекст, еднаквоста претставува заштита на поединецот наспроти дискриминаторското дејствување на државата преку инструментите на власт или трети лица. Еднаквоста е споредбен концепт, односно поединците можат да утврдат дали постои еднаквост само на начин што ќе ја споредат нивната состојба со состојбата на другите.

Развојот на овој принцип се создава преку низа историски процеси⁴⁸ што создаваат услови за негово правно врамување и институционализирање на меѓународен план со што се овозможува и слободно и еднакво уживање на правата и на слободите во сите сфери на општествениот живот без ограничувања поради определени фактички нееднаквости. Овие ограничувања се оправдани единствено доколку се предвидени со закон и се наменети за остварување легитимна цел пропорционална со средствата што се користат за таа намена.

Еднаквоста може да се анализира како:⁴⁹

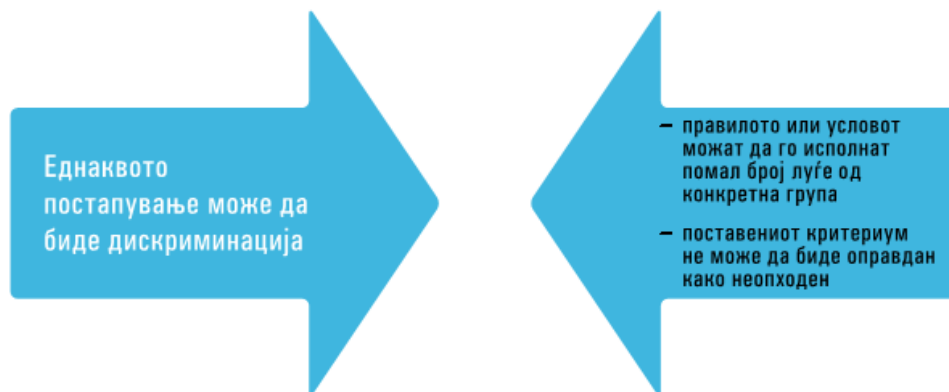
---

⁴⁸ Magna Carta Libertatum, („Повелбата“) или уште позната како „Одредбите на бароните од 1215 година“ со која се ограничила моќта на англиската монархија и се воспоставени темелите на развојот на човековите права.стр.241

⁴⁹ Фрчкоски, Д. Љубомир: *Меѓународно право за правата на човекот*, страница 57; V. Dimitrijevic, D.Popovic, T.Popic, V.Petrovic: *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski Centar za ljudski prava, стр. 114

- **Формалната еднаквост** или, како што уште се нарекува, законски обезбедена еднаквост, подразбира формално признавање дека сите лица имаат еднакви права и слободи загарантирани со закон и еднаква примена на законите од страна на државните органи. Овој вид еднаквост претпоставува дека е остварена доколку постои правна рамка во согласност со која сите луѓе се еднакви во однос на уживање на правата и на слободите.
- **Материјалната еднаквост** претставува пошироко толкување на поимот еднаквост. Таа подразбира спроведување на правната еднаквост во секојдневниот живот, при што резултатите и ефектите што произлегуваат од примената на законите, политиката и на практиката не треба да бидат дискриминаторни. Токму поради тоа, материјалната еднаквост е показател што упатува на можни недоследности во однос на примена на формалната, односно правна еднаквост. Целта на едно демократско општество е да ја оствари, пред сè, материјалната еднаквост.

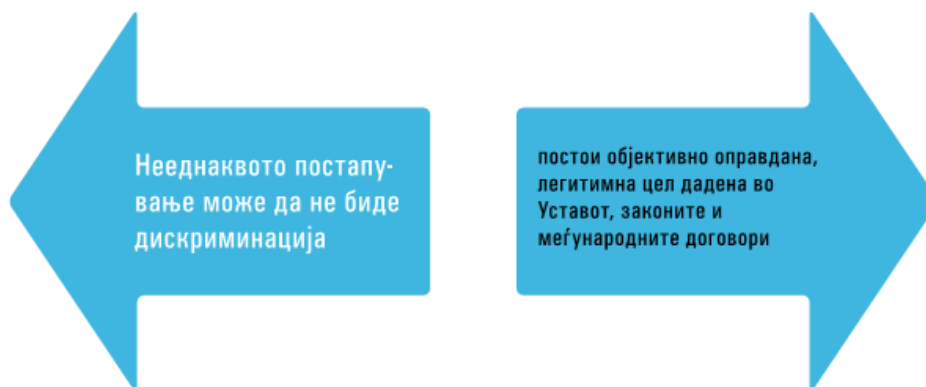
Слика 2 Принцип на еднаквост

Извор: *Медиумите и дискриминацијата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010, стр. 19

На пример: Постои дискриминација кога работодавецот нема да вработи лице што ги исполнува условите за работа поради тоа што е црнец.

Слика 3 Нееднакво постапување

Извор: *Медиумите и дискриминацијата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010, стр. 19

На пример: Не постои дискриминација кога на распишан конкурс за актер нема да биде примен црнец кога улогата за која се конкурира е ликот на Никола Карев.

Афирмативни мерки се активностите и мерките што ги презема државата со цел да намали, отстрани или негира постојна фактичка нееднаквост, која претставува резултат на претходна дискриминација. На пример: Воведување квоти за да се овозможи присуство на жените во парламентот поради тоа што поради континуирана дискриминација врз основа на пол е создаден голем дебаланс во учеството на жените во процесите на донесување одлуки.

Позитивна акција е активна поставеност на државата за постигнување еднаквост и градење цел систем од мерки со кои се создаваат услови за отсуство на дискриминација.

На пример: Архитектонски приспособувања, кои им овозможуваат пристап на лицата со физичка спреченост.

Заштитата од дискриминација и промовирањето на еднаквоста претставуваат значајни точки на меѓународната агенда за човекови права. Забраната за дискриминација поминува низ цел спектар од меѓународни инструменти кои се однесуваат конкретно за човековите права. Таков е случајот и со Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) која се темели врз принципите загарантирани со Универзалната декларација за човекови права. Во рамки на Европската конвенција за човекови права забраната на дискриминација е

дефинирана пошироко и тоа со член 14 од истата и со член 1 од Протоколот на Европската конвенција бр.12. Содржината на член 14 е: „уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, ќе им се обезбеди на сите, без дискриминација по кој било основ како што е пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго уверување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, род или друг статус.“⁵⁰

Зборовите од оваа одредба „како што се“ и „друг статус“ наведуваат и упатуваат дека категориите за кои се однесува забраната за дискриминација, како и основите за дискриминација во рамки на Европската конвенција за човекови права, не се исцрпени.

Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) го толкува терминот „друг статус“ на тој начин што под него ги подвел термините: сексуална ориентација, статус на вонбрачно дете, статус на синдикално здружение, воен статус, професионален статус, затвор, неспособност, возраст, живеалиште, географска област, ХИВ серопозитивност, финансиски или имотен статус, религија, национално или етничко потекло, јазик и др.

Протоколот 12, поконкретно член 1 од истиот, дава можност за генерална забрана на дискриминацијата. Текстот на овој член гласи: „Уживањето на кое било право предвидено со закон ќе се обезбеди без дискриминација по кој било основ како што е пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичка или друга ориентација, национална или социјална ориентација, припадност на национално малцинство, сопственост, род или друг статус“.

За разлика од член 26 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права-еквивалент на ЕКЧП, во рамки на Обединетите нации, опсегот на дискриминација врз основа на член 14 од Конвенцијата е лимитиран на оние права коишто се загарантирани во самата Конвенција и нејзините протоколи. Ова е нагласено во одредбата во согласност со која забраната за дискриминација е гарантирана во однос на уживањето на оние права и слободи „гарантирани со оваа Конвенција“. Оттука член 14 може да биде повикан само во врска со некое од другите права од Конвенцијата.

Потребно е да се напомене дека Република Македонија го ратификувала Протоколот бр.12, што укажува на нејзината обврска заштитата од дискриминација да ја остварува погенерално, пошироко, а не врзано само за член 14 од ЕКЧП.

---

⁵⁰ <http://www.ihr.org.mk/mk/praven-dijalog/praven-dijalog-br2/119-zastita-od-diskriminacija.html>

2.1.2 Принцип на спроведливост

Забраната за дискриминација е еден од основните принципи на правата и на слободите на човекот заснован врз еднаквоста и достоинството на сите човечки суштества. Овој принцип е артикулиран во голем број меѓународни и регионални инструменти за правата на човекот. Универзалната декларација го стимулира принципот на еднаквост и правото на уживање на сите права и слободи утврдени во неа без разлика на раса, боја на кожа, пол, јазик, религиозно уверување, политичка припадност или социјално потекло, имотна состојба, раѓање или друг статус и без географски ограничувања во смисла на статусот на државата од која потекнува поединецот.⁵¹

Во рамки на Европската конвенција за човекови права треба да се има предвид дека член 14 произлегува од генералната забрана за неоправдани акции која е движекка сила на ЕКЧП и не содејствува со владеењето на правото. Дотолку повеќе што еднаквата примена на правото е карактеристика на принципот на владеење на правото, како камен-темелник на демократското општество и како единствен политички модел компатибилен со ЕКЧП.

Треба да се истакне дека различниот третман, пред сè, не претставува дискриминација спротивно на член 14. Не секој различен третман е опфатен со забраната од член 14. Тестот којшто Судот го применува во пристапувањето кон оценувањето дали постои дискриминација во рамки на член 14 е двоен. Индивидуи или групи индивидуи се дискриминирани спротивно на целите на оваа одредба само во следниве случаи:⁵²

- Прво, за да се успее во барањето за повреда на овој член треба да биде утврдено дека состојбата на наводната жртва на дискриминација може да се смета за слична на онаа состојба на лицата кои биле третирани подобро. Во случајот Ван дер Масал против Белгија (Van der Musselle v. Belgium) приправник-адвокат тврдел дека бил третиран понеповолно отколку чираци во други професии, бидејќи, за разлика од нив, тој бил принуден да работи бесплатно во давањето правно застапување. Судот ги одбил наводите за дискриминација на апликантот утврдувајќи дека имало фундаментални разлики помеѓу повеќето професии од различна дејност.

---

⁵¹ Членот 7 од Универзална декларација за човекови права

⁵² <http://www.interights.org>: International centre for legal protection of human rights.

Во предметот Линдси против ВБ (Lindsay v. UK) Судот востановил дека венчаните парови не се во аналогна ситуација со невенчаните, односно барањето да се утврди повреда на оваа одредба на прв поглед би изгледало оправдано доколку лицата во аналогни ситуации се третирани различно по основ на нивниот „статус“. Во предметот Келден Бакс Мадсен и Педерсен против Данска (Kjelden, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark) забранет е различен третман, согласно со член 14, земајќи како основа или причина лични карактеристики (статус) врз основа на кои лицата или група лица се разликуваат значително едни од други.

- Второ, следниот чекор во ова оценување е утврдувањето на околноста дали различниот третман нема „објективно и причинско-разумно оправдување“. Внимавајќи да се утврдат „критериумите кои овозможуваат да се определи дали различниот третман е или не е спротивен на член 14“ Судот утврдува дека „принципот на еднаков третман е прекршен кога дадената разлика нема објективно и причинско разумно оправдување“ и дека „постоењето на такво оправдување мора да биде оценето во врска со целта и ефектите од мерките што се разгледуваат, земајќи ги предвид принципите кои нормално преовладуваат во демократското општество“. Судот утврдил дека „различен третман во применување на правото од ЕКЧП мора да содржи не само легитимна цел, туку и разумна врска на пропорционалноста помеѓу мерките што се преземени и целта што треба да биде остварена“. Членот 14 е повреден доколку не е јасно востановено дека погоренаведените околности постојат. Во предметот Националниот сојуз на белгиската полиција против Белгија (National Union of Belgian Police v. Belgium) Судот утврдил дека она што треба да биде воспоставено е дали „последниците од неповолната положба претрпени од апликантот биле прекумерни во однос на легитимната цел што требала да биде остварена“. Должност на Судот е да утврди дали различниот третман за кој станува збор го има овој вид дискриминаторски карактер.

Затоа, може да се заклучи дека барањето разумна основа за различниот третман кој Судот го разгледува по член 14 е многу блиску до барањето за т.н. „итна општествена потреба“, кој основ се разгледува во ситуации третирани по членовите 8-11 од ЕКЧП.

Врз основа на горенаведеното, Судот утврдува кои елементи треба да бидат земени предвид ако дадениот третман или ситуација е разгледуван за неговата

сообразност со принципите за недискриминација. Повредата на принципите за недискриминација произлегува ако постои различен третман на еднакви ситуации, без да постои објективно и разумно оправдување, или ако нема пропорционалност помеѓу целта што се бара и употребените методи. Со други зборови, применливоста на член 14 зависи од позитивниот одговор на следниве прашања:⁵³

- Дали фактите потпаѓаат во обемот на една или на повеќе материјални одредби-членови од ЕКЧП?;
- Дали постоел различен третман?;
- Дали различниот третман се однесува на лица или на група лица кои се наоѓаат во слична, аналогна ситуација?;
- Дали ќе има повреда на принципот за недискриминација ќе зависи од одговорот на следново прашање:
- Дали различниот третман имал разумно оправдување, т.е. дали бил насочен кон легитимна цел и дали имало разумна врска на пропорционалноста помеѓу целта и мерките кои се преземени за да се постигне истата?

Во меѓународната пракса Белгискиот јазичен случај (The Belgian Linguistic Case) беше меѓу првите случаи во кои се разгледуваше примената на член 14 од ЕКЧП и тогаш Судот го презентира наоѓањето дека член 14 нема практична вредност, туку спротивното, тој е интегрален дел на секоја одредба од Конвенцијата која го гарантира правото и слободата. Со тоа не само што ги востанови принципите за применување на член 14, туку исто така прифати дека државите уживаат одредена дискреција во оценувањето дали и до кој степен разликите во инаку слични ситуации оправдуваат различен третман во правото. Ја востанови и таканаречената „позитивна дискриминација“ каде надоместокот за постојната ситуација на нееднаквост беше прифатен како легитимна цел за различниот третман. Беше утврдено и дека „надлежните национални власти често се соочени со ситуации и проблеми кои, за сметка на разликите својствени за нив, бараат и различно правно решавање, уште повеќе што одредени правни нееднаквости се со намера само да ја поправат фактичката нееднаквост”.⁵⁴

---

⁵³ Dimitrijevic, V., Popovic, D., Popic, T., Petrovic V.: *Mejunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski Centar za ljudski prava, Beograd, 2006, str. 92

⁵⁴ <http://www.ihr.org.mk/mk/praven-dijalog/praven-dijalog-br2/119-zastita-od-diskriminacija.html>

2.1.3 Принцип на независност

Во секојдневниот живот, зборот дискриминација честопати се користи наизменично со правда, неправичност, нерамноправност или недостиг на еднакви можности. Дискриминацијата не се однесува на овие морални и филозофски вредности, туку во Законот дискриминацијата се подразбира во многу потесна смисла. Дискриминацијата не значи било каква правда, повреда на (човекови) права или бесправно постапување, и заштитата од дискриминација се применува само за оние кои споделуваат некоја заштитена карактеристика. Уште повеќе, законот може да обезбеди правила според кои наводното неправично, неправедно или нерамноправно постапување се оправдува. Бидејќи дискриминацијата може да се оправда во одредени примери, таа може да не изгледа морално правична или праведна, но сепак е законска.

Принципот за недискриминираност подразбира постоење на еднаков третман на поединец или група независно од одредени лични карактеристики, или со други зборови, нивниот заштитен основ. Еднаквиот третман подразбира дека слични ситуации треба да се третираат подеднакво (работник со попреченост и работник без попреченост треба да добиваат еднаква плата за истата работа), а ситуации кои се различни треба да се третираат на различен начин (треба да се прават разумни прилагодувања за да му се овозможи на работникот со попреченост да ја заврши својата работа).

Принципот за недискриминираност, исто така се применува за да се обезбеди заштита од услови или правила кои навидум не се однесуваат на заштитениот основ, но кои даваат ефекти со кои систематски се обесправуваат луѓето кои ја имаат таа карактеристика.

Дискриминацијата може да се состои од однесување кај кое постои намера да се дискриминира (на пример, вработените над 50 годишна возраст се прогласени за технолошки вишок бидејќи трошокот за нив е поголем и се претпоставува дека работат многу понеефикасно и дека многу почесто се разболуваат) или пак практики кои може да имаат дискриминирачки ефект (на пример, кога од вработените во јавниот сектор, вклучително и од техничкиот кадар се бара да имаат одлични познавања од јазик, што има штетен ефект врз одредени расни и етнички малцинства).

Согласно на Член 9 од Законот за спречување и заштита од дискриминација во Македонија дискриминација значи секоја активност со која една личност директно или индиректно повикува на, охрабрува, дава инструкции или поттикнува друга личност да врши дискриминација. Дискриминацијата не се јавува само на ниво на поединец. Честопати, дискриминацијата е насочена кон групи и заедници и исто така произлегува од нееднакви социјални структури. Директивите за спречување на дискриминацијата ги даваат најдобрите алатки за борба против дискриминацијата на ниво на поединец. Меѓутоа, ако жртвите работат заедно и притоа ги вклучат невладините организации, постои можност да се оспори и структурната дискриминација.

2.2 Практики на дискриминација врз различни основи

Во помала или во поголема мера, таа е присутна во сите држави, така што ниту една држава не е исклучена од обврската и одговорноста да создаде услови за заштита на сите оние кои се жртви или можат да станат жртви на дискриминирачки активности. Дискриминација значи отсуство на услови за практикување на основните права од страна на одредени луѓе и различен третман на луѓето поради одредени нивни карактеристики, убедувања, однесување или поради нивното потекло. Дискриминацијата претставува комплексна спирала, која е самообновувачка, и води кон ексклузија од општествените текови на поединци или на групи луѓе на многу различни начини. Кај многу медиумски работници се јавува отпор кон проблемот на дискриминацијата во медиумите и во општеството. Дел од нив, слично како некои политичари, го негираат постоењето на проблемот. Некои се обидуваат да го извртат проблемот и да го претстават како нешто друго. Трети се обидуваат да ја оправдаат дискриминацијата во медиумите. На пример, тие што го прифатиле стереотипот за „медиумското огледало“, често објаснуваат дека медиумите само ги одразуваат постојните негативни стереотипи и предрасуди. Меѓутоа, медиумите не се само „огледало на општеството“. Медиумите ја претставуваат социјалната практика, но, исто така, медиумите и ја обликуваат социјалната практика во согласност со определени интереси во даден контекст. Некогаш медиумите се јавуваат во улога на критичари на дискриминаторската практика, некогаш во улога на оправдувачи.

Малкуте истражувања кај нас покажуваат дека медиумите се многу малку чувствителни за концептот на човекови права и за принципите на недискриминација.⁵⁵ Новинарите и уредниците се недоволно подготвени за препознавање на дискриминацијата, посебно кога жртви се припадници на маргинализирани групи. Неретко, медиумите отворено промовираат дискриминаторски ставови и социјално исклучување на припадниците на маргинализираните групи, па дури и говор на омраза.

Теоретичарите што ја истражуваат дискриминацијата во медиумите, обично, се заинтересирани за следниве прашања: Како лицата што се ранливи на дискриминација се именуваат и посочуваат лингвистички? Кои белези, карактеристики, квалитети и одлики им се припишуваат? Кои аргументи се користат за да се оправда исклучувањето, дискриминацијата, потиснувањето и експлоатирањето на другите? Од која гледна точка се изразуваат овие именувања, припишувања и аргументи? Дали дискриминаторските изјави се артикулираат отворено, дали се засилени или ублажени?

Медиумите имаат моќ да ги зацврстат стереотипите (според Липман, стереотипите се „слики во нашите глави“). Медиумите користат методи што водат до стереотипи што ги игнорираат поединечните карактеристики. Стереотипите во медиумите ги редуцираат и/или пренебрегнуваат разликите. Како што укажува еден автор, „стереотипите ја преобратуваат реалната личност во вештачко лице“, при што се негира хуманоста на личноста.⁵⁶

Некои теоретичари медиумските стереотипи ги доведуваат во врска со потребата на рекламната индустрија да се обраќа на што поголем број купувачи. Други сметаат дека професионалците во медиумите користат стереотипи затоа што одат по линија на помал отпор и не сакаат да ги доведуваат во прашање доминантните социјални предрасуди.

Трети, пак, сметаат дека стереотипите во медиумите се должат на неразновидноста во самите медиуми, односно на тоа што медиумските работници не ги претставуваат сите различни културни групи во општеството. Како и да е, повеќето теоретичари се согласуваат дека стереотипите во медиумите ги зацврстуваат социјалните предрасуди и нееднаквост.

---

⁵⁵ *Медиуми, дискриминација и маргинализирани групи, Коалиција за сексуални и за здравствени права на маргинализираните заедници*, Скопје, 2009
<http://www.coalition.org.mk/images//komplet.pdf>.

⁵⁶ Max Planck Encyclopedia of Public International law, Article on civil liberties, Articles on African Commission/Court/ Charter on Human and People's Rights.

Медиумите често произведуваат зборови и претстави што повредуваат. Негативните стереотипи создаваат негативни предрасуди кон одредени поединци поради нивната различност. Во најголем број случаи, дискриминаторското однесување е поттикнато од негативни предрасуди. Некои автори дури и ја дефинираат дискриминацијата како „предрасуда во акција“. Еве на што укажуваат проучувачите на стереотипите и на дискриминацијата во медиумите: „Историјата покажа дека стереотипите може да доведат до жигосување, кое може да доведе до дискриминација, кое може да доведе до сегрегација, кое може да доведе до физичко малтретирање, кое може да доведе до државноспонзориран геноцид“.⁵⁷

Еден тип на дискриминација е преку непријатни споредби, на пример ТВ-прилог: „Леси се враќа дома. Македонските и српските граѓани азиланти вчера тргнаа од Белгија“. Здружение на новинарите на Македонија (ЗНМ): „Советот на честа не може да препознае јавен интерес во најава 'Леси се враќа дома', во која азилантите се споредуваат со животни. Поврзувањето на судбината на кучето Леси со судбината на азилантите се негира со новинарската етика и ги навредува чувствата на овие граѓани“.

Новинарите треба да бидат особено чувствителни за достоинството и за правата на маргинализираните лица, како што се барателите на азил. Многу често се случува медиумите да употребуваат несоодветна терминологија, пример наслов во дневен весник: „Превозот за инвалиди бесплатен, но недостапен“. Некогаш не е доволно да се биде чувствителен за проблемите со кои се соочуваат лицата со спреченост. Со употребата на термините „инвалид“, „инвалидизирани лица“, „лица во инвалидски колички“, новинарот ризикува да го повреди достоинството на голем дел од лицата за кои известува.

Новинарите не треба да употребуваат термини што го повредуваат достоинството на лицата со спреченост. Место изразите „инвалид“, „хендикепирано лице“, покоректно би било да се употребуваат изразите „лица со спреченост“ или „лица со посебни потреби“.

Друг пример со примена на несоодветна терминологија е наслов во дневен весник: „Курвите со пендрек на преглед“⁵⁸

---

⁵⁷ Lester, P.M. and Ross, S.D., “Images that Injure: An Introduction”, in: Images that Injure: Pictorial stereotypes in the media, ed. by Paul Martin Lester and Suzan Dente Ross, Praeger Publishers, 2003, p. 2.

⁵⁸ Медиуми, дискриминација и маргинализирани групи, Коалиција за сексуални и за здравствени права на маргинализираните заедници, Скопје, 2009
<http://www.coalition.org.mk/images//komplet.pdf>.

Слика 4 Практики на дискриминација - медиумска дискриминација

Извор: <http://star.vest.com.mk/>

Новинарите треба да ги прифатат термините „сексуални работници“ и „сексуални работнички“, а да ги одбегнуваат стигматизирачките и сензационалистички термини како „проститутки“, „камењарки“, „девојки од албум“, „ноќни дами“, „ороспии“, „курви“... Медиумите преку своите натписи вршат подбивање или кажување дискриминаторски шеги. НМ: Колумната „Педерологија“ во која маргинализираните групи како што се хомосексуалците се третираат со подбивност е во спротивност со членот 10 од етичкиот кодекс, кој бара од новинарот: „да не поттикнува дискриминација по која било основа (национална, верска, расна, полова, социјална, јазична, сексуална ориентација, политичка...).

Изложувањето на подбив на лицата со поинаква сексуална ориентација го повредува нивното достоинство и може да поттикне други видови дискриминација.

Статијата со наслов „Црниот човек како супериорен спортист“ почнува со следниве три шеги: „Што е бокс? Пет илјади белци гледаат како се тепаат двајца црнци. Што е атлетика? Дваесет белци бркаат еден црнец. Како ќе спречиш

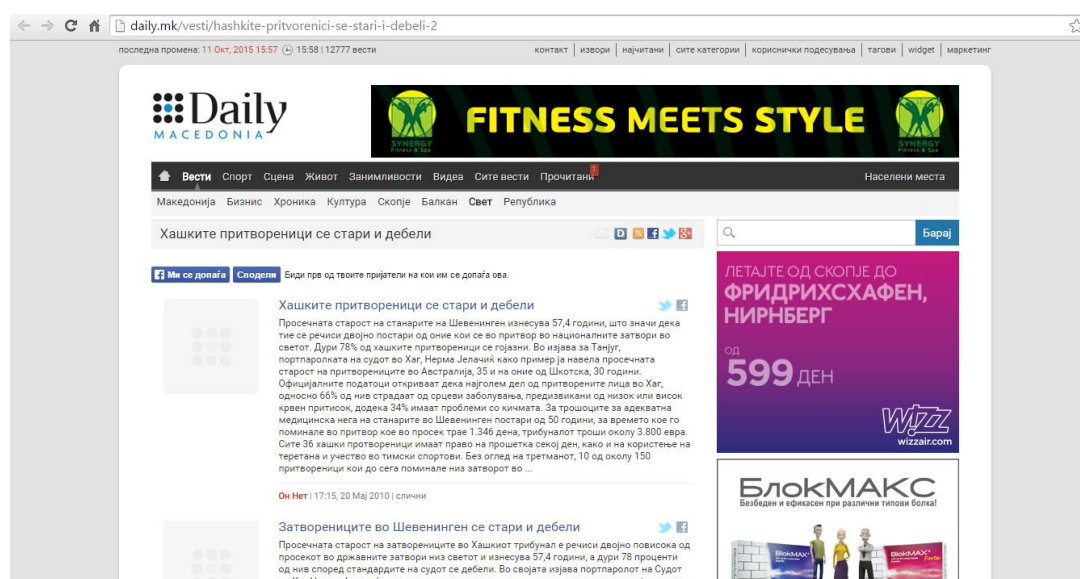

петмина црнци да силуваат белка? Фрли им баскет!“.

Новинарите треба да бидат особено внимателни кога пренесуваат содржини што промовираат расна супериорност и шеги што поттикнуваат негативни стереотипи и предрасуди кон дискриминираните лица.

Негативно претставување е уште еден тип на дискриминација која се случува во практика. Пример наслов во ТВ-прилог: „Затворениците во Шевенинген се стари и дебели“⁵⁹

Слика 5 Дискриминација преку негативно претставување

Извор: <http://daily.mk/vesti/hashkite-pritvorenici-se-stari-i-debeli-2>

Новинарите имаат обврска да го почитуваат достоинството на сите лица за кои известуваат, вклучително и на лицата што се обвинети за воени злосторства. Во случајов, насловот испраќа дискриминаторска порака врз основа на возраст и на изглед.

Колумна: „Имено, помалку се заморивме, драги мои, од главно трите групи - типа на другарки - госпожи во политиката: невротични кучки; истоштени квазиисусовки (кои ќе ја спасувале Македонија, која заслужувала подобра власт) и девојки од работните акции т.н. community girls“. Медиумите треба да се воздржуваат од објавување сексистички и мизогинистички содржини или барем да се оградат од нив.

⁵⁹ Медиумите и дискриминацијата, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010, стр. 19

3 ПРАВНА РАМКА ЗА РЕГУЛАЦИЈА НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

3.1 Законски регулативи за спречување и заштита од дискриминација во Република Македонија

Во законодавството на Република Македонија (РМ) постојат бројни анти-дискриминаторски одредби со кои се забранува дискриминацијата во одредени области на општественото живеење и по одредени дискриминаторски основи. Начелото на еднаквост во правниот систем на Република Македонија произлегува од самиот Устав на РМ. Имено, во членот 9 од Уставот се предвидува дека „граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба“.⁶⁰ Уставната одредба за еднаквост, во секој случај, претставува правна основа за усвојување на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД). Овој закон содржи одредби според кои се забранува директната и индиректната дискриминација не само по основа на раса, боја на кожа, етничка припадност, јазик, државјанство, религија или верско уверување, туку и по основа на пол, род, припадност на маргинализирана група, социјално потекло, образование, политичка припадност, други видови уверувања, личен, општествен, семеен или брачен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, имотен статус и здравствена состојба, како и по која било друга основа која е предвидена со закон или ратификуван меѓународен договор. Исто така, со Законот се опфатени и дејства на охрабрување, поттикнување и помагање на дискриминацијата и особено дејства на вознемирување, виктимизација и сегрегација, односно подвојување. Во Законот се содржани и голем број на процесни одредби, вклучително и одредби за поместување на товарот на докажување и за можноста специјализирани невладини организации не само да интервенираат во постапката како трети лица, туку и под определени услови да се јават во својство на тужители и сотужители. Законот, исто така, предвидува формирање на Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Тоа што ЗСЗД го прави исклучително

---

⁶⁰ <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspk>

значаен за Република Македонија е тоа што претставува прв закон кој на општ начин ја забранува дискриминацијата.⁶¹

Покрај ЗСЗД, а и пред негово усвојување, во Република Македонија има голем број на закони кои во себе содржат одредби кои се однесуваат (на еден или друг начин) на (не)дискриминацијата. Овие закони се од различни сфери, а може да се делат во две групи. Во првата група би влегле законите кои ја забрануваат дискриминацијата во посебни области, коишто и ги уредуваат. Такви закони се Законот за работните односи, Законот за социјална заштита, Законот за здравствена заштита, Законот за здравствено осигурување, Законот за ментално здравје, Законот за заштита на правата на пациентите, Законот за основно образование, Законот за средно образование, Законот за високо образование, Законот за волонтерство, Законот за јавно здравје, Законот за судовите, Законот за еднакви можности меѓу жените и мажите, Законот за употреба на јазиците, Законот за употреба на знамињата на заедниците во РМ и слично. Во сите овие закони постојат подетални или само „скромни“ одредби кои се однесуваат на (не)дискриминацијата. Генерално, овие закони немаат конзистентен пристап кон прашањето на недискриминацијата/дискриминацијата. Сепак, тоа што е најзначајно е дека сите овие недостатоци сега ги пополнува Законот за спречување и заштита од дискриминација. ЗСЗД претставува модел за тоа како одредбите и од овие посебни закони треба да се толкуваат.

Во втората група на закони потпаѓаат тие кои се однесуваат на кривични дела или прекршоци за направена дискриминација; или закони кои се однесуваат на постапката; или, пак, закони кои се однесуваат на институции кои имаат определени надлежности во областа на (не)дискриминацијата. Тука особено се мисли на Кривичниот законик, Законот за прекршоци, Законот за парнична постапка, Законот за кривична постапка, Законот за управна постапка и Законот за народниот правобранител.⁶²

Дополнително на националното законодавство, треба да се земат предвид и меѓународно преземените обврски на РМ, како во рамките на универзалниот систем, така и во рамките на регионалниот систем на заштита на човековите права. Како најзначајни инструменти усвоени во рамките на ООН се: Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права, Конвенцијата за елиминација на сите

---

⁶¹ http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/diskriminacija_konsolidiran.pdf

⁶² <http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=4846>

форми на расна дискриминација, Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жената, Конвенцијата против мачење и друго сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување, Конвенцијата за правата на детето и Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп. Најзначајни инструменти на Советот на Европа за човекови права кои директно се однесуваат на спречувањето и забраната на дискриминација се: Европската конвенција за човековите права и основни слободи, Протоколот 12 кон ЕКЧП, ревидираната Европска социјална повелба и Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства.

3.1.1 Институционална рамка

Институционалната рамка на заштита од дискриминација на национално ниво е поделена на судска и вонсудска заштита.

Собрание на Република Македонија

Собранието на РМ, е законодавна институција, која е одговорна за донесување и изменување на Уставот (во кој пак се поставени основите за концептот на еднаквост и недискриминација), како и на сите закони кои ги доставува Владата на Република Македонија. Покрај тоа, Собранието ги избира и членовите на независните државни институции, членовите на Уставниот суд и Судскиот совет. Во рамките на Собранието, како негови работни тела, функционираат повеќе комисии, од кои најзначајни за ова прашање се: Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот (општо надлежна за прашања на човековите права), Комитетот за односи меѓу заедниците (фокусирана на проценка на примената на двојното мнозинство при гласањето на законите, правичната и соодветна застапеност, како и дискриминација по основа на етничка припадност), Комисијата за еднаквост меѓу жените и мажите (формирана за промоција и следење на родовата еднаквост во сите полиња на општественото живеење) и Комисијата за труд и социјална политика (матична комисија за сите законски предлози од оваа област). Дополнително, во рамките

на Собранието функционира и неформалното тело, Интер-партиската парламентарна група за лицата со хендикеп.⁶³

Извршна власт

Претседателот на Република Македонија, иако нема директни обврски, како репрезент на Републиката, треба да ги штити и промовира вредностите утврдени во Уставот, вклучително и еднаквоста и недискриминацијата.

Владата на Република Македонија ги разгледува и усвојува предлозите на законите, националните стратегии и акциски планови кои ги доставуваат ресорните министерства, ја следи имплементацијата на истите и постапува во случај на констатирани повреди на човековите права, вклучително и особено кога тие се направени од самите државни органи.

Секретаријатот за европски прашања го следи процесот на хармонизација на европското законодавство преку транспонирање на ЕУ директивите во националната регулатива.

Министерства со посебни надлежностгои за еднаквост/недискриминација се:⁶⁴

Министерството за труд и социјална политика - МТСП, Министерството за внатрешни работи – МВР, Министерството за локална самоуправа – МЛС, Министерството за правда – МП, Министерството за образование и наука– МОН, Министерството за здравство – МЗ и други.

Посебни надлежности, особено во однос на дискриминацијата по основа на етничка припадност, има Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор (ССРД). Во рамките на Министерствата за образование и Министерството за култура, има и две посебни управи со специфични надлежности во однос на еднаквоста на заедниците во соодветните области.

Секторот за еднакви можности во Министерството за труд и социјална политика, е задолжен за водење на постапка за утврдување на нееднаков третман на жените и мажите и правна заштита на дискриминирани лица. Во таа насока преку Советникот за правна заштита при нееднаков третман по основ на пол се обезбедува правна заштита на лица дискриминирани врз основа на пол и се координираат работите во делот на заштита од сите видови на дискриминација.

Министерствата се должни да определат службено лице - Координатор за еднакви можности на жените и мажите, кој е одговорен за спроведување на

---

⁶³ <http://www.sobranie.mk/>

⁶⁴ <http://www.vlada.mk/>

должностите во надлежност на министерството за воспоставување на еднакви можности.

Судство

Уставниот суд е највисоката национална институција каде што секој граѓанин може да се обрати ако смета дека му се повредени човековите права, вклучително и ако бил подложен на дискриминација, согласно со член 9 од Уставот.

Тужби за ваков тип на повреда се поднесуваат и до редовните судови. Судовите може да постапуваат и по предмети кои претходно биле процесирани во некоја од двете независни државни институции.⁶⁵

Независни државни институции

Две независни државни институции се формирани во Република Македонија за заштита на граѓаните од повредата на нивните уставни и законски загарантирани права: Народниот правобранител - НП (за сите повреди на правата сторени од државните институции) институција која е воспоставена во 1997 година и Комисијата за заштита од дискриминација - КЗД (како што вели името, но применливо на сите физички и правни лица), воспоставена на крајот на 2010 година. Покрај другите надлежности, двете институции примаат претставки од граѓаните (или други субјекти) и утврдуваат дали има или нема повреда на нивните права. Доколку се утврди повреда, прекршителите треба да постапат и да ги отстранат причините за повредата на правата.⁶⁶

Покрај НП и КЗД, за етничката дискриминација е значајна и Агенцијата за остварување на правата на заедниците, основана согласно со закон. Агенцијата се грижи за реализација на основните принципи кои произлегуваат од Охридскиот рамковен договор (и Уставот), а кои се однесуваат на заштитата на правата на припадниците на помалите етнички заедници под 20%. Агенцијата особено внимава на доследна примена на начелото на соодветна и правична застапеност.

Локална самоуправа

Главни тела за прашањата на еднаквост и недискриминација во единиците на локалната самоуправа се комисиите за односи меѓу заедниците (задолжителни за општини со мешан етнички состав) и комисиите за еднаквост меѓу жените и мажите (кои треба да се воспостават во сите општини). Тие се советодавни тела

---

⁶⁵ <http://www.ssrn.mk/>

⁶⁶ <http://www.kzd.mk/mk/>

на советите на општините и расправаат прашања од своја надлежност, а нивните препораки се земаат предвид од страна на советите.⁶⁷

Социјални партнери

Главни социјални партнери се здруженијата на работници и работодавачи, како и академската јавност и поширокиот граѓански сектор, вклучително и верските заедници. Исто така, од клучно значење се и медиумите.

Со оглед на тоа што најчеста област на дискриминација се работните односи, претпријатијата се од посебен интерес, особено што до 2010 година, не беа опфатени со јурисдикцијата на независен државен орган. Со донесувањето на ЗСЗД и формирањето на КЗД, тие сега може да бидат предмет на постапка по пријава за дискриминација. Покрај тоа, здруженијата на работници и работодавачи се едни од клучните партнери во заштитата на правата на работниците, посебно од дискриминациони постапувања.

Покрај нив, други релевантни чинители се организациите од граѓанскиот сектор кои се активни на полето на: законодавство - поддршка на изготвување на законски решенија преку компаративни анализи, истражувања на состојбите и формулација на предлози; јакнење на свеста - промоција на концептот на еднаквост, кампањи за борба против дискриминацијата, и сл.; институционален развој - градење на капацитети, учество во работни групи на државните институции; и следење на состојбата со еднаквоста/дискриминацијата – идентификација на случаи, анкети на јавното мислење за перцепциите на граѓаните. Некои од нив се оние граѓански организации кои го сочинуваат на пример Сојузот Македонија без дискриминација.⁶⁸

Меѓународна заедница

Институциите и организациите, кои се дел на меѓународната заедница, како што се агенциите на ООН, Делегацијата на ЕУ, ОБСЕ, дипломатските и конзуларните претставништва, како и меѓународните невладини организации и консултантски фирми, имаат повеќе функции на ова поле (со различен степен на вклученост или одговорност во некоја од нив) и тоа: промоција на меѓународните стандарди во областа на човековите права и недискриминација; поддршка и набљудување на процесите на вклучување на овие стандарди во националното законодавство; набљудување и известување за примената на стандардите; поддршка на институциите за справување со нови надлежности од оваа област (техничка

---

⁶⁷ <http://mls.gov.mk/mk/>

⁶⁸ <http://www.kzd.mk/mk/>

помош, обуки и други активности за градење на капацитети); и поддршка на проекти (главно на локални граѓански организации) за градење на свест.

3.2 Правна рамка на советот на Европа

Човековите права не се заслужуваат и не се даваат, нив ги има секое човечко суштество затоа што така се договориле луѓето. Принципите на еднаквост и на недискриминација претставуваат суштинска компонента на целото меѓународно право за човековите права.

Борбата против дискриминацијата е издигната на највисоко ниво во меѓународната заедница поради:⁶⁹

- распространетоста на дискриминацијата;
- разновидноста и длабочината на корените на различни дискриминаторски однесувања;
- тежината и сложеноста на последиците од актите на дискриминација врз остварувањето на сите човекови права и слободи; и
- сложеноста на постигнување еднаквост меѓу луѓето.

Постоењето антидискриминаторско законодавство (како посебни закони за заштита од дискриминација) е од понов датум. Последните неколку децении претставуваат период на интензивен развој на ова законодавство, како во државите на развиената демократија, така и во новите демократии создадени во периодот од 1990 година до денес.

Правото на Европската Унија (ЕУ) и Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) на Советот на Европа се јавуваат како главни извори на европското право за недискриминација.

Начелото на недискриминација имало големо влијание при креирање на законодавните документи донесени од страна на Советот на Европа гледајќи притоа на тоа како на основна слобода која треба да биде заштитена.

Како резултат на ова, Европската конвенција за човекови права од 1950 година, која во суштина се темели врз принципите загарантирани со Универзалната декларација за човекови права, експлицитно се залага за забрана на секако дискриминаторско однесување и постапување. Членот 14 од Конвенцијата

---

⁶⁹ Sarah Jozeph, Jenny Schultz and Melissa Castan: *The International Covenant on civil and political rights, cases, materials and commentary*; 2nd edition.p.71

гласи:⁷⁰ „Уживањето на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, ќе се обезбеди на сите без дискриминација, без оглед на пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго уверување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, род или друг статус“.

Она што е значајно да се посочи, а е поврзано со членот 14 од ЕКЧП е дека тој нема свое значење кое е самостојно, односно независно од другите права и слободи кои се експлицитно заштитени со ЕКЧП.

На ова укажува и досегашната судска практика која се движи во насока да го нагласи зависниот карактер на членот 14 бидејќи тој не може да биде повикан самостојно туку единствено во случај на *prima facie*-повреда на правата и слободите загарантирани со другите материјални одредби од ЕКЧП.

Ваквото експлицитно гледиште на судот каде жалбите што се поднесуваат пред ЕСЧП не може да се засноваат само на членот 14, туку тие мора да бидат комбинирани со жалбени наводи поврзани со повреда на некое од материјалните права загарантирани со ЕКЧП, судот најелоквентно го има елаборирано во *Belgian Linguistic Case*², каде вели:⁷¹

„Заштитата во рамки на член 14 нема самостојно постоење во смисла дека членот 14 се поврзува единствено со правата и слободите утврдени во ЕКЧП“.

Дополнително, во 2000 година беше донесен Протоколот 12 кон ЕКЧП, со што на некој начин дополнително се прошири предметот на заштита од дискриминација. Членот 1 од Протоколот 12 гласи:⁷²

1. Уживањето на секое право предвидено со закон ќе биде обезбедено без дискриминација врз било која основа како пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање или друг статус.
2. Никој не смее да биде дискриминиран од страна на јавен орган по било која основа наведена во став 1.

Протоколот 12 дава можност за генерална забрана на дискриминацијата и тој дојде како резултат на сè поприсутното гледиште дека дискриминацијата мора да се елиминира колку е што можно поефикасно.

---

⁷⁰ *Анализа на меѓународните стандарди и најдобра практика и постојните национални закони, политика и планови на антидискриминаторската политика*, МЦМС, 2010, стр.16.

⁷¹ *Non-Discrimination in International Law: A Handbook for Practitioners –IN-TERIGHTS*, јануари 2005.p.48.

⁷² *The Prohibition of discrimination under the European Human Rights Law – Employment and social affairs*; European Commission.p.94.

Имено, Протоколот 12 забранува дискриминација во однос на „уживањето на некое право предвидено со закон“ и оттука тој има поголем опсег од членот 14 кој се однесува само на правата загарантирани со ЕКЧП. Во согласност со „Објаснувачкиот извештај на Советот на Европа“ 3, оваа одредба се однесува на дискриминацијата:⁷³

- При уживање на кое било право што националното законодавство конкретно му го дава на поединецот;
- При уживање на право коешто може да се извлече од јасната обврска на некој државен орган пропишана со националното законодавство, односно кога во согласност со националните закони, некој јавен орган има обврска да се однесува на одреден начин;
- Од страна на јавен орган, при извршување на дискреционите овластувања;
- Преку друг чин или пропуст на правен од страна на јавен орган.

Протоколот 12 кон ЕКЧП создава самостојно право на недискриминација. Тоа се однесува на сите права загарантирани со или изведени од националните закони или националната судска практика, додека значењето што ѝ се припишува на „дискриминацијата“ е идентично со она од членот 14.

Оттука, може да се заклучи дека Протоколот 12 кон ЕКЧП претставува уште еден доказ за цврстата определба на Советот на Европа за воспоставување на суштинска заштита од дискриминација како фундаментален елемент при гарантирањето на основните човекови слободи и права.

3.2.1 Европска социјална повелба

Европска социјална повелба (ЕСП) беше донесена во 1961 година и со неа се овозможува воспоставување надзорен механизам со кој се гарантира почитување и заштита на човековите права од страна на земјите - потписнички и ја дополнува Европската конвенција за човековите права.

ЕСП се однесува на социјалните и економските права како домување, здравство, образование, вработување, социјална и правна заштита, движење на лица и недискриминација.

ЕСП се темели на начелото на недискриминација поради што тоа е наведено и

---

⁷³ <http://www.interights.org>: International centre for legal protection of human rights.

во самата Преамбула на Повелбата каде се вели:⁷⁴ „...Имајќи предвид дека уживањето на социјалните права треба да биде обезбедено без дискриминација по основ на расата, бојата, полот, религијата Македонија ја ратификуваше ЕСП во 2005 година. Сите 47 земји-членки на Советот на Европа, вклучувајќи ја и Република Македонија, поднесуваат годишни извештаи на Европскиот комитет за социјални права (ЕКСП) којшто е одговорен за надгледување на усогласеноста на секоја од земјите со ЕСП.

Покрај ЕКЧП и Протоколот 12 кон оваа Конвенција, постојат повеќе други правни документи на Советот на Европа во кои се вградени начелата на еднаквост и недискриминација. Некои позначајни се:⁷⁵

- Конвенцијата на Советот на Европа за борба против трговијата со луѓе (член 2 став 1);
- Конвенцијата на Советот на Европа за пристап до официјалните документи;
- Рамковната конвенција на Советот на Европа за заштита на националните малцинства;
- (член, 4, член 6 став 1 и член 9);
- Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за компјутерски криминал;

3.3 Улогата на Комисијата за заштита од дискриминација

Со Законот за спречување и заштита од дискриминација, којшто започна со примена од 1. јануари 2011 година, беше воспоставена и Комисијата за заштита од дискриминација. Комисијата за заштита од дискриминација е самостоен и независен орган која работи во согласност со надлежностите утврдени со овој закон. Комисијата има својство на правно лице со седиште во Скопје.

Средствата за работа на Комисијата се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија. Комисијата може да обезбедува средства и од други извори. Комисијата е составена од седум члена. Членовите на Комисијата ги именува

---

⁷⁴ Morawa, Alexander H.E: *The evolving human right to equality; European year-book of minority issues*, vol. 1 (2001/2002), pp.157-205.

⁷⁵ Прирачникот „Правна рамка за заштита од дискриминација“, декември, 2007; ФИОМ и Добро управување, Проект: Процена на потенцијалот за добро управување во Македонија.стр.38.

Собранието на Република Македонија со мандат од пет години, со право на еден повторен избор. Комисијата избира претседател со мандат од една година.⁷⁶

Во парнична постапка може да се бара заштита во случај на дискриминација.

Во парничната постапка може да се бара:⁷⁷

1. Утврдување на дискриминацијата;
2. Забрана за дејства;
3. Преземање дејства за отстранување на дискриминацијата и на последиците;
4. Надоместување материјална и нематеријална штета и
5. објавување на пресудата во медиуми.

Судската заштита е многу конфузна и недоизградена во Законот за превенција и за заштита од дискриминација. Се очекува во практика барателите на заштита да наидат на непремостливи пречки во постапките пред судовите, односно за истоветни ситуации да бидат донесени различни судски одлуки.

Телата за еднаквост, како што најчесто се нарекуваат комисиите за заштита и спречување од дискриминација, спаѓаат во таканаречените вонсудски механизми за заштита од дискриминација. Закон во Република Македонија предвидува и соодветна постапка пред Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД) достапна за секое лице, кое смета дека претрпело дискриминација, без обврска за плаќање на такса или каков било друг надоместок. Постапката започнува со поднесување на претставка којашто може да биде во писмена форма, но може да биде дадена и усно на записник. Заедно со претставката лицето ги поднесува и доказите кои ги поткрепиле фактите од кои може да се претпостави дека во конкретниот случај постоела дискриминација.

Во согласност со членот 25 став 5 од Законот, претставката може да се поднесе до КЗД најдоцна во рок од три месеци од денот кога била сторена повредата, или најдоцна една година од дознавањето за актот на дискриминација. Но, законодавецот оставил можност да може КЗД да поведе постапка и по истекот на овој рок, доколку оцени дека се работи за случај од таква важност за кој би било неопходно и целисходно да се води постапката. Практиката покажува дека КЗД ја искористила оваа можност и постапувала по предмети и по истекот на

---

⁷⁶ <http://www.kzd.mk/mk/>

⁷⁷ Попоска, Жанета; Михајлоски, Зоран; Георгиевски, Атанас: *Водич за улогата на комисијата за заштита од дискриминација во судската постапка и преминување на товарот на докажување*, Скопје, 2013, стр.51.

овој рок.

Комисијата нема да поведе постапка по поднесена претставка ако за истата работа е поведена судска постапка, ако е очигледно дека нема повреда на правото на кое поднесувачот се повикува, ако по истата работа веќе постапувал, а не се понудени нови докази и ако утврди дека поради истекот на времето од направената повреда на правото не е можно да се постигне целта на постапката, односно водењето на постапката станува нецелисходно (член 26).

Кога Комисијата ќе одлучи да постапува по поднесената претставка во рок од 15 дена од приемот, истата му ја доставува на лицето против кое е поднесена, оставајќи му рок, исто така, од 15 дена да се произнесе по однос на наводите содржани во неа (член 27). Доколку лицето на кое му е доставена претставката не се произнесе во овој рок, КЗД ќе одлучува врз основа на доказите со коишто располага. Комисијата ја утврдува фактичката состојба врз основа на увидот во доставените писмени докази, со земање на изјави од подносителот на претставката и од лицето против коешто е поднесена претставката (член 27). Доколку Комисијата утврди дека доказите со кои располага не се доволни за правилно и целосно утврдување на фактичката состојба, може да земе и изјави и да прибави докази од други субјекти кои имаат податоци за конкретниот случај за дискриминација. Во таков случај, кога некое физичко или правно лице, орган на државната управа или единица на локалната самоуправа, или која било друга организација која врши јавно овластување, располага со податоци за конкретниот случај на дискриминација, должни се да ги достават тие податоци до КЗД. Од ова правило произлегува и обврската за соработка на другите органи со Комисијата кога таа постапува по конкретни случаи на дискриминација. Кога КЗД ќе утврди дека тоа е потребно има законско право и овластување да изврши увид во документацијата на претходно наведените органи кои располагаат со конкретни податоци или информации за случаи на дискриминација (член 32).

По утврдувањето на фактичката состојба, КЗД донесува мислење за наводната дискриминација во рок од 90 дена од денот на поднесувањето на претставката и за тоа го известува подносителот и лицето против кого е поднесена претставката (член 28). Ова мислење треба да содржи писмено образложение на сите дејства коишто ги презела и сите докази коишто ги извела Комисијата, на кои докази поклонила верба, а кои докази не ги зела предвид при одлучувањето и врз основа на кои факти и докази го заснова своето мислење, без разлика дали утврдила или не утврдила постоење на дискриминација.

Доколку КЗД утврди постоење на дискриминација, со писменото мислење дава и препорака на кој начин треба да се отстрани повредата на правото (член 28). Лицето на коешто е упатена препораката е должно да постапи по истата препорака и да ја отстрани повредата на правото во рок од 30 дена од денот на приемот на препораката, и за тоа да ја извести КЗД. Кога ваквата обврска нема да биде испочитувана од страна на лицето до кое се упатени мислењето и препораката, Комисијата може, во согласност со своите овластувања, да покрене иницијатива за поведување на постапка пред надлежен орган за утврдување на неговата одговорност.

Статистички во текот на 2014 година⁷⁸, до Комисијата се доставени 60 претставки, од кои во 15 поднесувачите наведуваат дека се дискриминирани по основа на политичка припадност, 13 врз основа на етничка припадност, 9 врз основа на личен и општествен статус, 6 врз основа на социјално потекло, по 5 врз основа на род, ментална и телесна попреченост, како и врз друга основа, по 4 врз основа на возраст, имотен статус и пол, по 3 врз основа на припадност на маргинализирани заедници, како и врз основа на семејна или брачна состојба, додека по 1 врз основа на државјанство, образование, здравствена состојба, како и други видови уверувања.

Слика 6 Застапеност на дискриминаторска основа

Извор: Мрежа за заштита од дискриминација, годишен извештај за 2014 година, стр. 8

⁷⁸ <http://www.osce.org/mk>

Во поглед на областите во кои поднесувачите наведуваат дека е извршена дискриминацијата, најзастапена е областа на работа и работни односи со 30 претставки, а понатаму следат социјална сигурност – 11 претставки, правосудство и управа – 8 претставки, образование, наука и спорт – 6 претставки, пристап до добра и услуги – 4 претставки, друга област – 3 претставки, како и јавно информирање и медиуми – 2 претставки.

Понатаму, од вкупниот број на доставени претставки во 2011 година, Комисијата реши 34. Врз основа на член 28 од Законот за спречување и заштита од дискриминација, во 5 случаи, Комисијата, по утврдувањето на фактичката состојба, констатира дека постои дискриминација. Во овие случаи, Комисијата донесе Мислење и Препораки, според кои дискриминаторите доброволно постапија во четири случаи и ги отстранија повредите на правата на поднесувачот на претставката за утврдување на дискриминација. Во случајот каде дискриминаторот не ја отстрани повредата на правото доброволно, Комисијата го советува поднесувачот на претставката за понатамошните правни чекори кои може да ги преземе за да си го заштити своето право, како и за улогата која Комисијата би ја имала во истите.

Слика 7 Исход на завршени предмети

Извор: *Мрежа за заштита од дискриминација, годишен извештај за 2014 година*, стр. 10

Во овој контекст, Комисијата утврди дискриминација врз пет различни основи, а

тоа се: етничка основа, личен и општествен статус, возраст, политичка припадност, како и врз друга основа.

Исто така, врз основа на член 28 од Законот, во 10 случаи, Комисијата, по утврдувањето на фактичката состојба, констатира дека не постои дискриминација.

Понатаму, врз основа на член 26 од Законот, Комисијата не постапи по 15 претставки, од кои, во 9 случаи затоа што очигледно не постои повреда на правото на кое поднесувачот се повикува, во 5 случаи затоа што е утврден истек на времето од направената повреда на правото, а не е можно да се постигне целта на постапката, како и во 1 случај кога постапка пред суд за истата работа веќе е поведена или правосилно завршена.

Врз основа, пак, на член 31 од Деловникот за работа на Комисијата, во одреден број случаи, преку посредување помеѓу страните, Комисијата успеа да издејствува спогодбени решенија за проблемите со кои се соочувале поднесувачите на тие претставки. Во вакви случаи, Комисијата го запира понатамошното постапување со Заклучок, во кој ги објаснува преземените дејства, како и резултатите од истите со кои се отстранува повредата на правото.

Во тој контекст, Комисијата за заштита од дискриминација, како што може да се види од горенаведеното, има искуство во разгледување, постапување и одлучување по скоро сите основи на дискриминација.

Во поглед на потешките форми на дискриминација (повеќекратна дискриминација - дискриминација направена по повеќе дискриминаторски основи, повторена дискриминација – дискриминација направена повеќе пати, продолжена дискриминација – дискриминација правена подолго време, или дискриминација која со своите последици тешко го погодува дискриминираното лице), Комисијата во својата работа нема утврдено таков случај, иако има претставки во кои се наведуваат некои од овие потешки облици на дискриминација.

3.3.1 Примери од практики на Комисијата за заштита од дискриминација⁷⁹

Случај 01

До Комисијата за заштита од дискриминација се обрати лице кое во претставката наведува дека е дискриминирано врз основа на етничка припадност, при конкурирање за работно место во едно основно и едно средно училиште.

Комисијата се обрати до наведените училиштата, ги набави конкурсите за работните позиции, ги разгледа доставените одговори од училиштата, изврши телефонски разговори со директорите на училиштата. Земајќи ги сите факти предвид, Комисијата утврди постоење на дискриминација по етничка основа. Како резултат на тоа, конкурсот за вработување на наставник во основното училиште беше поништен, додека во врска со средното училиште Комисијата не можеше да постапува, затоа што за дискриминаторското решение за избор на наставник се води судски спор. Сепак, конкурсот за вработување во основното училиште беше повторно распишан. На истиот повторно конкурирал поднесувачот на претставката и, како единствен кандидат кој ги исполнува условите, го добил работното место.

Случај 02

До Комисијата за заштита од дискриминација доставена е претставка од Коалиција сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници против Министерството за образование и наука, како надлежно и одговорно за издавањето на учебници, како и против три автори на учебник за гимназиско образование, затоа што истиот содржел текстови кои се навредливи, неприфатливи и поттикнуваат дискриминација на одредена група луѓе.

По поведување на постапката, за правилно утврдување на фактичката состојба, Комисијата претставката ја достави на одговор до Министерството за образование и наука, како и до авторите на учебникот. Понатаму, Комисијата изврши увид во изјаснувањето по претставката од Министерството, изврши увид по наводите изнесени во претставката од страна на авторите, ги разгледа приложените докази од страна на подносителот на претставката, но изврши и телефонски разговор со авторите на учебникот.

---

⁷⁹ file:///C:/Users/Fantomx/Downloads/godisen-izvestaj-2014-mk%20(1).pdf

Земајќи ги предвид сите факти, Комисијата утврди дека искажаното во учебникот претставува вознемирување, предизвикува чувство на пониженост, но и дека претставува повреда на достоинство на група на луѓе, кое произлегува од дискриминаторска основа.

Како резултат на тоа, Комисијата препорача на Министерството за образование и наука да изврши ревизија и исправка на содржината на учебникот. Министерството постапи по препораката на Комисијата и ја отстрани повредата преку исправање на делот од учебникот во прашање.

Случај 03

До Комисијата за заштита од дискриминација беше доставена претставка против Јавно претпријатие „Паркинзи општина Центар“ и катна гаража „Зебра“. Подносителот на претставката наведува дека наведените правни лица спроведуваат повеќекратна, повторена и продолжена дискриминација во давање на услугата паркирање врз две основи на дискриминација, личен и општествен статус, како и имотен статус, а истата се однесува на пристап кон добра и услуги.

Подносителот во претставката наведува дека ова Претпријатие врши дискриминација со давање и наплата на „услуга паркирање“.

Подносителот на претставката наведува дека во ценовникот на Јавното претпријатие се предвидени три различни цени за иста услуга, односно различни цени предвидени за „станари“, „физички лица“ – кои немаат живеалиште во зградите околу паркингот, како и за „физички лица“ – вработени кај правни лица со седиште на адреса на паркингот.

Комисијата за заштита од дискриминација смета дека секое јавно или приватно претпријатие, при давање на услуга има право да делува според правилата на пазарна економија, бидејќи, како претпријатија, остваруваат одредени приходи од давање на услуги. Исто така, Комисијата посочува дека поевтините цени за користење на паркинзите од страна на станарите претставуваат афирмативна мерка, согласно членот 13, став 1, точка 1 од Законот за спречување и заштита од дискриминација. Во тој контекст, истите се прифатливи, оправдани и пропорционални на целта.

Согласно член 26 став 2 од Законот, според кој очигледно нема повреда на правото на кое подносителот се повикува, врз основа на поднесената претставка и прилози, Комисијата за заштита од дискриминација одлучи да не постапува по

Претставката.

3.4 Правна постапка за дискриминација

Законот за заштита и спречување од дискриминација, покрај постапката пред КЗД, предвидува и судска заштита на секое лице за коешто смета дека поради дискриминација му е повредено некое право преку поднесување на соодветна тужба пред надлежен суд. Тука доаѓаме и до првата специфичност на судската постапка, а тоа е таканаречената акцесорна улога на дискриминацијата. Ова значи дека оној што тврди дека е дискриминиран мора да докаже дека некое друго конкретно право му е повредено поради дискриминација манифестирана преку некој акт, однесување, непостапување или слично, од страна на тужената страна. Овој принцип е присутен и во Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП).⁸⁰

Имено, членот 14 од Конвенцијата предвидува дека „уживањето на правата и слободите предвидени во оваа Конвенција, ќе биде обезбедено без никаква дискриминација заснована врз основа на полот, расата, бојата на кожата, јазикот, верата, политичкото или друго мислење, националното или социјално потекло, припадноста на национално малцинство, материјалната положба, потеклото по раѓање или кој било и да е друг статус“. Тоа значи дека оваа одредба има акцесорна, придружна природа во однос на останатите супстанцијални одредби од Конвенцијата. Таа не постои независно и нејзината примена е врзана со останатите права и слободи предвидени со Конвенцијата. Меѓутоа, членот 1 од Протоколот 12 кон ЕКЧП има самостојна природа и се однесува на сите права кои се заштитени во домашното право.

Втората важна карактеристика на судската постапка во предметите за заштита од дискриминација е дека таа се води и, притоа, соодветно се применуваат одредбите од Законот за парнична постапка. Ова е предвидено во членот 34 од Законот, којшто, пак, во ставот 3 предвидува дека постапката е итна, што е третата важна карактеристика на судската заштита во овие предмети. Иако не е предвиден конкретен рок, како што ЗПП тоа го предвидува кај постапките во споровите од работните односи (рок од 6 месеци), начелото на итност во овие постапки треба доследно да се применува, што значи дека и кај овие предмети, иако непишано, може да го земеме рокот од 6 месеци како најсоодветен за

⁸⁰ http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/928/_____2014.pdf

комплетирање на постапката пред првостепените судови.

3.5 Тужби и жалби врз основа на дискриминација

Парничната постапка се поведува со тужба (член 175 од Закон за парничната постапка (ЗПП)). Тужбата е парнично дејство со кое се иницира парнична постапка заради заштита на некое повредено или загрозено граѓанско субјективно право. Тужба поднесува тужителот, лице кое тврди дека неговото граѓанско субјективно право е повредено или загрозено и кое бара од судот да му даде правна заштита со определена содржина. Тужбата е израз на волјата на тужителот, акт на неговата диспозиција. Без тужба како диспозитивно дејство нема парнична постапка – *nemo iudex sine actore*. Тужбата како иницијално парнично дејство може да се преземе во писмена форма (поднесок) или усно на записник кај судот. ЗПП, не предвидува дека тужбата се поднесува исклучително во писмена форма, иако во практиката во најголем број случаи тужбата се поднесува како поднесок.⁸¹

Во постапката за заштита по основа на дискриминација соодветно се применуваат одредбите од Законот за парничната постапка. Постапката по поднесената тужба за заштита од дискриминација е итна.

3.6 Фази на правната постапка

Товарот на докажување претставува должност на определен процесен субјект да предложи докази со кои ќе се потврди вистинитоста на определено тврдење за правно-релевантни факти. На товарот на докажување му претходи товарот на тврдење што означува должност на определен процесен субјект пред судот да ги изнесе тврдењата за фактите на кои го заснова неговото барање или со кои ги побива наводите на спротивната страна.

3.6.1. Поднесување на тужба

Поднесувањето на тужба е странечко парнично дејство (парнично дејство на странката) со кое се поведува парнична постапка. Поднесувањето на тужба е

---

⁸¹ <http://www.pravda.gov.mk/documents/ZPP%20precisten%20%20tekst%20SL.Vesnik.pdf>

парнично дејство кое се смета за преземено со предавањето на тужбата во судот, односно со пристигнувањето на тужбата во судот. Материјално-правното дејство на поднесувањето на тужба во судот е дејството што актот на поднесување на тужбата го предизвикува во сферата на материјално-правните односи. Тоа се состои во зачувување, зголемување и остварување на субјективното право чија заштита се бара со тужбата. Така, со поднесувањето на тужба во судот: се прекинува течењето на рокот на застареност, под услов постапката да продолжи (дејството отпаѓа ако тужбата биде повлечена, отфрлена или ако тужбеното барање биде одбиено), и/или се одржува преклузивниот рок, ако таков рок е пропишан за поднесување на тужба, итн. Основното процесно-правно дејство на поднесувањето на тужба во судот се состои во тоа што со овој акт се поведува парнична постапка. Покрај тоа, процесно-правното дејство од поднесувањето на тужба во судот се однесува и на: надлежноста на судот, вредноста на предметот на спорот и диспозицијата на странките.

Според членот 205 став 1 од Закон за парничната постапка (ЗПП) секоја странка е должна да ги изнесе фактите и да предложи докази врз основа на кои го заснова своето барање или со кои ги побива наводите и доказите на спротивната страна.

3.6.2 Одговор на тужба

Со членот 270 став 1 од ЗПП е утврдено дека во одговорот на тужбата, тужениот може да се изјасни за барањата и наводите од тужбата и да предложи докази со кои ги поткрепува тие наводи, а според ставот 2 ако тужениот го оспорува тужбеното барање, во одговорот на тужбата е должен да ги наведе фактите врз кои ги заснова своите наводи и доказите со кои се утврдуваат тие факти. Со одговорот на тужбата, тужениот е должен да ги приложи и исправите на кои се повикува, ако е можно тоа. Според тоа, треба да се појде од карактерот на ЗПП кој во основа го прифаќа расправното начело. Поради карактерот на односите, во врска со кои надлежниот суд донесува одлука, во основа се поаѓа од правилото дека товарот на докажување треба да биде на странките, односно дека тие на судот треба да му достават процесен материјал. Судот има задача само да дојде до сознание за вистината, фактичката состојба, врз која донесува соодветна одлука. Притоа, судот ги утврдува само фактите кои се спорни меѓу

странките и тоа врз основа на предложените докази.

3.6.3 Докази и изведување на докази

Со оглед на природата на предметот на тужбеното барање за заштита од настанатата дискриминација, како доказни средства кои би можеле да се користат во постапката би биле: исправи, доколку имаат содржина поврзана со дискриминацијата; статистички податоци; сведоци на дискриминациското постапување; вештачење за материјалната и нематеријалната штета поради настанатата дискриминација, и по потреба сослушување на странките.

Поради содржината на односите кои ги регулираат, воопшто, процесите од заштита и забрана од дискриминација се мошне специфични и пред судот отвораат низа дилеми и спорни прашања кои произлегуваат од Законот. ЗПП содржи посебни одредби за спорови од оваа област и не се определува поинаква постапка за овој вид спорови, туку само се инсистира на нејзината итноост со формулацијата дека судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од итно решавање.

Во практиката, во текот на постапката во споровите од заштита и одбрана од дискриминација, активната улога на судот е поизразита и, главно, се состои од обврската на судот да ги расправи и прашањата на кои тужителот инаку не укажува, а кои се од суштествено значење за текот на постапката. На одреден начин, од досегашната судска практика, може да се заклучи дека во одредени сегменти на споровите од заштита и забрана од дискриминација не им одговараат строгите правила од ЗПП и тоа има свое влијание врз текот на постапката. Ова, пред сè, се однесува на содржината на тужбата од одредбата од членот 176 став 1 од ЗПП, која мора да содржи факти врз кои тужителот го заснова барањето, како и доказите со кои се утврдуваат овие факти.

3.7 Докажување на дискриминацијата

Често дискриминацијата не се манифестира на еден јасен и лесно препознатлив начин. Па и кај директната дискриминација во чија срж лежи понеповолното постапување помеѓу поединците само поради дискриминациската основа на едно од лицата, многу е тешко да се докаже дека разликувањето е извршено

поради заштитната карактеристика на односното лице. Ова е доста тешко затоа што, мотивите за дискриминациското постапување често се индивидуални за секој наведен дискриминатор и зависат од неговото гледање на лицата кои имаат заштитна карактеристика, кое, пак, се поттикнува од предрасудите и стереотипите за овие лица како група, кои постојат во општеството. Во случаите на индиректна дискриминација, поради спецификата на истата објаснета погоре, докажувањето на дискриминацискиот ефект врз групата е уште потешко. Со цел да се олесни докажувањето на дискриминациското постапување или ефектот од определената норма или практика, во случаите на дискриминација дозволено е поделувањето на товарот на докажување помеѓу тужителот и тужениот.⁸² Овој принцип, кој е развиен од страна на Судот на правдата на ЕУ во случаите на полова дискриминација како што е случајот Данфос (Danfoss), денес е длабоко вкоренет во европското антидискриминациско законодавство.

Имено, членот 10 од Директивата 2000/78/ЕС, јасно го демонстрира принципот на преминување на товарот на докажување, наведувајќи дека: земјите-членки во согласност со своите национални судски системи ќе ги преземаат сите потребни мерки да обезбедат дека, штом лицето, кое себеси се смета за жртва затоа што принципот на еднаквост не бил применет за него, пред суд или друг надлежен орган, презентира факти од кои може да се претпостави дека се случила директна или индиректна дискриминација, тогаш тужениот треба да докаже дека не постои повреда на принципот на еднакво постапување“. Имено, тоа што треба да се докаже во случаите на дискриминација е постоењето на различно понеповолно постапување (кај директната дискриминација) или понеповолен ефект (кај индиректната дискриминација) врз заштитена основа, која не може да се оправда.

Ова значи дека не е потребно да се утврдат неколку придружни факти кои ги придружуваат случаите на дискриминација, со цел да се докаже случајот. Прво, нема потреба да се докаже дали сторителот е мотивиран од предрасуди, односно нема потреба да се докаже дека тужениот има предрасуди за определеното лице или група на лица за да се докаже случајот на дискриминација. Правото не може да ги регулира ставовите на луѓето, затоа што тие се чисто внатрешни состојби. Тоа што може да го регулира, и го регулира е постапувањето преку кое тие ставови може да се манифестираат. Второ, не е

---

⁸² Houtzager D., *Changing Perspectives: Shifting the Burden of Proof in Racial Equality Cases*, European Network Against Racism (ENAR) Brussels, June 2006

потребно да се покаже дека определената одредба, критериум или практика има за цел, посебно, понеповолно да влијае врз определената група на лица. Напротив, и ако се покаже дека определената одредба, критериум или практика е добронамерно предвидена, меѓутоа, сепак, има понеповолен ефект врз односната група на лица, тогаш, пак, таа ќе биде дискриминациска. И трето, што се однесува само на антидискриминациското законодавство на ЕУ, не постои потреба да се докаже постоење на конкретна жртва како што се демонстрираше во случајот Ферин (Feryn).

За да премине товарот на докажување од жртвата (тужителот) на претпоставениот дискриминатор (тужениот), тужителот мора да презентира факти со кои ќе направи, веројатно, дека дискриминацијата би можела да биде извршена, односно треба да постави *prima facie* случај на дискриминација, во кој јасно се гледа дека токму заштитната карактеристика е таа околност што довела до понеповолно постапување, за разлика од другите.

Фактот што едно лице има определена заштитна карактеристика а друго нема, не е доволно за да премине товарот на докажувањето, затоа што ова разликување секогаш ќе постои и ако се прифати како доволно, тогаш секогаш ќе имаме воспоставен *prima facie* случај на дискриминација, а ова е правна небулоза. Затоа, потребно е да се изведе уште некој друг факт или доказ кој ќе укаже на употребата на заштитната карактеристика како критериум во односниот случај. На пример: ако лицето со определено етничко потекло имало подобри квалификации од другото лице а било избрано другото лице, или ако други луѓе се пуштаат да влезат во ресторан а не им е дозволено само на Ромите, тогаш веќе се заснова *prima facie* случај и товарот на докажување преминува на тужителот, па тој треба да го докаже спротивното. Или, ако покрај имањето на хендикеп, постојат дополнителни околности што укажуваат на постоењето на стереотипи за лицата со хендикеп, на кои се заснова одлуката на носителот на истата.

3.7.1 Законски модели и пристапи кон анализирањето на преминувањето на товарот на докажување

Проблематиката на товарот на докажување како процесно правен институт е комплексна, така што во нејзиното елаборирање треба да се зафатат бројни теоретски и практични прашања, како од материјално-правен така и од

процесно-правен аспект. Содржината на правната обврска се состои од определено однесување за субјектот, чинење или нечинење, кое се изразува како императив упатен до субјектот на обврската да се однесува на пропишан начин. Основната (примарна) обврска на правните норми е да обезбеди граѓанско-правниот поредок да ја оствари својата функција, носителите на граѓанските субјективни права и на правните обврски да се однесуваат на начин како што тоа е определено со правните норми. Кога не се остварува примарната ефикасност на правните норми, а поради отсуство на самоиницијатива, доброволност и спонтано однесување на субјектите во согласност со правните норми, потребно е да се изгради механизам за дополнителна – секундарна заштита, односно ефикасност преку нивно присилно извршување. Ова се остварува преку организираниот механизам на државата, од кој механизам субјектот бара по присилен пат да биде интервенирано во заштитата на неговото право.

Механизмите за заштита од дискриминација можат да се поделат во зависност од тоа дали е потребно да се преземе дејство за да се спречи појавата на дискриминација (т.е. *ex ante* дејствување), или треба да се реагира на веќе постојната дискриминација (*ex post* дејствување). Во првиот случај станува збор за превентивно дејство кое го преземаат заинтересираните субјекти преку вонсудска заштита, а во вториот случај станува збор за репресивно-реститутивно дејствување на заинтересираните субјекти кое се утврдува во судската постапка (граѓанска, прекршочна, казнена).

3.7.2 Споделен товар на докажување

Вообичаено е лицето кое поднесува жалба да го убеди телото што одлучува по предметот дека се случила дискриминација. Сепак, докажувањето дека различниот третман се засновал на одредена заштитена карактеристика може да биде особено тешко. Тоа се должи на фактот дека мотивот зад различниот третман често постои само во умот на сторителот. Следствено, жалбените наводи за дискриминација најчесто се засноваат на објективно-изведени заклучоци поврзани со правилото или со практиката коишто се оспоруваат. Со други зборови, судот треба да биде убеден дека единственото разумно објаснување за разликата во третманот е заштитената карактеристика

на жртвата, како што е полот или расата. Ова начело подеднакво се применува во случаи на директна дискриминација бидејќи токму наводниот сторител ги поседува информациите потребни за да се докаже жалбениот навод, правото за недискриминација дозволува товарот на докажување да се сподели со наводниот сторител. Начелото на споделен товар на докажување е добро втемелено во ЕКЧП и во правото на ЕУ.⁸³

Истото многу добро се објаснува во судската практика на ЕСЧП којшто, заедно со другите регионални и глобални механизми за заштита на човековите права, го има усвоено споделениот товар на докажување во погенерална смисла во однос на докажувањето на жалбените наводи за повреда на човековите права.

Практиката на ЕКЧП покажува дека судот ги разгледува достапните докази во целина, и притоа не го зема предвид фактот дека честопати токму државата има контрола врз голем дел од информациите потребни за да се докаже некој жалбен навод. Следствено, доколку фактите – онака како што ги презентира жалителот - се сметаат за веродостојни и конзистентни со достапните докази, ЕСЧП ги прифаќа како веќе докажани, но под услов државата да не понуди убедливо алтернативно објаснување. Според изјавите на ЕСЧП, тој ги прифаќа како факти тврдењата коишто: „се поддржани со слободната проценка на сите докази, вклучително и оние изведени заклучоци што може да потекнуваат од фактите и од претставките поднесени од страните во спорот... Доказот може да се изведе од истовременото постоење на доволно силни, јасни и усогласени изведени заклучоци или слични, непобиени претпоставки за факти. Освен тоа, потребниот степен на убедување за да се дојде до конкретен заклучок и, во таа насока, распределбата на товарот на докажување, се неразделно поврзани со специфичноста на фактите, природата на изнесените наводи и правото (според ЕКЧП) коешто наводно било повредено“.⁸⁴

Пример: во предметот Тмишев против Русија (Timishev v. Russia), жалителот навел дека поради неговото чеченско етничко потекло тој бил спречен да

---

⁸³ Освен предметите наведени подолу, види исто така: Директива за расна еднаквост (членот 8), Директива за еднаквост при вработувањето (членот 10), Директива за родова еднаквост (последна консилидирана верзија) (членот 19), Директива за родово-рамноправен пристап до стоки и услуги (членот 9). Види судска практика на Европскиот комитет за социјални права: SUD Travail Affaires Sociales v. France (жалба бр. 24/2004), 8. ноември 2005 год., и Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria (жалба бр. 41/2007), 3. јуни 2008 год.

⁸⁴ ЕСЧП, Nachova and Others v. Bulgaria [голем судски совет] (бр. 43577/98 и 43579/98), 6. јули 2005 год., параграф 147. Истото е потврдено во предметот: ЕСЧП, Timishev v. Russia (бр. 55762/00 и 55974/00), 13. декември 2005 год., параграф 39, и ЕСЧП, D.H. and Others v. the Czech Republic [голем судски совет] (бр. 57325/00), 13. ноември 2007 год., параграф 178. 251 ЕСЧП, Timishev v. Russia (бр. 55762/00 и 55974/00), 13. декември 2005 год., параграфи 40-44.

помине контролен пункт во даден регион.⁸⁵ ЕСЧП одлучил дека таквиот третман бил потврден со службени документи коишто упатуваат на постојната политика за ограничување на движењето на етничките Чеченци. Образложението на државата било оценето како неубедливо, со оглед на недоследностите во нејзините тврдења дека жртвата заминала доброволно, откако не добила предност во редот. Следствено, ЕСЧП прифатил дека жалителот бил дискриминиран врз основа на неговата етничка припадност.

Пример: во предметот Бранхоуфер (Brunnhöfer), жалителката дала наводи за дискриминација врз основа на полот со оглед на тоа дека таа добивала помала плата од нејзиниот машки колега кој бил во истата категорија.⁸⁶ Европскиот суд на правдата (ЕСП) изјавил дека жалителката треба да докаже, прво, дека добива помала плата од машкиот колега, и второ, дека таа извршува работа со еднаква тежина.

3.7.3 Фактори што не треба да се докажуваат

Одредени фактички прашања кои често ги придружуваат примерите за дискриминација, како што е постоењето предрасуди или намерата за дискриминација, всушност не се релевантни за да се утврди дали е задоволен правниот тест за дискриминација. Во предмет за дискриминација, она што треба да се докаже е постоењето на различен третман кој се заснова на основа за заштита, што не е оправдано. Тоа значи дека за да се докажат жалбените наводи нема потреба од утврдување на неколку придружни околности на дискриминацијата.

Прво, нема потреба да се докажува дека сторителот бил мотивиран од предрасуди, и оттука докажувањето на дискриминација врз основа на раса или пол не налага потреба од докажување на „расистичките“ или „сексистичките“ ставови на сторителот. Генерално, правото не може да ги регулира ставовите на поединците, затоа што тие се целосно индивидуални. Напротив, тоа може да ги регулира само дејствијата преку кои се манифестираат таквите ставови на дискриминаторски мотив, освен доколку во предметот не станува збор за докажување на наречано „кривично дело од омраза“, со оглед на тоа дека кривичното право пропишува повисоки стандарди за доказите.

⁸⁵ ЕСЧП, *Timishev v. Russia* (бр. 55762/00 и 55974/00), 13. декември 2005 год., параграфи 40-44.

⁸⁶ ЕСП, *Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, предмет C-381/99 [2001] ECRI-4961, 26. јуни 2001 год., параграфи 51-62.

Второ, нема потреба да се покаже дека оспореното правило или практика се наменети да произведат различен третман. Со други зборови, дури и во случај каде еден јавен орган или приватно лице можат да укажат на добронамерна практика, доколку ефектот на таквата практика подразбира обесправување на некоја група, тоа претставува дискриминација.

Пример: во предметот Д.Х. и други против Република Чешка (D.H. and Others v. the Czech Republic), што беше разгледан погоре, властите тврделе дека системот на „специјални“ училишта е воспоставен со цел да им помогне на децата Роми да ги надминат јазичните тешкотии и да го надомести нивното непосетување на претшколско образование.⁸⁷ Сепак, ЕСЧП утврдил дека во случајот ирелевантно е дали оспорената јавна политика била насочена кон децата Роми. За да се докаже дискриминација, треба да се покаже дека тие биле подложени на несразмерни и негативни ефекти во споредба со мнозинското население, а не да се покаже постоење на намера за дискриминација.⁸⁸

Трето, во еден предмет за дискриминација врз основа на расата, ЕСП утврди дека нема потреба да се докажува постоење на жртва која може лесно да се идентификува и дека се претпоставува дека таквата практика еднакво се применува и за другите основи на дискриминација во слични околности. Иако правото на ЕУ не вклучува услов за покажување друга жртва која може лесно да се идентификува, тоа не е случај при поднесување жалби до ЕСЧП, односно доколку жалбените наводи не ги задоволуваат критериумите за допуштеност пропишани во членот 34 од ЕКЧП, жалбата нема да се прифати за разгледување.

---

⁸⁷ ЕСЧП, D.H. and Others v. the Czech Republic [голем судски совет] (бр. 57325/00), 13. ноември 2007 год., параграф 79.

⁸⁸ Ibid, параграфи 175 и 184.

4 СУЗБИВАЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

4.1 Улогата на невладините организации

Дискриминација значи секое правење разлика, искористување или ограничување на луѓето врз основа на нивните колективни идентитети (пол/род, класа, етнос, сексуален идентитет) со што ги загрозува или оневозможува остварувањето или заштитата на нивните човекови права и слободи.⁸⁹ При разгледувањето на улогата што може да ја имаат во борбата против дискриминацијата, невладините организации треба целосно да ја искористат посебната улога што им се дава во согласност со членовите 7 и 12 од Директивата на Советот 2000/43/ЕЗ и членовите 9 и 14 од Директивата на Советот 2000/78/ЕЗ.

Со цел земјата да ги постигне своите цели за мир, демократија, добро владеење, здравје, напредок и еднаквост, невладините организации се од суштинско значење за успешниот развој.

Улогата на невладините организации како инструмент на граѓанското општество во борбата против дискриминацијата може да вклучува:⁹⁰

- Обезбедување средства за изразување и активно задоволување на потребите на лицата што се предмет на дискриминација;
- Поддршка на жртвите на дискриминација во нивниот пристап до правда, вклучително и преку стратегиска парнична постапка;
- Промовирање на различноста и еднаквоста во општеството преку активности за подигнување на свеста;
- Воспоставување на механизми за влијаење врз процесот на одлучување;
- Интегрирање на концептите за недискриминација и еднаков третман во политиките;
- Барање од органите и корпорациите да дејствуваат против дискриминацијата;
- Следење, документирање и објавување на случаи на дискриминација;
- Одржување на прашањето за еднаквост на политичката агенда и поттикнување заедничко делување;

---

⁸⁹ *Водич во феминистичката и родовата терминологија*, Здружение на граѓани Акција Здруженска, Скопје, 2007-05-30. конс. 22 јуни 2007. str.62.

⁹⁰ http://www.humanconsultancy.com/Publications/MK_Training%20manual%20+%20national%20context.pdf

- Залагање за донесување ефективни политики за еднаквост и недискриминација;
- Следење и проценка на спроведувањето на политиките за еднаквост и недискриминација.

Доброволните невладини организации се во подобра позиција од другите организации во борбата против дискриминацијата затоа што:⁹¹

- Доброволните организации имаат клучна улога во работата со заедниците на локално, регионално, национално и меѓународно ниво.
- И како што се зголемува незадоволството со политиката, вклученоста во доброволни и заеднички активности е начин за луѓето да придонесат кон јавниот живот со одвојување од своето време и средства за поддршка на прашањата што се од нивен интерес.
- Доброволните организации сè повеќе стануваат места каде што луѓето може да дебатираат и да се вклучуваат по прашањата што ги засегаат и каде што може да се залагат за промена.
- Поради постојаната заложба за јавниот интерес, НВО може да развијат експертиза што е потребна за работа на подобрување на влијанието и ефективната на политиките за еднаквост и недискриминација.

4.2 Улогата на медиумите

„Давајќи им глас и видливост на сите луѓе - вклучувајќи ги особено сиромашните, маргинализираните и припадниците на малцинствата - медиумите можат да помогнат во надминувањето на нееднаквоста, корупцијата, етничките тензии и повредите на основните права што се главните причини на толку многу конфликти“ - Кофи Анан.⁹²

Медиумите не се перцепираат само како дел од проблемот на дискриминацијата, туку и како дел од решението на проблемот. Медиумите и медиумските професионалци имаат една од главните улоги во борбата против дискриминацијата и во охрабрувањето на интеркултурниот дијалог. Без медиумите, како дел од поширокото граѓанско општество, не може да се замисли борбата против сите форми на дискриминација. Токму затоа пораката на Советот на Европа: „Живееме заедно како еднакви по достоинство“ е испратена

⁹¹ <http://www.osce.org/mk/secretariat/109907?download=true>

⁹² *Secretary -General Says Work For Peace Must Engage Everyone*, New York, 26 march 2001, <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2001/sgsm7750.html>.

и до медиумските професионалци како главни фактори во промоцијата на културата на толеранција, заемноразбирање и почитување на разликите.

Прашањето за борбата на дискриминацијата се издигнува на највисокото ниво во одредени медиуми со формирањето посебни оддели за промоција на разликоста.

Во националната фламанска радиотелевизија во Белгија е воспоставен оддел за различност, кој има задача да ги спроведе активностите од Повелбата и политиката за различност. Одделот спроведува афирмативна акција кон малцинските групи, како и обука за вработените „Како да се соочите со различноста“.

Во „Би-Би-Си“ е создаден „Центар за различност“, кој има цел да обезбеди целосна усогласеност на програмата на „Би-Би-Си“ со антидискриминаторската политика и прописи. Во центарот постои Добра практика.

Уредникот на еден кипарски весник, во 1999 година објавува ударна приказна со наслов „Срамота“, разобличувајќи ја како расистички акт депортацијата на двајца компјутерски стручњаци од Сенегал. Депортираните биле поканети на семинар, со резервации во хотелот „Хилтон“, со исправни пасоши и визи. Уредникот го користи случајот за да ги адресира кипарските предрасуди за расата. Три дена подоцна, владиниот кабинет официјално им се извинува на двајцата компјутерски професионалци за погрешната депортација и наредува истрага.

Едно луксембуршко радио посветува две емисии на проблемите со кои се соочуваат две групи граѓани, дотогаш комплетно игнорирани од медиумите. Емисијата „Гласот на улицата“ дава можност да се чуе гласот на бездомниците, а контактната емисија „Преку ѕидот“ им овозможува на луѓето што живеат во затвор и на нивните роднини да разменуваат пораки и да ги адресираат сопствените проблеми. Како резултат на големата популарност, радиото успева да ја зголеми свеста за проблемите на социјално исклучените луѓе.

Еден електронски весник во Барселона, за време на локалните избори, покрај интервјуата со политичките кандидати, прави интервјуа со емигранти (надвор од земјите што се членки на ЕУ), кои никогаш немале можност да ги изразат своите политички гледишта поради тоа што немале право да избираат и да бидат избирани.

Еден културно-политички неделник од Италија воведува нова рубрика „Италија како што ја гледаат новите Италијанци“, во која им се нуди на 15 писател(к)и имигранти да пишуваат за проблемите со кои се соочуваат. Неделникот, во

соработка со невладината организација, реализирал и проект за објавување статии подготвени од новинари што се имигранти.

Германската радиостаница „Радијојо“ („Radijojo“) е програмски уредувана од деца за деца, а е поттикната од согледаниот недостиг од детски радиопрограми. Програмите се уредуваат во партнерство со деца од различни земји и култури, како резултат на многубројните партнерски радиостаници низ светот.

Францускиот магазин „Респект“ е висококвалитетна публикација поттикната од идејата дека младата работничка класа и малцинствата не се доволно застапени во француските медиуми. Секое издание е фокусирано на една тема (на пример, родови прашања, религија, субурбаност, еднакви можности на работно место итн.) популарно обработена од новинари, работници во НВО, студенти, волонтери, уметници и писатели од различни социјални, културни и професионални милјеа.

Едно бугарско ТВ-шоу снима емисија по урнекот на „Ромео и Јулија“ со цел да ги прикаже проблемите со кои се соочува една бугарска љубовна двојка (семејството на девојката не ја прифаќа двојката поради ромското етничко потекло на момчето). Обелоденувајќи ги негативните стереотипи и предрасуди на семејството на девојката, ТВ-шоуто ги предизвикува негативните стереотипи и предрасуди кон Ромите во бугарското општество.

Интернет-радиото „Салам Шалом“ („Salaam Shalom“) го предизвикува негативниот стереотип за непомирливоста меѓу муслиманите и Евреите. Радиото овозможува преземање еврејско-муслимански поткасти, кои промовираат инклузија, интеркултурна свесност и дијалог одразувајќи ги вредностите што ги споделува „умереното мнозинство“.

Во Литванија, паралелно со медиумската кампања за зголемување на свеста, се водела и систематска кампања против дискриминацијата преку ТВ-шоу од 52 емисии, секоја на посебна тема, која засега посебен облик на дискриминација.

За да се разбијат медиумските стереотипи за луѓето со спреченост, во Велика Британија е спроведена кампања со анимации од 30 секунди, која се потпира на сведоштвата и на искуствата на луѓето со спреченост за тоа како самите ја чувствуваат стигматизацијата и дискриминацијата.

Во Полска е познат порталот „Мулти-култи“, кој се занимава со различноста во седум секции: општо, родот, етносот, религијата, спреченоста, возраста и сексуалната ориентација (<http://www.multikulti.org.pl>).

Во Шкотска е објавена веб-локацијата www.seemescotland.org, која содржи

информации и практични совети како да му се помогне на пријател или на роднина што има проблеми со менталното здравје. На локацијата има и материјали наменети за медиуми, како за новинарите (какви зборови и тон да користат кога известуваат за проблеми во врска со менталното здравје) така и за читателите (совети како да се предизвика стигмата во медиумите).

Интернационалниот проект за зацврстување на соработката меѓу медиумите и граѓанските организации на лицата со спреченост резултираше со „Водич за медиуми и спреченост“, кој дава насоки за портретирање на лица со спреченост и за комуникација со лица со спреченост вработени во медиумите. Место патронизирачко, потчинувачко или демонизирачко портретирање, водичот препорачува нормализирачко портретирање, кое претпоставува еднаков однос кон лицата со спреченост како кон другите лица. оддел за пристап, кој обезбедува поддршка за вработените со спреченост.

За промоција на различноста во медиумите се грижат и посебни оддели во рамките на некои национални регулаторни тела.

Француското регулаторно тело за радиодифузија создава „Опсерваторија за различност“, која истражува, набљудува, советува и ги насочува регулаторите во врска со различноста во медиумите.

За поуспешно да ја изразат културната различност на општеството, медиумите треба да обезбедат различна работна сила, која е обучена да се соочи со предизвиците на различноста. Обуката на медиумските професионалци вообичаено содржи вештини и информации како да се охрабрат новинарите да проговорат против сите видови дискриминација, како да се зголеми нивната чувствителност за правата и за потребите на дискриминираните лица, како да се промовираат малцинските гласови, интеркултурниот дијалог и меѓусебното почитување, како да се употребува соодветен јазик при адресирањето на проблемите на дискриминираните и на социјално исклучените поединци и групи, како да се препознаат и преиспитуваат стереотипите и предрасудите итн.

4.3 Народен правобранител

Согласно членот 77 од Уставот на Р. Македонија, Народниот правобранител „ги штити уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања“.

Канцеларијата на Народниот правобранител, основана долго време пред Комисијата за заштита од дискриминација, е далеку попрепознатлива институција помеѓу граѓаните на РМ.

Во 2011 година, канцеларијата на Народниот правобранител има примено 42 претставки врз основа на недискриминација и рамноправна застапеност, што во суштина претставува значително поголем број од претходните години. Сепак, согласно новиот извештај за 2012 година, регистрирани се 32 претставки од граѓани кои се жалат на дискриминација или нерамноправна застапеност, што претставува пад од скоро 25% во однос на претходната година.⁹³

Народниот правобранител има шест регионални канцеларии со седиште во: Куманово, Тетово, Кичево, Битола, Штип и Струмица. Ваквата дисперзираност овозможува лесен пристап на граѓаните до оваа институција што дополнително придонесе за континуирано подобрување на улогата на Народниот правобранител.

Во однос на постапката, секое лице може да поднесе претставка до Народниот правобранител кога ќе оцени дека му се повредени уставните и законските права или кога се повредени начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во државните и органите со јавни овластувања. Народниот правобранител може да покрене постапка и по сопствена иницијатива, доколку оцени дека на граѓаните им се повредени уставните и законските права (член 13 од Законот за Народен правобранител).

Сепак, и Народниот правобранител се соочува со одредени пречки кои имаат значителен ефект врз неговата работа во полето на недискриминацијата:

- Надлежности- За разлика од Комисијата за заштита од дискриминација, Народниот правобранител нема мандат да реагира и дејствува во случаи каде наводниот прекршител е приватно правно или физичко лице. Дополнително, мислењата и препораките на Народниот правобранител, за жал, исто како и во случајот со Комисијата, немаат правно-обврзувачко дејство.
- Регистрирање на случаи- Статистичките податоци од страна на оваа институција не се целосно прецизни бидејќи основите и областите за класификација се измешани и честопати се преклопуваат (пример, дискриминацијата која што произлегува од работните односи не се класифицира како предмет од областа на дискриминацијата туку како

---

⁹³ <http://ombudsman.mk/>

предмет од работните односи).

Посебната положба на Народниот правобранител е утврдена во Уставот на Република Македонија и во Законот за Народниот правобранител. Улогата на „дежурен полицаец“ во заштитата на слободите и правата на граѓаните на Република Македонија кога тие се повредени од страна на државните органи, му дава позиција на Народниот правобранител на коректор на однесувањето и постапувањето на државата во однос на поединецот. Токму поради оваа позиција како и во согласност со уставните и законските надлежности да постапува во случаи на нееднаков третман, односно дискриминација, адвокатскиот тим поднесе претставка за нееднаков третман на физичко лице вработен во АД во државна сопственост.

Подносителката С.А., е лице со долгогодишен стаж во АД во државна сопственост и таа до 2009 година била изедначена во однос на платата со своите колеги. Со воведувањето на системот на бруто-плати во 2009 година, работодавачот на подносителката на претставката, склучил колективен договор во кој е предвидено дека работниците кои живеат над 2,5 км од работното место им следуваат дополнителни 315 бодови во бруто-платата. Оттука, подносителката се обрати до Проектот поради тоа што таа беше доведена во ситуација за исто работно место и работно искуство, да добива пониска бруто-плата, што влегува во основицата за пензија, што значи дека лицата кои што живеат над 2,5 км од работното место без никаква причина или основ ќе имаат повисока пензија од лицата кои живеат поблиску од 2,5 км до работното место, вклучувајќи ја во оваа група и подносителката на претставката.

Адвокат од тимот на адвокати на Проектот, на 22.3.2013 година поднесе претставка до Народниот правобранител заради нееднаков третман на подносителката и ставање во нееднаква положба при остварувањето на правата од работен однос. Народниот правобранител на 7.5.2013 година достави известување до подносителката на претставката, со кое ја извести дека постапило по претставката, и спровело постапка во која стапило во комуникација со АД во државна сопственост, од кое барало да даде објаснување по наводите во претставката.

Во известувањето е наведено дека Народниот правобранител упатил мислење до АД во државна сопственост во кое навел дека со спорната одредба од Колективниот договор со која се определуваат дополнителни 315 бода за лицата кои живеат над 2,5 км од работното место се доведуваат во нееднаква положба

вработените во АД во државна сопственост поради тоа што за вршење на исти работни задачи, а заради поблиска и поголема оддалеченост на работното место им се пресметува различна плата и имаат различна бруто-основа за пресметка на сите други основи кои се темелат на бруто-плата вклучувајќи го и остварувањето на правото на пензија.

Нееднаквиот третман на вработените, Народниот правобранител го поткрепил и со Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.61/2009-0-1 од 25.11.2009 година, со која било утврдено дека „со правењето разлика помеѓу вработените во исплатата на нето-платата врз основ на околноста – живеење на помала или поголема оддалеченост од 2,5 км од работното место, вработените се доведени во нееднаква положба...“, притоа, народниот правобранител со мислењето побарал АД. во државна сопственост да преземе конкретни мерки за изедначување на вработените без оглед на оддалеченоста на нивните домови од работното место, со што би се овозможило на сите вработени подеднакво да ги остваруваат законски загарантираните права за вршење на исти работни задачи.

Народниот правобранител во целост ги испочитувал принципите на итност и приоритет и во рок од 25 дена дал мислење со кое утврдил нееднаков третман и побарал тој да се отстрани односно да се обезбеди еднаков третман на сите вработени. Во рок од 14 дена по доставување на мислењето, АД во државна сопственост доставило одговор дека мислењето се уважува и дека веќе се преземаат чекори за ремедирање на состојбата, но дека за тоа е потребен подолг временски период поради комплексноста и сложеноста на целокупната работа.

Овој случај е „школски случај“ како треба да се постапува кога станува збор за водење на постапка со која треба да се спречи дискриминаторски третман или однесување, од причина што сите чинители видно од документацијата биле максимално посветени на постапката, како и на спроведување на препораките кои произлегуваат од мислењето на Народниот правобранител. Во целост биле испочитувани принципите на приоритет и итност, и постапката е завршена во најкраток можен рок.

Во делот на советување на лица кои се наводни жртви на дискриминација или нееднаков третман, тимот на адвокати даваше правен совет на лице кое е ставено во нееднаков третман од страна на Министерството за здравство. Нееднаквиот третман се однесува на тоа што лицето има здравствена установа

и има поднесено барање за потпишување на договор со Фондот за здравство на Македонија во согласност со закон кој важел во моментот на поднесување, додека Министерството за здравство постапило по барањето во согласност со измените кои настанале по поднесување на барањето, а на дотогашните здравствени установи кои имале договори со Фондот за здравство на Македонија им ги продолжило договорите во согласност со законските одредби кои важеле пред последните измени на Законот, со што нееднакво го третирало лицето поради што на лицето му биле воспоставени поинакви услови од оние во огласот по кој го поднел барањето и условите во согласност со кои им бил продолжен договорот на здравствените установи кои дотогаш имале договор со Фондот.

Лицето поднело претставка до Народниот правобранител на 9.5.2012 година. Народниот правобранител до лицето доставило известување на 08.11.2012 година со кое го известило дека постапил по претставката и дека ФЗОМ ги упатил да се обратат до Министерството за здравство кое всушност доделува концесија за вршење на дејност во мрежата на здравствени установи. Народниот правобранител доставил листа на барања до ФЗОМ и Министерството за здравство, за тоа дали здравствените установи кои се јавиле на јавниот оглас на кој се јавила и подносителката на претставката станале дел од мрежата на здравствени установи, но на барањата и покрај сите интервенции не добил одговор.

Поради тоа, Народниот правобранител ја известил подносителката дека изготвил и доставил до Министерот за здравство посебен извештај со кој на Министерот му укажал дека со оглед на тоа што по повод поднесените претставки за наведениот проблем сè уште не добил соодветен одговор дали здравствените установи кои се обратиле до Народниот правобранител се влезени во мрежата на здравствени установи утврдени од Министерството за здравство, во согласност со член 25 од Законот за Народниот правобранител побарал од Министерот за здравство во најкраток можен рок да се преземат мерки за надминување на сите проблеми што го попречуваат остварувањето на уставните и законските права на граѓаните го попречуваат постапувањето на Народниот правобранител. Но и по доставувањето на посебниот извештај до Министерот за здравство, Народниот правобранител сè уште нема сознанија дали е расчистен проблемот, поради што постапката по поднесените претставки до него е сè уште во тек.

Од доставувањето на посебниот извештај на Народниот правобранител до денес е измината скоро една година, но проблемот на подносителката и другите подносителки не е разрешен, и покрај сите напори на Народниот правобранител кој презел сè што е во негова надлежност и моќ да го разреши нивниот проблем и доколку постојат доволно докази и наводи да утврди нееднаков третман од страна како на ФЗОМ така и Министерството за здравство.

5. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

5.1 Цел и важност на истражувањето

Целта на ова истражување е да со реализација на анкетниот прашалник да се утврди степенот на дискриминација во Република Македонија. За таа цел во овој магистерски труд се истражени поимите и дефиницијата на дискриминација, видови на дискриминација и практикување на истата. Исто така се направи и преглед на законската легислатива со цел да се согледа кои законски прописи се преземани со цел да се спречи дискриминацијата. Во трудот исто така се направи и емпириско истражување за да се утврди фактичката состојба на регулацијата на оваа проблематика, жалбите кај народниот провобранител, социјалните центри и социјални работници како и преставките кај комисијата за заштита од дискриминација.

5.2 Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување е повеќекратна дискриминација во Република Македонија.

Цели на истражувањето

Научна цел

Да се направи дескрипција на повеќекратната дискриминација во Република Македонија и престават облиците во кои таа се применува.

Пректична цел

Со заклучоците кои индуктивно ќе се донесат да се утврди кој е степенот на повеќекратната дискриминација во Република Македонија и да се извечат заклучоци и препораки за намалување на истата.

5.3 Хипотетичка рамка

Врз основа на поставените цели на истражувачкиот проект, **генералната хипотеза:**

Институционалната и законска поставеност влијае врз намалување на повеќекратната дискриминација во Република Македонија.

Како посебни хипотези би биле:

- Медиумите во Република Македонија придонесуваат за зголемување на дискриминацијата во Република Македонија;
- Етничката припадност влијае да се има повеќекратна дискриминација;
- Реформите во законската рамка и институционалната поставеност влијае врз намалување на дискриминацијата;
- Социјалната припадност влијае врз повеќекратната дискриминација.

5.4 Методи на истражување

При изработка на темата методолошки гледано, прибирањето, систематизирањето, анализирањето и претставувањето на расположивите податоци и информации во предложената магистерска тема под наслов „**Повеќекратна дискриминација - принципи и практики**“ ќе се изврши со употреба на логичко оправдан, заокружен и научно фундиран пристап.

За изработката на предложената тема ќе бидат употребени повеќе научни **методи**, категоризирани на *основни* и *дополнителни* научни методи.

- *Основни* научни методи - методите на индукција, дедукција, на анализа, синтеза и методот на компаративна анализа;
- *Дополнителни* научни методи - методот на теренско истражување;
- *Дескриптивни методи*, го опишува и толкува, она што е присутно во дадена ситуација или контекст. Тоа можат да бидат проблеми што се однесуваат на потребите на испитаниците од определена популација, на нивните ставови и мислења, на тешкотиите со што се среќаваат во системот, одлуките и акциите што ги преземаат, итн.

Се анализираат дела и публикации од домашни и странски автори состојбите на повеќекратната дискриминација со посебен осврт за Република Македонија.

При истражувањето ќе се потенцираат кои се критичните фактори за улогата на дискриминацијата во Република Македонија.

Техники на истражување

Емпириското истражување подразбира користење квантитативни техники и тоа: анкета со прашалник за индивидуално пополнување и квалитативни техники на истражување, при анализа на официјални документи и интернет.

Инструменти на истражувањето

Од инструменти ќе бидат искористени: анкетни прашалници за студентите на Универзитетите „Гоце Делчев” - Штип, Универзитетот на Југоисточна Европа, Државниот Универзитет во Тетово.

Опис на инструментите

Прашалникот по својата формална стандардизација се состои од комбиниран тип кој дава можност за квантитативно и квалитативно означување и мерење. Прашалникот е структуриран за да може да се добијат податоци со кои ќе се утврди дали има и во кои елементи се појавува повеќекратната дискриминација. За да се постигне ова ќе се користат прашања во повеќекратен избор и батериски прашања со Ликертова скала од 1 до 5. На овој начин дадената согласност ќе може да се квантифицира во која се појавува повеќекратната дискриминација.

Примерок и популација

Временската рамка на истражувањето е во периодот од 15 јуни до 29 септември 2015 година. За реализација на ова истражување прашалникот е пратен на е-маил листа на студенти од прва до четвртта година на три Универзитети. Повратен одговор има од 182 студенти.

Реализација на истражувањето

Во истражувањето за да се тестираат хипотезите и да се истражи предметот покрај анализата на содржина на соодветна литература, книги, научни трудови, извештаи и статии, е употребен структуриран прашалник.

Прашалникот е структуриран со цел да може да се утврдат ставовите и мислењата на испитаниците. Во неговата концепција на прашањата се поставени да се даде согласност или негација на ставот, позитивно, негативно или неутрален став по одредена поставена констатација, нивоа на одобрување и можност испитаниците да дадат сопствени согледувања и мислења.

За да се одговори на прашалникот, а воедно и да се овозможи соодветно следење како бројчено така и временски за прашалникот е користен софтвер за истражување, односно апликација за креирање на прашалници. <http://www.esurv.org>, оваа апликација овозможува прашањата да се постават во кирилично писмо, формата на прашањето е по избор на истражувачот во зависност од потребите на истражувањето. Софтверот овозможува прашањата да се со нивоа или чек листи, давање на доделени одговори, искажување на ставови или пак определување на ниво на согласност или негација на поставеното прашање. По креацијата на прашалникот софтверот генерира линк, кој може да се испрати преку е-маил. Добиениот е-маил е во форма на линк со пропратно писмо. Во пропратното писмо се наведува на целта на истражувањето и молба за одвојување на 10 мин на испитаникот за да го пополни прашалникот. По завршување на пополнетиот прашалник се клика на Done. По ова одговорите влегуваат во базата на податоци. Самата алатка за истражување овозможува еден испитаник да одговори само еднаш и во определно време со што се намалува можноста за злоупотреба. Во воспоставување на критериумите за одговарање линкот се пушта на испитаниците со пропратното писмо. Линкот за одговор на прашалникот.

http://esurv.org/online-survey.php?surveyID=LMLHLK_7bb254a0

5.5 Дискусија на резултатите

*1) Пол:

		Response (%)	Responses
Машки		35.16	64
Женски		64.84	118
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На првото прашање: - Кој пол е испитаникот? се дадени следните одговори: 64 испитаника се машки, а 118 се женски. Што во проценти изнесува 35,16% машки и 64,84 женски.

*2) Етничка припадност:

		Response (%)	Responses
Македонска		67.03	122
Албанска		12.64	23
Турска		4.95	9
Бошњачка		3.30	6
Влашка		5.49	10
Ромска		1.65	3
Српска		3.85	7
Друго		1.10	2
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

Respondent ID	View Survey	Other
11753947	View	hrvat

На второто прашање за етничката припадност испитаниците се со следната застапеност: македонска 122 испитаника, албанска 33, турска 9, бошначка 6, влашка 10, ромска 3, српска7 и под опција друго 2 испитаника. Воз основа на бројноста и процентуалната застапеност се опфатени сите етнички групи во Република Македонија и овозможува добра основа да се согледа присуство на повеќекратна дискраминација и по која основа се случува истата.

*3) Месечни примања во Вашето домаќинство:

		Response (%)	Responses
до 10 000 денари		3.30	6
од 10 001 до 20 000 денари		6.59	12
од 20 001 до 40 000 денари		61.54	112
од 40 001 до 60 000 денари		24.73	45
над 60 000 денари		3.85	7
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На третото прашање: Месечни примања во вашето семејство дадени се следните одговори: до 10.000 денари 3 испитаника, од 10.000 до 20.000 денари 12 испитаника, од 20.000 до 40.000 денари 112 испитаника, од 40.001 до 60000

денари 45 испитаника и над 60.000 денари 7 испитаника. Од ова прашање се согледува и социјалната структура на испитаниците и во најголем број од испитаниците се во просечните примања во Република Македонија.

*4) Дали во средината во која живеете и учите чувствувате дека постои поделба по некој основ?

		Response (%)	Responses
Да	<div><div></div></div>	72.53	132
Не	<div><div></div></div>	27.47	50
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На четвртото прашање: - Дали во средината во која живеете и учите чувствувате дека постои поделба по некој основ? Со потврден одговор дале 132 испитаника или 72,53% и негативен одговор дале 50 или 27,47%. Од овој одговор може да се заклучи дека постои висок процент на испитаници кои чувствуваат дека во средината во која живеат има поделба по некој основ.

*5) Ако чувствувате дека постои поделба по некој основ во средината во која живеете и учите наведете по кој:

		Response (%)	Responses
Националност	<div><div></div></div>	4.95	9
Пол	<div><div></div></div>	3.30	6
Јазик	<div><div></div></div>	6.59	12
Социјална положба	<div><div></div></div>	6.59	12
Религија	<div><div></div></div>	25.82	47
Хендикеп	<div><div></div></div>	4.95	9
Сексуална ориентација	<div><div></div></div>	2.75	5
Политичка припадност	<div><div></div></div>	42.86	78
Друго	<div><div></div></div>	2.20	4
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

Respondent ID	View Survey	Other
11753837	View	.
11753862	View	po delbata ja cuvstvuvam po site navedeni osnovi
11753934	View	старост

На петото прашање: - Ако чувствувате дека постои поделба по некој основ во средината во која живеете и учите наведете по кој основ? дадени се следните одговори: по националност 4,95%, по пол 3,3%, по јазик 6,59%, по социјална положба 6,59%, по религија 25,82%, по хендикеп 4,95%, по сексуална ориентација 2,75%, по политичка припадност 42,86%, и по друг основ 2,2%. Од ова прашање може да се согледа дека најмногу поделба постои по основ на политичка припадност и религија додека поделбата по другите наведени основи се во распон од 2% до 6%.

*6) Дали Вие некогаш сте се чувствувале поинаку од другите, како да не припаѓате на групата? (било каква група во која сте се нашле и ако сте се нашле во таква ситуација, опишете ја).

		Response (%)	Responses
Да	<div><div></div></div>	89.01	162
Не	<div><div></div></div>	10.99	20
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На шестото прашање: - Дали Вие некогаш сте се чувствувале поинаку од другите, како да не припаѓате на групата? На ова прашање потврдно одговориле 89,01% и негативно 10,99%. Врз основа на одговорите може да се утврди дека чувството на различност е многу високо и е јак показател дека има различности и врз основа дека чувството по одреден основ на дискриминација е големо. Ова укажува дека има различности кај испитаниците и потреба да се прифатат различностите помеѓу себе.

*7) Дали сте забележале поинакво однесување кон:

		Response (%)	Responses
Припадник на друга етничка заедница	<div><div></div></div>	25.27	46
Припадник на друга верска припадност	<div><div></div></div>	31.32	57
Лице со инвалидитет	<div><div></div></div>	25.82	47
Националност	<div><div></div></div>	0.55	1
Припадник со друга социјална положба	<div><div></div></div>	8.79	16
Припадник на друга религија	<div><div></div></div>	0.00	0
Припадник на друга сексуална ориентација	<div><div></div></div>	7.14	13
Друго (наведете го основот за дискриминација)	<div><div></div></div>	1.10	2
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

Respondent ID	View Survey	Other
11753811	View	Политички определба
11753862	View	zabelezuvam poinakov odnos kon site razlicnosti koi se navedeni
11753947	View	Ednostavno batali go toj e voskar nema nisto .Ova e eden od komentarite

На седмото прашање: - Дали сте забележале поинакво однесување кон одредена припадност испитаниците ги даваат следните одговори: кон припадник на друга етничка заедница 25,27%, припадник на друга верска припадност 31,32%, лице со инвалидитет 25,82%, националност 0,55%, припадник со друга социјална положба 8,79%, припадник на друга религија 0%, припадник на друга сексуална ориентација 7,14%, по друг основ 1,1%. Од одговорите на испитаниците може да се согледа дека нивната прецепција кон поинакво однесување најмногу забележале дека однесувањето е поинаку кон друга

етничка припадност, верска припадност и лице со инвалидет. Од ова може да се заклучи дека испитаниците најмногу ги препознаваат овие основи кон поинакво однесување. Но ова не е индикатор за дискриминација, туку перцепција на испитаниците како трети лица се однесуваат кон луѓе кои имаат поинаква етничка припадност, верска и лица со хендикеп. Ова укажува на фактот дека е очигледно пристапот на комуникација и однесување кои овие групи на припадност за разлика од останатите.

*8) Дали оправдувате нееднаков третман на некогo само поради тоа што е различен од останатите во групата?

		Response (%)	Responses
Воопшто не оправдувам		94.51	172
Оправдувам		0.00	0
Делумно оправдувам		5.49	10
Потполно оправдувам		0.00	0
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На осмото прашање: - Дали оправдувате нееднаков третман на некогo само поради тоа што е различен од останатите во групата?, дадени се следните одговори: воопшто не оправдувам 94,51%, оправдувам 0%, делумно 5,49%, потполно оправдувам 0%. Од одговорите на ова прашање се согледува дека испитаниците воопшто не го оправдуваат нееднаквиот третман во високо ниво од 94,51% што индицира на неприфаќање на дискриминација и поинаков третман и спремност за толеранција. Ова е добра основа врз која може да се работи да се поттикне толеранцијата и да се намалува дискриминацијата по било кој основ и да се создадат услови во кои определена различност нема да биде поинаку третирана или пак ќе биде дискриминарана по еден или повеќе основи.

*9) Дискриминација претставува:

		Response (%)	Responses
Различен третман, исклучување, ограничување или давање привилегиран третман на поединец или група поединци во уживање на некое друго право или слобода		85.16	155
Нефер постапување кон поединец или група поединци		6.59	12
Прекршување на правата и слободите на поединец или група поединци		8.24	15
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На двететото прашање: - Дискриминација претставува:, испитаниците ги даваат следните одговори: Различен третман, исклучување, ограничување или давање привилегиран третман на поединец или група поединци во уживање на некое

друго право или слобода 85,16%, Нефер постапување кон поединец или група поединци 6,59%, Прекршување на правата и слободите на поединец или група поединци 8,24%. Од одговорите на ова прашање се согледува дека перцепцијата на испитаниците за дискриминација е различен третман, исклучување, ограничување или давање привилегиран третман на поединец или група поединци во уживање на некое друго право или слобода со повеќе од 85%, ова укажува дека гоголемиот дел од испитаниците има правилен суд за тоа што преставува дискриминација и како таа се дефинира. Од ова се заклучува и дека одговорите што ги даваат за нивната перцепција за дискриминација се со висок степен на точност.

*10) Колку често сте биле дискриминирани?

		Response (%)	Responses
Многу често	<div><div></div></div>	3.30	6
Често	<div><div></div></div>	3.85	7
Ретко	<div><div></div></div>	68.68	125
Никогаш	<div><div></div></div>	24.18	44
Answered Question			182
Skipped Question			0

На десетото прашање: - Колку често сте дискриминирани? испитаниците ги даваат следните одговори: многу често 3,30%, често 3,85%, ретко 68,68% и никогаш 24,18%. Врз основа на одговорите на испитаниците се гледа дека повеќе од 64% многу ретко биле дискриминирани и никогаш 24% што покажува дека има мал степен на дискриминација која ја искажуваат испитаниците и четвртина од нив дека никогаш не биле дискриминирани и вкупен процент на повисок степен на дискриминација од 7% каде испитаниците одговараат дека биле дискриминирани.

*11) Врз која од следниве основи сте биле дискриминирани (може да изберете повеќе од еден основ):

		Response (%)	Responses
Пол	<div><div></div></div>	4.95	9
Возраст	<div><div></div></div>	2.20	4
Етничка припадност	<div><div></div></div>	12.64	23
Социјален статус	<div><div></div></div>	3.85	7
Инвалидност	<div><div></div></div>	0.55	1
Здравствена состојба	<div><div></div></div>	20.88	38
Религија	<div><div></div></div>	20.88	38
Сексуална ориентација	<div><div></div></div>	20.33	37
Политичка припадност	<div><div></div></div>	13.74	25
Answered Question			182
Skipped Question			0

На единасетото прашање: - Врз која од следниве основи сте биле дискриминирани (може да изберете повеќе од еден основ)? испитаниците го

94

даваат следниот одговор: врз основа на Пол 4,95%, Возраст 2,2%, Етничка припадност 12,64%, Социјален статус 3,85%, Инвалидност 0,55%, Здравствена состојба 20,88%, Религија 20,88%, Сексуална ориентација 20,33%, Политичка припадност 13,74%. Одговорите на ова прашање се сума од одговорите на бројот на испитаници од десетото прашање кои одговориле дека биле дискриминирани многу често, често и ретко, односно станува збор за вкупен број на испитаници од 138 испитаници. И одговорите на ова прашање се со повеќекратен избор.

*12) Споредете ја сегашната ситуација со онаа од пред пет години, дали би рекле дека дискриминацијата врз етничка основа е:

		Response (%)	Responses
Многу почеста	<div></div>	3.85	7
Почеста	<div></div>	5.49	10
Ниту почеста, ниту поретка (иста)	<div></div>	50.55	92
Поретка	<div></div>	1.65	3
Многу поретка	<div></div>	1.65	3
Не знам (спонтано)	<div></div>	36.26	66
Без одговор (спонтано)	<div></div>	0.55	1
Answered Question			182
Skipped Question			0

На дванесетото прашање: - Споредете ја сегашната ситуација со онаа од пред пет години, дали би рекле дека дискриминацијата врз етничка основа е?, испитаниците го даваат следниот одговор: Многу почеста 3,85%, Почеста 5,49%, Ниту почеста, ниту поретка 50,55%, (иста), Поретка 1,65%, Многу поретка 1,65%, Не знам (спонтано) 36,26%, Без одговор (спонтано) 0,55%. Од ова прашање може да се согледа дека перцепцијата на испитаниците за степенот на дискриминација од пред пет години и сега е дека 50% од испитаниците сметаат дека е иста а 8% дека е со поголем интензитет, 3% со помал интензитет и висок процент од 36% одговориле дека немаат проценка за дискриминацијата пред пет години и сега.

*13) Со која од следните изјави се согласувате, користејќи ја скалата од 1 до 5 (Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

	1	2	3	4	5	Responses	Total
Полицијата го обезбедува јавниот ред и безбедноста, без разлика на етничката структура на заедницата	4.95%	24.18%	47.80%	15.93%	7.14%	182	25%
Полицијата не го обезбедува јавниот ред и безбедноста во мојата заедница поради етничката структура	14.29%	12.09%	47.80%	22.53%	3.30%	182	25%
Полицијата ги гони криминалците, без разлика на нивната етничка припадност	16.48%	64.29%	6.04%	8.79%	4.40%	182	25%
Полицијата ги гони криминалците зависно од нивната етничка припадност	15.93%	22.53%	47.25%	8.24%	6.04%	182	25%

Show values

На тринаесетото прашање кое прашање е батериско се даваат следните одговори одговори (збирот на проценти од 1 и 2 низок степен, процентот од 3 е среден степен и збирот на проценти на 4 и 5 висок степен): Полицијата го обезбедува јавниот ред и безбедноста, без разлика на етничката структура на заедницата низок степен од 30% , среден степен 47% и висок степен 23%. Полицијата не го обезбедува јавниот ред и безбедноста во мојата заедница поради етничката структура 16% низок степен, 47% среден степен, 27%, висок степен, Полицијата ги гони криминалците, без разлика на нивната етничка припадност 80% нисок степен, 6% среден степен, 14% висок степен, Полицијата ги гони криминалците зависно од нивната етничка припадност 38% нисок зтепен, 47% среден степен, 15% висок степен.

*14) Дали другите етнички заедници ги одземаат работните места од вашата заедница?

		Response (%)	Responses
Не	<div></div>	6.59	12
Да	<div></div>	42.31	77
Не знам	<div></div>	26.37	48
Без одговор	<div></div>	24.73	45
Answered Question			182
Skipped Question			0

На четиринаесетото прашање: - Дали другите етнички заедници ги одземаат работните места од вашата заедница?, испитаниците го даваат следниот одговор: не 6,59%, да 42,31%, не знам 26,37% и без одговор 24,73%. Од ова прашање со оглед на етничката структура која ја имаат испитаниците се согледува дека различна етничка припадност имам перцепција дека ги загрозува работните места на друга етничка припаност, ова се согледа од високиот процент на потврда од 42,31%.

*15) Со која од следните изјави се согласувате, користејќи ја скалата од 1 до 5? (Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

	1	2	3	4	5	Responses	Total
Кога има недостаток на можности за вработувањето, работодавачите треба да им даваат предност на припадниците на нивната етничка заедница	15.38%	4.40%	42.86%	33.52%	3.85%	182	33%
Луѓето над 40 години возраст се позрели и поодговорни за работа, и треба да имаат предност при вработувањето.	7.69%	36.81%	46.70%	6.04%	2.75%	182	33%
Работодавачите треба да им даваат предност при вработувањето на жените кои родиле деца	8.79%	54.95%	24.73%	2.75%	8.79%	182	33%

Show values

На петнаесетото прашање кое е батериско се даваат следните одговори: одговори (збирот на проценти од 1 и 2 низок степен, процентот од 3 е среден степен и збирот на проценти на 4 и 5 висок степен): Кога има недостаток на можности за вработувањето, работодавачите треба да им даваат предност на припадниците на нивната етничка заедница 20% низок степен, 42% среден степен, 38% висок процент, Луѓето над 40 години возраст се позрели и поодговорни за работа, и треба да имаат предност при вработувањето 44% низок степен, 47% среден степен, 9% висок степен, Работодавачите треба да им даваат предност при вработувањето на жените кои родиле деца 63% низок степен, 25% среден степен, 22% висок степен.

		Response (%)	Responses
Телевизија	<div></div>	15.38	28
Печат	<div></div>	4.40	8
Интернет	<div></div>	73.08	133
Радио	<div></div>	6.04	11
Друго	<div></div>	1.10	2
Answered Question			182
Skipped Question			0

На шеснаесетото прашање: - Според вас кој тип на медиум во Македонија најмногу поттикнува дискриминација, стигматизација или вознемирување на некоја етничка заедница? испитаниците ги даваат следните одговори: Телевизија 15,38%, Печат 4,40%, Интернет 73,08%, Радио 6,04%, Друго 1,1%. Од ова прашање се согледува дека Интернетот како медиум е најголем поттикнувач на дискриминацијата во Република Македонија со потврда на испитаниците од 73,08%

*17) Која од следните изјави е поблиска до Вашиот став. (Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

	1	2	3	4	5	Responses	Total
Пристапот до објекти за спорт, рекреација, забава, угостителство треба да биде за сите граѓани подеднакво	1	1	0	84	96	182	33%
Луѓето треба да живеат во етнички мешани населби	4	0	87	11	80	182	33%
Сите треба да живеат во населби со своите етнички групи	119	48	7	3	5	182	33%

Show stats

На седумнаесетото прашање кое е батериско се дадени следните одговори: (збирот на проценти од 1 и 2 низок степен, процентот од 3 е среден степен и збирот на проценти на 4 и 5 висок степен): Пристапот до објекти за спорт, рекреација, забава, угостителство треба да биде за сите граѓани подеднакво 2% низок степен, 0% среден степен, висок степен 98%, Луѓето треба да живеат во етнички мешани населби 4% низок степен , 47% среден степен, 49% висок степен, Сите треба да живеат во населби со своите етнички групи 92% низок степен, 4% среден степен, 4% висок степен.

*18) Доколку сте жртва на дискриминација или вознемирување, прво од која од релевантните институции, организации ќе побарате заштита:

		Response (%)	Responses
Суд	<div><div></div></div>	0.55	1
Полиција	<div><div></div></div>	11.54	21
Народен правобранител	<div><div></div></div>	2.75	5
Адвокат	<div><div></div></div>	3.30	6
Синдикат	<div><div></div></div>	0.00	0
Граѓанска организација	<div><div></div></div>	40.66	74
Комисија за заштита од дискриминација	<div><div></div></div>	7.69	14
Не знам	<div><div></div></div>	33.52	61
		Answered Question	182
		Skipped Question	0

На осумнаесетото прашање: - Доколку сте жртва на дискриминација или вознемирување, прво од која од релевантните институции, организации ќе побарате заштита? испитаниците го даваат следниот одговор: Суд 0,55%, Полиција 11,54%, Народен правобранител 2,75%, Адвокат 3,3%, Синдикат 0%, Граѓанска организација 40,06%, Комисија за заштита од дискриминација 7,69%, не знам 33,52%.

*19) Според Ваше мислење дали Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува својата функција?

		Response (%)	Responses
Не		8.24	15
Да		60.44	110
Не знам		31.32	57
Answered Question			182
Skipped Question			0

На деветнаесетото прашање: - Според Ваше мислење дали Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува својата функција испитаниците ги даваат следните одговори: Не 8,24%, Да 60,44%, Не знам 31,32%. Од ова прашање се согледува дека прецепцијата на испитаниците дека Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува својата улога со висок процент од 60,44%, но исто така е висок процентот кои немаат свое мислење или немаат информација за Комисијата.

*20) Во која област има најмногу дискриминација? (наведете ги областите)

		Response (%)	Responses
Работата и работните односи;		15.81	89
Образование, наука и спорт;		21.85	123
Социјална сигурност, вклучувајќи го и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и здравствена заштита;		9.41	53
Правосудство и управа;		7.46	42
Домување;		8.70	49
Јавно информирање и медиуми;		8.53	48
Пристап до добра и услуги;		7.10	40
Членување и дејствување во синдикални, политички партии, здруженија на граѓани и фондации или други организации засновани на членство;		7.28	41
Култура и		5.33	30
Други области.		8.53	48
Answered Question			182
Skipped Question			0

На дваесетото прашање: - Во која област има најмногу дискриминација?, кое е со повеќекратен избор испитаниците ги даваат следните одговори: работата и работните односи 15,81%, образование наука и спорт 21,85%, социјална сигурност, вклучувајќи го и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и здравствена заштита 9,41%, правосудство и управа 7,46%;
Домување 8,7%, јавно информирање и медиуми 8,53%, пристап до добра и услуги 7,10%, членување и дејствување во синдикални, политички партии,

здруженија на граѓани и фондации или други организации засновани на членство 7,28%, култура 5,33% и други области 8,53%.

5.6 Докажување на хипотези

Врз основа на добиените резултати од истражувањето и основните елементи за неговата успешност бројот на одговорите, полот, етничката и социјална припадност може да се оценат елементите со кои дадените хипотези во ова истражување се потврдуваат или отфрлаат.

Различноста во припадност влијае врз повеќекратната дискриминација во Република Македонија – СЕ ПОТВРДУВА.

Оваа хипотеза се потврдува врз основа на индикаторите од четвртто, петто, шесто и единасетото прашање, каде се согледува чувството на дискриминација во средината во која се живее со потврден одговор дале 132 испитаника или 72,53%, по националност 4,95%, по пол 3,3%, по јазик 6,59%, по социјална положба 6,59%, по религија 25,82%, по хендикеп 4,95%, по сексуална ориентација 2,75%, по политичка припадност 42,86%, и по друг основ 2,2%. Од ова прашање може да се согледа дека најмногу поделба постои по основ на политичка припадност и религија додека поделбата по другите наведени основи се во распон од 2% до 6%. И чувството за поинакви од другите, потврдно одговориле 89,01% и негативно 10,99%. Врз основа на одговорите може да се утврди дека чувството на различност е многу високо и јак показател дека има различности, но и основа дека чувството по одреден основ на дискриминација е големо. Ова укажува дека има различности кај испитаниците и потреба да се прифатат различностите помеѓу себе. И врз основа на пол 4,95%, Возраст 2,2%, Етничка припадност 12,64%, Социјален статус 3,85%, Инвалидност 0,55%, Здравствена состојба 20,88%, Религија 20,88%, Сексуална ориентација 20,33%, Политичка припадност 13,74%. Одговорите на ова прашање се сума од одговорите на бројот на испитаници од десеттото прашање кои одговориле дека биле дискриминирани многу често, често и ретко, односно станува збор за вкупен број на испитаници од 138 испитаници. И одговорите на ова прашање се со повеќекратен избор.

Медиумите во Република Македонија придонесуваат за зголемување на дискриминацијата во Република Македонија – **СЕ ПОТВРДУВА.**

Оваа хипотеза се потврдува врз основа на индикаторите од шеснаесетото прашање каде се дава одговор кој тип на медиум во Македонија најмногу поттикнува дискриминација, стигматизација или вознемирување на некоја етничка заедница испитаниците ги даваат следните одговори: Телевизија 15,38%, Печат 4,40%, Интернет 73,08%, Радио 6,04%, Друго 1,1%. Од ова прашање се согледува дека Интернетот како медиум е најголем поттикнувач на дискриминацијата во Република Македонија со потврда на испитаниците од 73,08%

Етничката припадност влијае да се има повеќекратна дискриминација - **СЕ ПОТВРДУВА.**

Ова хипотеза се потврдува со индикаторите од петто, седмо, деветто и единасетто прашање. Односно постои поделба по некој основ во средината во која живеете и учите наведете по кој основ дадени се следните одговори: по националност 4,95%, по пол 3,3%, по јазик 6,59%, по социјална положба 6,59%, по религија 25,82%, по хендикеп 4,95%, по сексуална ориентација 2,75%, по политичка припадност 42,86%, и по друг основ 2,2%. Од ова прашање може да се согледа дека најмногу поделба постои по основ на политичка припадност и религија додека поделбата по другите наведени основи се во распон од 2% до 6%. Поинакво однесување кон одредена припадност испитаниците ги даваат следните одговори: кон припадник на друга етничка заедница 25,27%, припадник на друга верска припадност 31,32%, лице со инвалидитет 25,82%, националност 0,55%, припадник со друга социјална положба 8,79%, припадник на друга религија 0%, припадник на друга сексуална ориентација 7,14%, по друг основ 1,1%. Од одговорите на испитаниците може да се согледа дека нивната перцепција кон поинакво однесување најмногу забележале дека однесувањето е поинаку кон друга етничка припадност, верска припадност и лице со инвалидет. Од ова може да се заклучи дека испитаниците најмногу ги препознаваат овие основи кон поинакво однесување. Но, ова не е индикатор за дискриминација туку перцепција на испитаниците како трети лица се однесуваат кон луѓе кои имаат поинаква етничка припадност, верска и лица со хендикеп. Ова укажува на фактот дека е очигледно пристапот на комуникација и однесување кои овие групи на припадност за разлика од останатите 85,16%, Нефер постапување кон поединец

или група поединци 6,59%, Прекршување на правата и слободите на поединец или група поединци 8,24%. Од одговорите на ова прашање се согледува дека перцепцијата на испитаниците за дискриминација е различен третман, исклучување, ограничување или давање привилегиран третман на поединец или група поединци во уживање на некое друго право или слобода со повеќе од 85%, ова укажува дека поголемиот дел од испитаниците има правилен суд за тоа што преставува дискриминација и како таа се дефинира. Од ова се заклучува и дека одговорите што ги даваат за нивната перцепција за дискриминација се со висок степен на точност, врз основа на Пол 4,95%, Возраст 2,2%, Етничка припадност 12,64%, Социјален статус 3,85%, Инвалидност 0,55%, Здравствена состојба 20,88%, Религија 20,88%, Сексуална ориентација 20,33%, Политичка припадност 13,74%. Одговорите на ова прашање се сума од одговорите на бројот на испитаници од десетото прашање кои одговориле дека биле дискриминирани многу често, често и ретко, односно станува збор за вкупен број на испитаници од 138 испитаници. И одговорите на ова прашање се со повеќекратен избор.

Реформите во законската рамка и институционалната поставеност влијае врз намалување на дискриминацијата – **СЕ ОТФРЛА.**

Ова хипотеза се отфрла врз основа на индикаторот од дванесетото прашање Многу почеста 3,85%, Почеста 5,49%, Ниту почеста, ниту поретка 50,55%, (иста), Поретка 1,65%, Многу поретка 1,65%, Не знам (спонтано) 36,26%, Без одговор (спонтано) 0,55%. Од ова прашање може да се согледа дека перцепцијата на испитаниците за степенот на дискриминација од пред пет години и сега е дека 50% од испитаниците сметаат дека е иста а 8% дека е со поголем интензитет, 3% со помал интензитет и висок процент од 36% одговориле дека немаат проценка за дискриминацијата пред пет години и сега.

Социјалната припадност влијае врз повеќекратната дискриминација – **СЕ ОТФРЛА.**

Оваа хипотеза се отфрла врз основа на индикаторите на петнаесетото, седумнаесетото, осумнаесетото и деветнаесетото прашање. Кога има недостаток на можности за вработувањето, работодавачите треба да им даваат предност на припадниците на нивната етничка заедница 20% низок степен, 42% среден степен, 38% висок процент, Луѓето над 40 години возраст се позрели и поодговорни за работа, и треба да имаат предност при вработувањето 44%

низок степен, 47% среден степен, 9% висок степен, Работодавачите треба да им даваат предност при вработувањето на жените кои родиле деца 63% низок степен, 25% среден степен, 22% висок степен. Пристапот до објекти за спорт, рекреација, забава, угостителство треба да биде за сите граѓани подеднакво 2% низок степен, 0% среден степен, 98% висок степен, Луѓето треба да живеат во етнички мешани населби 4% низок степен, 47% среден степен, 49% висок степен, Сите треба да живеат во населби со своите етнички групи 92% низок степен, 4% среден степен, 4% висок степен. Доколку сте жртва на дискриминација или вознемирување, прво од која од релевантните институции, организации ќе побарате заштита, испитаниците го даваат следниот одговор: Суд 0,55%, Полиција 11,54%, Народен правобранител 2,75%, Адвокат 3,3%, Синдикат 0%, Граѓанска организација 40,06%, Комисија за заштита од дискриминација 7,69%, не знам 33,52%. Според Ваше мислење дали Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува својата функција испитаниците ги даваат следните одговори: Не 8,24%, Да 60,44%, Не знам 31,32%. Од ова прашање се согледува дека прецепцијата на испитаниците дека Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува совојата улога со висок процент од 60,44%, но исто така е висок процентот кои немаат свое мислење или немаат информација за Комисијата.

Заклучок

Повеќекратна дискриминација, интерсекциска дискриминација, збирна (кумулятивна) дискриминација: Доколку едно лице трпи нееднаков третман на повеќе основи за дискриминација, при што дискриминацијата се случува во различни интервали за секоја основа за дискриминација станува збор за повеќекратна дискриминација.

Доколку дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време тогаш станува збор за збирна (кумулятивна) дискриминација. Ако, пак, дискриминацијата се случила на повеќе основи во исто време, при што постоела заемна поврзаност и неделливост помеѓу основите, тогаш станува збор за интерсекциска дискриминација. Дискриминација по асоцијација: Доколку нееднаквиот третман е врз едно лице се должи на неговата поврзаност со друго лице кое поседува некоја од заштитените лични карактеристики или статус, тогаш дискриминацијата врз тоа лице се смета за дискриминација по асоцијација. Претпоставена карактеристика: Лицето не мора навистина да има определена карактеристика или статус за да биде дискриминирано врз основа на истата. Тука одлучувачка ќе биде перцепцијата на потенцијалниот дискриминатор, кој претпоставува дека лицето е припадник на определена група со таква карактеристика или статус, без разлика дали тоа навистина е така. Степен/Градација на заштита: судовите и телата кои решаваат по случаите на дискриминација често прават градација на заштитата на основите за дискриминација.

Градацијата се прави така што, откако ќе утврдат дека постои различен третман, за некои од основите, судовите и телата ќе бараат „многу сериозни причини“ или ќе применат построги критериуми при барањето на разумно оправдување за ваквото различно постапување. Додека, пак, за други предмети судовите и телата ќе применат поголема маргина на дозволеност (како што прави, на пример, Европскиот суд за човекови права) и со тоа ќе остават повеќе простор на државата или друг потенцијален дискриминатор за да докажат дека различниот третман е оправдан, пропорционален, и дека служи за легитимна цел. Афирмативни мерки и позитивни мерки за акција: Овие мерки се дефинираат во врска со определена основа за дискриминација, а со конкретна цел да промовираат материјална еднаквост, вклучително и преку квоти или

други правила за застапеност на недоволно застапените или исклучените групи, кои се временски-ограничени во својата природа и имаат за цел да ги поправат историските неправди направени спрема определена група. Вакви мерки може да бидат: фактички неутрални, но целно инклузивни политики; програми преку кои ќе може да се стигне/допре до дискриминираните групи; преференци при вработување и редефинирање на потребните квалификации, други конкретни активности за искоренување на дискриминацијата. Не само што нема простор за да се тврди нееднаков третман во случаи на доследна примена на овие мерки, туку и отсуството на воведување и применување на вакви мерки треба да се смета за дискриминација.

Разумно приспособување: Неопходно и соодветно приспособување, кое нема да предизвика непропорционален товар, во случаи каде истото е неопходно за да се осигура дека лицето ќе може на еднаква основа со сите други да ги уживаат основните човекови права и слободи. Мерките преземени за разумно приспособување не може да се сметаат за неоправдан, нееднаков третман. Напротив, отсуството на вакви мерки може да се смета за дискриминација.

При постапувањето по случаите на дискриминација, важно е цело време да се има предвид дека главната задача е да се утврди дали постоел недозволен, нееднаков третман. Притоа, не е важно дали овој третман ќе се јави заедно со повреда на некое друго право или не. Ова значи дека во случаи на дискриминација има ограничен простор за примена на процедурална економија.

Ова го потврдува и Европскиот суд за човекови права. По големите критики за примената на процедурална економија во случаите на потенцијана дискриминација, практиката на Европскиот суд за човекови права еволуира, па сега овој суд сè почесто постапува по тврдењата за повреда на забраната за дискриминација посебно и независно од тоа дали е утврдена или не е утврдена повреда на правото со кое се врзува нееднаквиот третман. Овој пристап се оправдува со фактот што секој чин на дискриминација е посебно дело и не е нужно поврзан со повреда на некое друго право (исто како што повредата на некое право нужно, не значи дека имало и дискриминациско постапување), ниту, пак, со тоа дали повредата на тоа друго право подоцна била отстранета.

Дополнителен аргумент против процедуралната економија е и фактот дека во случаи на дискриминација, за лицата кои претрпеле нееднаков третман, голема сатисфакција е самиот наод на телото/судот дека тие биле дискриминирани. Со оглед на превентивната улога која правната практика може да ја има ваквото

третирање на предметите дополнително укажува дека одредено нееднакво постапување врз основа на некоја лична карактеристика или статус не е дозволено и дека и во иднина ќе се смета за недозволено.

Повеќекратната дискриминација се појавува во случаи кога припадниците на една група се погодени и по некој друг основ на дискриминација. Овој потежок облик на дискриминација влијае на поголема изолација и маргинализација на припадниците на ваквите групи.

Во Република Македонија повеќекратната дискриминација ги погодува особено припадниците на помалите етнички заедници, како албанската, турската, ромската. Така, жените од овие етнички заедници, покрај по основ на етничка дискриминација, се жртви и на дискриминација по основ на пол. Само како пример, во сферата на работните односи и образованието, со оглед на постоењето верски и културни пречки, жените припаднички на овие етнички заедници „немале еднаква можност за вработување и образование“.

Повеќекратната дискриминација припадниците на помалите етнички заедници ги погодува и по основ на политичка припадност. Имено, иако бројот на вработени во јавната администрација од помалите етнички заедници расте, се гледа дека пропорционално помалите етнички заедници, како турската и ромската, се понезастапени. Ова може да биде и резултат на нивната помала политичка репрезентација во органите на власта. Поради оваа причина, Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор спроведува оглас за вработување на 250 припадници токму на помалите етнички заедници.

Надлежните институции се среќаваат со разни предизвици во врска со одредувањето на основите за повеќекратна дискриминација и третирањето на истите. Дел од нив ги вклучуваат одредувањето на припадност на определена група, повеќекратната дискриминација, интерсекциската дискриминација, збирната (кумулятивна) дискриминација, дискриминацијата по асоцијација, претпоставената карактеристика, компараторот и важноста на компараторот, степен/градација на заштита на основа за дискриминација, афирмативните мерки и позитивните мерки за акција, разумното приспособување, итн. Сите овие институти се важни за разбирањето, толкувањето и применувањето на основите за дискриминација, па поради тоа тука ќе бидат накратко појаснети.

Важно е да се нагласи разликата помеѓу основа и област на дискриминација. Област на дискриминација е поле во кое се јавува противправниот нееднаков

третман. Тоа може да биде: работни односи, образование, добра и услуги, домување, здравствена заштита, социјална заштита, итн.

Разбирањето на областа на дискриминација е важно за разбирањето на опсегот на заштита од дискриминација на определена основа, а во зависност од областа. Една основа може да биде заштитена (1) во една област (на пример, основата „возраст“ може да е заштитена само во областа „вработување“), (2) во неколку области (на пример, „сексуална ориентација“ може да се заштитени во здравството и во работните односи), или (3) во сите области каде за тоа има законска основа (како што е случајот со член 4 од Законот за спречување и заштита од дискриминација, кој за поле на примена наведува неколку области и завршува со „и други области определени со закон“).

Припадност на определена група: доколку не постои оправдување за поинаков пристап, принципот на самоидентификација на лицето со определена група треба да се земе како определувачки за одредувањето на неговата припадност кон определена група. Припадноста, исто така, може да се одреди и преку поседување на лична карактеристика или статус кој се врзува за определена група. Често голема важност во случаите на нееднаков третман има и перцепцијата на потенцијалниот дискриминатор за припадност на лицето кон определена група.

Користена литература:

1. Arai-Takahashi, Yutaka Antwerp: *The margin of appreciation doctrine and the principle of proportionality in the jurisprudence of the ECHR*; Oxford; New York: Intersentia, 2002.
2. Arnadottir: *Equality and Non-Discrimination under the European Convention on Human Rights* - Martinus Nijhoff Publishers.
3. Arnardóttir O.M.: *A Future of Multidimensional Disadvantage Equality?*, in G.Quinn, O.M.Arnardottir, *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspective*, Boston – Leiden, 2009 година.
4. Bayefsky A.F.: *The Principle of Equality or Non-Discrimination in International Law*, 11 *Human Rights Law Journal* 1, 1990 година.
5. Brian A.Garner: *BLACK'S Law Dictionary*, ninth edition, WEST.
6. Claire Ovey and Robin C.A. White: *European Convention on human rights*;
7. *Convention concerning Termination of Employment at the Initiative of the Employer (No.158)*, International Labour Organisation, 68th ILC session, Geneva, од 22. јуни 1982 година.
8. Costa-Lascoux, Jacqueline: *Equality and non-discrimination: ethnic minorities and racial discrimination*
9. D.H. and Others v. Czech Republic case, App No.57325/00, Grand Chamber Judgement, од 13 ноември 2007 година.
- 10.D.J. Harris, M.O'Boyle and E.P.Bates and C.M.Buckley: *O'Boyle and Wabrric Law of the European Convention on human rights*, second edition, Oxford University press.
- 11.Dimitrijevic, D.Popovic, T.Popic, V.Petrovic: *Megunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski Centar za ljudski prava
- 12.Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, Official Journal L 180, од 19 јули 2000 година.
- 13.Donnelly, Jack: *Universal human rights in theory and practice 2nd ed.* London: Cornell University Press, 2003.
- 14.European Commission, Macedonia 2011 Progress report, SEC(2011) 1203 final, Brussels, 12 October 2011. Достапно на:

- <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mk_rapport_2011_en.pdf. >
15. Evans, Malcolm D. Leiden; Martinus Nijhoff: *Manual on the wearing of religious symbols in public areas*, 2009, Council of Europe Manuals.
  16. Exclusion, equality before the law and non-discrimination, (Proceedings, Taormina-Mare, Italy, 29 September-1 October 1994) (1998).
  17. F.A.Hayek: *The Constitution of liberty*, first published 1960, reprinted 1999 by Routledge and Kegan Paul Ltd.
  18. [file:///C:/Users/Fantomx/Downloads/godisen-izvestaj-2014-mk%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Fantomx/Downloads/godisen-izvestaj-2014-mk%20(1).pdf)
  19. Fredman, S, *Discrimination Law* (2nd edn, OUP 2011)
  20. Gomien Donna: *Short guide to the European Convention on human rights*, May 2005, Council of Europe.
  21. Greer Steven: *The margin of appreciation: Interpretation and discretion under European convention on human rights*, Human rights files No. 16, July 2000, Council of Europe.
  22. Handbook on European Non-discrimination Law, EU FRA and CoE, 2010
  23. Hannett S., Equality at the Intersections: The Legislative and Judicial Failure to Tackle Multiple Discrimination, 23 OJLS 68, 2003 година.
  24. Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the EU member states. Part I, Legal analysis, European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).
  25. Houtzager D., *Changing Perspectives: Shifting the Burden of Proof in Racial Equality Cases*, European Network Against Racism (ENAR) Brussels, June 2006
  26. Janis M., Kaj P., Bredly A.: *Европско право за човекови права*, прво издание 1995 година, Oxford University press, New York).
  27. John Rawls: *A Theory of justice*, Harvard University Press.
  28. Judge Loukis Loucaides: an alternative view on the jurisprudence of the European Court of Human Rights: a collection of separate opinions (1998-2007), 2008.
  29. Karen Reid: *A Practitioner's Guide to the European Convention on humanrights*, 3rd editions, Thomson.
  30. Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen против Данска (App, 5095/71, 5920/71, 5929/72), 7 декември 1976 г., Серија А бр.23 (1979-90), 1 EHRR 711 §56. Bo Wagner and J.M.W.L.

31. Lester, P.M. and Ross, S.D., "Images that Injure: An Introduction", in: Images that Injure: Pictorial stereotypes in the media, ed. by Paul Martin Lester and Suzan Dente Ross, Praeger Publishers, 2003
32. Magna Carta Libertatum, („Повелбата“) или уште позната како „Одредбите на бароните од 1215 година“ со која се ограничила моќта на англиската монархија и се воспоставени темелите на развојот на човековите права.
33. Manfred Nowak: *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR Commentary*, 2 nd revised edition, N.P. Engel, Publisher.
34. Mark W. Janis, Richard S. Kay: *European Human Rights Law: Text and Materials*, 3 rd edition.
35. *Max Planck Encyclopedia of Public International law*, Article on civil liberties, Articles on African Commission/Court/ Charter on Human and People's Rights.
36. Morawa, Alexander H.E: *The evolving human right to equality*; European year-book of minority issues, vol. 1 (2001/2002)
37. Non-Discrimination in International Law: A Handbook for Practitioners –INTERIGHTS, јануари 2005.
38. Non-discrimination: a human right - Proceedings, Seminar marking the entry into force of Protocol No. 12 to the European Convention on Human Rights, Strasbourg, October 2005 (2006).
39. P. van Dijk and G.J.H. van Hoof: *Theory and the practice of the ECHR*.
40. P. Van Dijk; F. Van Hoof; A. Van Rijn; L. Zwaak: *Theory and Practice of the ECHR*, Intersentia; 4 edition.
41. Philip Leach: *Taking cases before the European Court of human rights*, 2 nd edition, Blackstone's HR Series.
42. Raija Hanski and Martin Scheinin: „The leading cases of the Human Rights Committee“, Institute for human rights, Abo Academy University, 2003.
43. Sandra Fredman: *Discrimination Law*, 2nd edn, 2011
44. Sara Joseph, Jenny Schultz, and Malissa Castan: **The international covenant on civil and political rights, (cases, materials and commentary)**, first published 2000, Oxford University press.
45. Sarah Jozeph, Jenny Schultz and Melissa Castan: *The International Covenant on civil and political rights, cases, materials and commentary*; 2 nd edition.

46. Secretary -General Says Work For Peace Must Engage Everyone, New York, 26 march 2001, <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2001/sgsm7750.html>.
47. The European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Filed, Developing Anti-Discrimination Law in Europe, November 2010.
48. The Prohibition of discrimination under the European Human Rights Law – Employment and social affairs; European Commission.
49. V. Dimitrijevic, D.Popovic, T.Popic, V.Petrovic: *Меѓународно право људских права*, Beogradski Centar za ljudski prava, Beograd, 2006
50. Waaldijk, Kees: *Sexual orientation discrimination in the European Union: national laws and the employment equality directive*: The Hague, TMC Asser Press, 2006.
51. www.coe.int
52. www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp
53. *Анализа на меѓународните стандарди и најдобра практика и постојните национални закони, политика и планови на антидискриминаторската политика*, МЦМС, 2010
54. *Водич во феминистичката и родовата терминологија*, Здружение на граѓани Акција Здруженска, Скопје, 2007-05-30. конс. 22 јуни 2007.
55. Годишен извештај на Комисијата за заштита од дискриминација за 2011 година,
56. Фрчкоски, Љ. Д., Тупурковски, В., Ортаковски В.: *Меѓународно јавно право*, 1995, Табернакул.
57. Попоска, Жанета; Зоран Михајлоски, Зоран; Георгиевски, Атанас: *Водич за улогата на комисијата за заштита од дискриминација во судската постапка и преминување на товарот на докажување*, Скопје, 2013
58. Закон за високото образование, „Службен весник на РМ“, бр.35/2008, 103/2008, 26/2009, 83/2009, 99/2009, 115/2010, 17/2011 51/2011, 123/2012 и 15/2013.
59. Закон за волонтерството, „Службен весник на РМ“, бр.85/2007 и 161/2008.
60. Закон за еднакви можности на жените и мажите, „Службен весник на РМ“, бр.6/2012. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>

61. Закон за заштита на правата на пациентите, „Службен весник на РМ“, бр.82/2008, 12/2009 и 53/2011. Достапно на: <http://www.moh.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
62. Закон за заштита од вознемирување на работно место, „Службен весник на РМ“, бр.79/2013. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>.
63. Закон за основното образование, „Службен весник на РМ“, бр.103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011 51/2011, 6/2012, 100/2012 и 24/2013. Достапно на: <http://www.mon.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
64. Закон за работни односи, „Службен весник на РМ“, бр.62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 16/2010 (пречистен текст), 50/2010, 52/2010, 158/2010 (пречистен текст), 47/2011, 11/2012, 39/2012, 52/2012 (пречистен текст), 13/2013 и 25/2013. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
65. Закон за спречување и заштита од дискриминација, „Службен весник на РМ“, бр.50/2010, од 13. април 2010 година. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
66. Закон за средното образование, „Службен весник на РМ“, бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012 и 24/2013. Достапно на: <http://www.mon.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
67. Закон за судовите, „Службен весник на РМ“, бр.58/2006, 35/2008 и 150/2010. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>
68. Законот за заштита на децата, „Службен весник на РМ“, бр.23/2013. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk> и <http://www.slvesnik.com.mk>
69. Законот за парнична постапка, „Службен весник на РМ“, бр.79/2005, 110/2008, 83/2009 и 116/2010. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>
70. Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“, бр.79/2009, 36/2011, 51/2011, 166/2012 и 15/2013. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>
71. Јаневски, А., Зороска - Камиловска Т.: *Граѓанско процесно право, книга прва Парнично право*, Скопје, 2009 година.

72. Јовановска-Брезоска Е.: *Еднаквоста како основно право – со посебен осврт на практиката на Европскиот суд за човекови права во однос на заштитата од дискриминација*, Скопје, 2011 година.
73. Комисијата за заштита од дискриминација, Скопје, 2012 година. Достапен на: <http://www.kzd.mk>
74. Кривичниот законик, „Службен весник на РМ“, бр.37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 60/2006, 73/2006, 139/2008, 114/2009 135/2011, 185/2011, 142/2012 и 166/2012. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>.
75. Медиуми, дискриминација и маргинализирани групи, Коалиција за сексуални и за здравствени права на маргинализираните заедници, Скопје, 2009 <http://www.coalition.org.mk/images//komplet.pdf>.
76. *Медиумите и дискриминацијата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, 2010
77. Попоска Ж. *Вработување на лицата со хендикеп во Република Македонија (правна анализа)*, Полиоплус – движење против хендикеп, Скопје, 2013 година.
78. Попоска Ж., *Дискриминација врз основа на хендикеп во меѓународното право за правата на човекот*, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ – Скопје, Правен факултет „Јустинијан I“, 2012
79. Преглед на работата на Уставниот суд на Република Македонија за 2012 година, Скопје, февруари. 2013 година. Достапно на: <http://www.ustavensud.mk/domino/ WEBSUD.nsf>.
80. Прирачник за отстранување на дискриминацијата врз основа на етничка припадност објавено од страна на ФИОМ.
81. Прирачникот „Правна рамка за заштита од дискриминација“, декември, 2007; ФИОМ и Добро управување, Проект: Процена на потенцијалот за добро управување во Македонија. Фаркаш, Лила и Симеон Петровски. Прирачник за обука на судии за антидискриминациското законодавство. ОБСЕ, Скопје, 2012
82. Редовен годишен извештај на Комисијата за заштита од дискриминација за 2012 година, Комисијата за заштита од дискриминација, Скопје, 2013 година. Достапен на: <http://www.kzd.mk>
83. Уставот на Република Македонија, „Службен весник на РМ“, бр.52/1991, од 22 ноември 1991 година. Достапно на: <http://www.slvesnik.com.mk>.

84. Фрчкоски, Д. Љубомир: *Меѓународно право за правата на човекот*, 2001, Магор.
85. Чавдар К., *Коментар на Законот за парнична постапка*, Академик, Скопје, 2011 година.
86. Чавдар К., *Судска ревија бр. 1*, УДК 34, Скопје, 2006 година

Интернет

87. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_case_law_handbook_mk.pdf
88. <http://mediumi.vistinomer.mk/struktura-diskriminacija-koga-drzhavata-e-na-pogreshnata-strana-1/>
89. <http://mls.gov.mk/mk/>
90. http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/diskriminacija_konsolidiran.pdf
91. <http://ombudsman.mk/>
92. http://www.humanconsultancy.com/Publications/MK_Training%20manual%20+%20national%20context.pdf
93. <http://www.ihr.org.mk/mk/praven-dijalog/praven-dijalog-br2/119-zastita-od-diskriminacija.html>
94. <http://www.ihr.org.mk/mk/praven-dijalog/praven-dijalog-br2/119-zastita-od-diskriminacija.html>
95. <http://www.interights.org>: International centre for legal protection of human rights.
96. <http://www.kzd.mk/mk/>
97. <http://www.mhc.org.mk>
http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/diskriminacija_zakon.pdf
98. <http://www.mon.gov.mk>
99. <http://www.osce.org/mk>
100. <http://www.osce.org/mk/secretariat/109907?download=true>
101. <http://www.pravda.gov.mk/documents/ZPP%20precisten%20%20tekst%20SL.Vesnik.pdf>
102. <http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=4846>
103. <http://www.sivesnik.com.mk>
104. <http://www.sivesnik.com.mk> .
105. <http://www.sobranie.mk/>
106. <http://www.ssrn.mk/>
107. <http://www.vlada.mk/>

Прилог

Анкетен прашалник за утврдување на степенот за дискриминација

1. Пол:

- 1) Машки
- 2) Женски

2. Етничка припадност:

- 1) Македонска
- 2) Албанска
- 3) Турска
- 4) Бошњачка
- 5) Влашка
- 6) Ромска
- 7) Српска
- 8) Друго

3. Месечни примања во Вашето домаќинство:

- 1) до 10 000 денари
- 2) од 10 001 до 20 000 денари
- 3) од 20 001 до 40 000 денари
- 4) од 40 001 до 60 000 денари
- 5) над 60 000 денари

4. Дали во средината во која живеете и учите чувствувате дека постои поделба по некој основ?

1) Да

2) Не

5. Ако чувствувате дека постои поделба по некој основ во средината во која живеете и учите наведете по кој:

1) националност

2) пол

3) јазик

4) социјална положба

5) религија

6) хендикеп

7) сексуална ориентација

8) политичка припадност

9) друго

6. Дали Вие некогаш сте се чувствувале поинаку од другите, како да не припаѓате на групата? (било каква група во која сте се нашле и ако сте се нашле во таква ситуација, опишете ја).

1) Да

2) Не

7. Дали сте забележале поинакво однесување кон:

припадник на друга етничка заедница

припадник на друга верска припадност

лице со инвалидитет

националност

припадник со друга социјална положба

припадник на друга религија

припадник на друга сексуална ориентација

друго (наведете го основот за дискриминација:)

8. Дали оправдувате нееднаков третман на неког само поради тоа што е различен од останатите во групата?

1) воопшто не оправдувам

2) оправдувам

3) делумно оправдувам

4) потполно оправдувам

9. Дискриминација претставува:

1) Различен третман, исклучување, ограничување или давање привилегиран третман на поединец или група поединци во уживање на некое друго право или слобода

2) Нефер постапување кон поединец или група поединци

3) Прекршување на правата и слободите на поединец или група поединци

10. Колку често сте биле дискриминирани?

многу често

често

ретко

никогаш

11. Врз која од следниве основи сте биле дискриминирани (може да изберете повеќе од еден основ):

Пол

Возраст

Етничка припадност

Социјален статус

Инвалидност

Здравствена состојба

Религија

Сексуална ориентација

Политичка припадност

12. Споредете ја сегашната ситуација со онаа од пред пет години, дали би рекле дека дискриминацијата врз етничка основа е:

Многу почеста

Почеста

Ниту почеста, ниту поретка (иста)

Поретка

Многу поретка

Не знам (спонтано)

Без одговор (спонтано)

13. Со која од следните изјави се согласувате, користејќи ја скалата од 1 до 5

(Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

1) Полицијата го обезбедува јавниот ред и безбедноста, без разлика на етничката структура на заедницата

1   2   3   4   5

2) Полицијата не го обезбедува јавниот ред и безбедноста во мојата заедница поради етничката структура

3) Полицијата ги гони криминалците, без разлика на нивната етничка припадност

1   2   3   4   5

4) Полицијата ги гони криминалците зависно од нивната етничка припадност

14. Дали другите етнички заедници ги одземаат работните места од вашата заедница?

1) Не

2) Да

3) Не знам

4) Без одговор

15. Со која од следните изјави се согласувате, користејќи ја скалата од 1 до 5?

(Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

1) Кога има недостаток на можности за вработувањето, работодавачите треба да им даваат предност на припадниците на нивната етничка заедница

1   2   3   4   5

2) Луѓето над 40 години возраст се позрели и поодговорни за работа, и треба да имаат предност при вработувањето.

1   2   3   4   5

3) Работодавачите треба да им даваат предност при вработувањето на жените кои родиле деца

1   2   3   4   5

16. Според вас кој тип на медиум во Македонија најмногу поттикнува дискриминација, стигматизација или вознемирување на некоја етничка заедница:

Телевизија

Печат

Интернет

Радио

Друго

17. Која од следните изјави е поблиска до Вашиот став.

(Означете го полето кое најсилно го изразува интензитетот на појавата, при што 1 означува најнизок интензитет на појавата додека 5 највисок интензитет на појавата)

1) Пристапот до објекти за спорт, рекреација, забава, угостителство треба да биде за сите граѓани подеднакво

1   2   3   4   5

2) Луѓето треба да живеат во етнички мешани населби

1   2   3   4   5

3) Сите треба да живеат во населби со своите етнички групи

1   2   3   4   5

18. Доколку сте жртва на дискриминација или вознемирување, прво од која од релевантните институции, организации ќе побарате заштита:

Суд

Полиција

Народен правобранител

Адвокат

Синдикат

Граѓанска организација

Комисија за заштита од дискриминација

не знам

19. Според Ваше мислење дали Комисијата за заштита од дискриминација ја исполнува својата функција?

1) Не

2) Да

3) Не знам

20. Во која област има најмногу дискриминација? (наведете ги областите)

работата и работните односи;

образование, наука и спорт;

социјална сигурност, вклучувајќи го и подрачјето на социјална заштита, пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и здравствена заштита;

правосудство и управа;

домување;

јавно информирање и медиуми;

пристап до добра и услуги;

членување и дејствување во синдикални, политички партии, здруженија на граѓани и фондации или други организации засновани на членство;

култура и други

Список на кратенки

ЕСЧП ..... Европскиот суд за човекови права
ЕКЧП .....Европска конвенција за човекови права
ЗСЗД .....Закон за спречување и заштита од дискриминација
(Закон против дискриминација)
ЕУ.....Европска Унија
МПЦ-ОА ..... Македонска Православна Црква - Охридска Архиепископија
ЕСП ..... Европска социјална повелба
ЗНМ ..... Здружение на новинарите на Македонија
РМ ..... Република Македонија
ООН ..... Обединетите Нации
КЗД ..... Комисијата за заштита од дискриминација
НП ..... Народен правобранител
ОБСЕ ..... Организација за безбедност и соработка на Европа
ЗПП ..... Закон за парничната постапка
ЗРО ..... Закон за работни односи